

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

SOTSIAALMINISTEERIUM

CIVITTA

**ANALÜÜS LASTEKAITSETÖÖ NING LASTEGA TÖÖTAVATE
SPETSIALISTIDE BAASÖPPE KOHTA LASTE HEAOLU
TAGAMISEKS, VÄÄRKOHTLEMISE MÄRKAMISEKS JA
ABIVAJAVAST LAPSEST TEAVITAMISEKS**

LÕPPARUANNE

APRILL 2022

SISUKORD

LÜHENDID	3
SISSEJUHATUS	4
1. LASTEKAITSETÖÖTAJATE SEADUSEST TULENEVAD ÜLESANDED JA KOHUSTUSED	7
2. MUUTUSED LASTEKAITSETÖÖS JÄRGMISE 5 AASTA JOOKSUL	9
3. ÕPPEKAVADE ASJAKOHAUS LASTEKAITSETÖÖKS ETTEVALMISTAMISEL	11
3.1. Ülevaade õppekavadest	11
3.2. Baashariduse tugevused - baasteadmised, lastekaitsealased, laste teemalised ning psühholoogia- ja pedagoogikaalased õppeained	13
3.3. Baashariduse puudujäägid - praktilised ja õigusalsed teadmised	15
3.4. Võrdlus OSKA Sotsiaaltöö valdkonna uuringus välja toodud kõrghariduse tugevuste ja arenguvajadustega	19
3.5. Lastekaitsele spetsialiseerumise vajalikkus vs võimalikkus	23
3.6. Teemade jaotus kõrghariduse ja täendõppe vahel	24
3.7. Lastekaitsetöös oluliste teadmiste ja oskuste ning kõrgkoolide õppekavade teemade võrdlus	26
4. LAPSEGA TÖÖTAVATE SPETSIALISTIDE TEADMISED LAPSE HEAOLUST JA LASTEKAITSETÖÖST	29
4.1. Tervishoiutöötajate teadmised	30
4.2. Haridustöötajate teadmised	32
KOKKUVÕTE	35
LISAD	37
Lisa 1. Seadusandluses toodud Sotsiaalkindlustusameti, kohaliku omavalitsuse ja lastekaitsetöötajate kohustused	37
Lisa 2. Sotsiaaltöötaja kutsestandardi tasemel 6 ja 7 kirjeldatud lastekaitse spetsialiseerumisega seotud kompetentsid	44
Lisa 3. Sotsiaaltöö kutsestandardi lastekaitse spetsialiseerumise kompetentsid ja neile vastavad ülesanded seaduses	46
Lisa 4. Kaasatud õppekavade kirjeldused: eesmärgid, väljundid ja lastekaitsega seotud õppeained	47

LÜHENDID

LasteKS	Lastekaitseadus
KOV	Kohalik omavalitsus
TÜ	Tartu Ülikool
TLÜ	Tallinna Ülikool
TKTK	Tallinna Tehnikakõrgkool
LKT	Lastekaitsetöötaja
BA	Bakalaureuseõpe
MA	Magistriõpe
SKA	Sotsiaalkindlustusamet
TAI	Tervise Arengu Instituut

SISSEJUHATUS

Laste ja perede valdkonna arengut kirjeldab Heaolu arengukava 2023-2030¹, mille põhjal praegune lastekaitsekorraldus ei taga piisavalt laste abivajaduse ennetamist ning tekkinud probleemide korral õigeaegset ja tulemuslikku sekkumist. Paljud lapsed kogevad väärkohtlemist, kuid ei saa õigeaegset ja oma vajadustele vastavat abi. Eesmärgiks on seatud, et lähiaastatel tuleb laste ja perede heaolu tagamiseks luua toimiv abivajaduse ennetamise, märkamise, tuvastamise ja infovahetuse süsteem, uuendada lastekaitse tööprotsesse ja toetada lastega töötavate spetsialistide kompetentse. Seega on strateegiliselt oluline hinnata LKTde ja teiste lastega töötavate spetsialistide ettevalmistuse vastavust töökohustustele ja seda just tulevikuvajadusi silmas pidades.

LasteKS alusel korraldavad Eestis lastekaitset peamiselt KOVid. KOVis töötava LKT roll ja ülesanded on väga laiapõhjalised – tegeleda tuleb nii majanduslike- ja sotsiaalsete probleemidega, puudega lastega, hariduse omandamist puudutavate küsimustega. Lisaks suhtlemisele lapsega on LKTI vajalik nõustada kogu peret ja suhelda teiste lapsega seotud isikutega.

Lisaks LKTdele tegelevad lapse õiguste ja heaolu tagamisega oma igapäevatoos veel paljud erinevates valdkondades tegelevad spetsialistid. Haridus-, noorsootöö- ja meditsiinivaldkonnas, samuti korraldus- ja kohtusüsteemis, aga ka mujal lapsega töötavad isikud peavad olema teadlikud, kuidas tagada lapse heaolu, tunda ära abivajava või hädaohus lapse, teadma lapse väärkohtlemise liike ja oskama vastavat olukorda lapse heaolust lähtuvalt lahendada. Seega on vajalik, et erinevates valdkondades lapsega töötavatel isikutel oleks lisaks erialasele ettevalmistusele ka baasteadmised ja -oskused lapse heaolust ja lastekaitsetööst.

LasteKS kohaselt peab LKTI olema erialane ettevalmistus ja kõrgharidus ning ta peab hiljemalt kahe aasta möödumisel alates LKTna teenistusse asumisest omandama sotsiaaltöötaja kutse spetsialiseerumisega lastekaitsele. Eestis pakuvad LKTle ja lastega töötavatele isikutele vajalikku haridust TÜ, TLÜ ja TKTK. Haridust saab omandada rakenduskõrghariduse, BA ja MA tasemel. Lisaks korraldavad LKTle ja lastega tegelevatele spetsialistidele koolitusi SKA, TAI, Lastekaitse Liit jt, kaasates erinevate valdkondade eksperte ja kõrgkoolide õppejõude.

Eestis töötas november 2021 seisuga LKTsid kokku 289, kellest 112 omas sotsiaaltöötaja kutset spetsialiseerumisega lastekaitsele, 14 sotsiaaltöötaja kutset spetsialiseerumisega laste ja perede heaolule ning kutse puudus 1631 lastekaitsetöötajal.² Kokku on mõlemale spetsialiseerumisele 2016. - 2021. aastal välja antud 179 kutset, aga kõik kutse saanutest enam LKTna ei tööta. Hiljuti avaldatud OSKA Sotsiaaltöö uuringu järgi kasvab lastekaitse- ja peretöötajate arv prognoosiperioodil kuni 2030. aastani keskmisel määral, kuni 20%.³ Ette on näha ka probleemsete perede ja abivajajate arvu kasvu ning kasvavad ka nõudmised lastekaitse- ja peretöötajatele (*Ibid.*).

LKTde koolitusvajadust on hiljuti uuritud sama OSKA Sotsiaaltöö valdkonna analüüsiga ja lisaks viis TAI 2021. aastal läbi LKTde koolitusvajaduse analüüsi. Varasemalt ei ole põhjalikult analüüsitud mil määral vastavad kõrgkoolide õppekavad LKT ja lastega töötava isiku tegelikele vajadustele ehk kas õppekava läbinu omandab vajalikud oskused ja teadmised. Samuti tuleb arvestada, et aja jooksul on LKT töö muutunud, mistõttu tuleks kõrgkoolide õppekavasid vastavalt ajakohastada.

¹Heaolu arengukava 2023-2030 koostamise ettepanek. Sotsiaalministeerium. Loetud aadressil:

https://www.sm.ee/sites/default/files/heaolu_arengukava_2023-2030_koostamise_ettepanek_kinnitatud_0.pdf

² Andmed pärinevad Sotsiaalministeeriumilt ja Sotsiaalkindlustusametilt.

³ Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: Sotsiaaltöö. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA.

Uuringu terviktekst. Kutsekoda. Tallinn 2021. Loetud aadressil: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/01/OSKA_sotsiaaltöö_uuringuaruanne_terviktekst_2021.pdf, lk 101

Analüüsi peamine eesmärk on uurida ühelt poolt millised on LKTle seadusandlusest tulenevad reaalsed kohustused ja igapäevatöö tegemiseks vajalikud oskused ja teadmised ning teiselt poolt milliseid teadmisi ja oskusi pakuvad kõrgkoolid LKTle suunatud erialade õppekavade kaudu. Lisaks on eesmärk uurida, millised teadmised laste heaolust ja lastekaitsetööst peaksid olema lastega töötavatel spetsialistidel. Analüüsi tulemusel hinnatakse kuivõrd asjakohane ja reaalsele töökohustustele vastav on tänane LKTde baasõpe ning millises ulatuses käsitletakse lastega töötavate spetsialistide baasõppes lapse heaolu, väärkohtlemise liike ja abivajavast/hädaohusolevast lapsest teavitamise temaatikaid. Kokkuleppel analüüsi tellijaga on töös analüüsitud kuute õppekava ning lastega töötavate spetsialistide sihtgrupist on uuritud kitsamalt hariduse- ja tervishoiuvaldkonnas lastega töötavate spetsialistide teadmisi ja ettevalmistust. Töös on läbivalt fookuses ka LKTde kogemuste ja oskuste tulevikuvajadused.

Analüüs viidi läbi kvalitatiivse uuringuna ja neljas etapis, et paremini järgida andmete omavahelisi seoseid ja tagata tulemuste kõrge kvaliteet. Analüüsi esimeses etapis viidi läbi ekspertintervjuud SKA, Sotsiaalministeeriumi ja MTÜ Lastekaitse Liit esindajatega, mille eesmärgiks oli saada informatsiooni lastekaitsevaldkonna kohta; kaardistada juba teadaolevad kitsaskohad LKTde baasõppes ning teadaolevaid muutusi ja ootusi lastekaitsevaldkonnas töötavate spetsialistide oskustele ja teadmistele tulevikus. Teises etapis viidi läbi sekundaarandmete analüüs, mille põhjal koostati esmased kaardistused nii õppekavade sisu kohta kui regulatsioonidest tulenevad LKTle kehtestatud kohutuste ja vastutusala kohta.

Kolmandas etapis viidi läbi süvaintervjuud KOVides töötavate LKTdega, SKA ekspertidega, kõrgkooli esindajatega ning TAI esindajaga, kellega tehtud intervjuud kestsid keskmiselt 1 tund ning hariduse ja meditsiinivaldkonna ekspertidega, kellega tehtud intervjuud kestsid keskmiselt 45 minutit. KOVides töötavate LKTdega tehti 10 intervjuud. Intervjueeritud LKTd töötavad üle Eesti erinevates KOVides⁴ ja on LKTna või lastekaitsevaldkonnas töötanud 1,5 - 15 aastat, keskmiselt 8 aastat. Seitse inimest on õppinud magistris, enim on õpitud Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse eriala, seejärel Sotsiaaltöö erialal. BA kraad on kõigil intervjueeritudel ja mitmel inimesel on BA või madalamal tasemel õpitud mitut eriala - kuuel korral on õpitud sotsiaaltöö eriala, kahel korral sotsiaalpedagoogikat, ühel juhul eripedagoogikat, noorsootööd ja kohaliku omavalitsuse korraldust, õigusteadust, halduskorraldust, sotsiaalhooldajaks ja korrektsiooni. Kokkuvõtvalt intervjueeriti kogenud LKTsid, kellest kõigil on erialane ettevalmistus. Lisaks KOVides töötavatele LKTdele, viidi läbi süvaintervjuud kahe SKA eksperdiga, kes töötavad Laste Heaolu osakonnas ja kelle tööülesandeks on muuhulgas nõustada KOVi LKTsid. Töös on SKA ekspertide ja KOVi LKTde intervjuude tulemusi analüüsitud koos, vajadusel on toodud välja erisused. Lisaks viidi läbi intervjuu ka TAI esindajaga, kelle ülesandeks on LKTdele suunatud koolituste arendamine ja korraldamine. Kõrgkooli esindajatega viidi läbi 6 intervjuud. Töös on kõrgkoolide esindajate intervjuude tulemusi üldistatud kõrgkoolide sihtgrupi tasandile, aga vajadusel on toodud välja erisused õppekava tasandil. Kokkuleppel analüüsi tellijaga kaasati uuringusse järgmised õppekavad:

BA õppes:

- Sotsiaaltöö (TLÜ);
- Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu (TÜ);
- Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korraldus (TÜ Pärnu Kolledž);
- Sotsiaaltöö (TKTK, Mödriku).

MA õppes:

- Sotsiaaltöö (TLÜ);
- Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse (TLÜ).

⁴ Intervjueeritud LKTde arv on maakonna järel sulgudes: Harju maakond, sh Tallinn (3); Ida-Viru maakond (2); Jõgeva maakond (1); Järva maakond (1); Pärnu maakond (1); Tartu maakond (1); Võru maakond (1).

Haridusvaldkonna esindajatega viidi läbi 7 intervjuud, kaasatud olid järgmised katusorganisatsioonid/eksperdid:

- hariduse valdkonna ekspert;
- Haridus- ja Noorteamet;
- Eesti Koolipsühholoogide Ühing;
- Eesti Õpetajate Liit;
- MTÜ Õpetajate Ühenduste Koostöökoda;
- Eesti Lasteaednike Liit;
- Eesti Alushariduse Juhtide Ühendus.

Tervishoiuvaldkonna katusorganisatsioonidega viidi läbi 3 intervjuud:

- SA Tallinna Koolitervishoid;
- Eesti Perearstide Selts;
- Eesti Õdede Liit.

Töös on üldistatud eraldi haridusvaldkonna ning meditsiinivaldkonna esindajad. Kolmandas etapis viidi eri sihtgruppidega läbi 32 intervjuud.

Uuringu aruanne on jaotatud nelja peatükki. Esimene peatükk kirjeldab LKT seadustest tulevaid ülesandeid ja kohustusi, samuti intervjueritud LKTde arvamusi, missugused on nende töös kõige olulisemad teadmised ja oskused. Teises peatükis on välja toodud missugused teadmised on LKT töös kasvava olulisega, sh kuidas intervjueritud LKTd näevad lastekaitsetööd lähisaastatel muutuvat. Kolmandas peatükis analüüsitakse valitud õppekavade tugevusi ja nõrkusi lastekaitsetöös ettevalmistamisel. Eraldi on välja toodud nii LKTde kui kõrgkooli esindajate arvamus. Kolmandas peatükis analüüsitakse ka lastekaitsele spetsialiseerunud õppekavade vajalikkust ja võimalikkust ning tuuakse peamised järeldused LKTde baasõppe ja tööülesannete vastavuse kohta. Neljandas peatükis on kirjeldatud, missugused on haridus- ja meditsiinivaldkonnas töötavate spetsialistide teadmised ja ettevalmistus laste heaolu ja lastekaitse teemadel. Aruande viimase osana on esitatud kokkuvõte.

1. LASTEKAITSETÖÖTAJATE SEADUSEST TULENEVAD ÜLESANDED JA KOHUSTUSED

LKT on lasteKS § 18 järgi SKA või KOVi ametnik, kes täidab talle lasteKSis või muus õigusaktis sätestatud ülesandeid lapse õiguste ja heaolu tagamisel. Peamine vastutus töös laste ja peredega jääb KOVides LKTde kanda, SKAs töötavad LKTd nõustavad ja toetavad neid mentorluse ning muude arendustegevuste kaudu.⁵ Seadused reguleerivad otseselt nii LKTde kohustusi kui ka KOVide ülesandeid laste õiguste ja heaolu tagamisel. KOVi ülesannetest enamikku saab pidada samuti LKTde, kui KOVi valdkondlike esindajate, ülesanneteks. KOVi LKT kohustused on määratletud järgnevates seadustes:

- lasteks;
- perekonnaseadus;
- tsiviilkohtumenetluse seadustik;
- kriminaalmenetluse seadustik;
- sotsiaalhoolekande seadus;
- põhikooli- ja gümnaasiumiseadus;
- täitemenetluse seadustik.

Täpsem loetelu nendes seadustes SKAle, KOVle ja LKTle pandud ülesannetest on toodud Lisas 1.

LasteKS § 19 sätestab, et LKTI peab olema erialane ettevalmistus ja kõrgharidus ning hiljemalt kahe aasta möödumisel alates LKTna teenistusse asumisest peab ta omandama sotsiaaltöötaja kutse spetsialiseerumisega lastekaitsele. Kutsestandard on dokument, milles kirjeldatakse tööd ning töö edukaks tegemiseks vajalike LKT oskuste, teadmiste ja hoiakute kogumit ehk kompetentsusnõudeid⁶, mille kaudu on lahti selgitatud ka LKTle seadustest tulenevad ülesanded ja töö sisu. Tuginedes seadusandluse, kutsestandardi ja intervjuude tulemuste analüüsile leiab kinnitust, et lastekaitsetöö on mitmetahuline, koosnedes erineva sisu, iseloomu ja keerukusega ülesannetest, mis on omakorda tihedalt põimunud. Seega ei ole LKT ülesanded ning nendele vastavad kompetentsid ja teadmised selgelt üks-ühele vastavuses. Käesoleva aruande Lisas 3 on esitatud ülevaatlik tabel seadustes määratud ülesannete ja nendele vastavate kutsestandardis toodud kompetentside kohta.

LKT saab taotleda sotsiaaltöötaja kutset tase 6 või 7 ning mõlemal juhul tuleb kutse taotlemisel tõendada sotsiaaltöötajalt nõutavad üldoskused ja kohustuslikud kompetentsid ning lisaks ka lastekaitse spetsialiseerumisega seotud kompetents. Sotsiaaltöötaja üldoskused on juhendumine sotsiaaltöö missioonist ja põhimõtetest, kutse-eeetika ja ühiskonna heakskiidetud väärtuste ja normide järgimine, eesti ja vene keele oskus, vajalikud digioskused jms. Sotsiaaltöötaja kohustuslikud kompetentsid on töö planeerimine ja korraldamine, teenuste korraldamine ja osutamine, professionaalne eneseareng ja tööõustamine, klienditöö, teavitus- ja ennetustöö, kogukonna aktiveerimine, spetsialistide võrgustiku loomine, hoidmine, sotsiaalvaldkonna arendamine.

Erinevaid lastekaitsega seotud kompetentse on standardis loetletud 12 ja need on ära toodud Lisas 2. Nimetatud kompetentse on ülevaatlikult kirjeldatud hiljuti TAI poolt koostatud „Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüsis“.⁷ Selle analüüsi kohaselt peab LKT abivajavaid või hädas olevaid lapsi märgates asuma neid või peret abistama. Abivajavate laste märkamiseks ja neist teada saamiseks tuleb luua oma piirkonnas võrgustik, kellele toetuda info vahetamisel ja vajadusel ka laste kiirel abistamisel. LKT alustab tööd kuulates lapse ja pere ära ja luues usaldussuhte. Ta kasutab lapsest lähtuvaid ja olukorrale vastavaid hindamisjuhendeid ja -meetodeid. Olulised on intervjuerimisoskused, mis arvestavad lapse arengutasest,

⁵ Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs. Liana Rumvolt. Tervise Arengu Instituut. 2022

⁶ Kutsestandardid: Sotsiaaltöötaja, tase 6. Loetud aadressil:

https://www.kutsereregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10991234?open_spec=1#stand_spets_div_container

⁷ Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs. Liana Rumvolt. Tervise Arengu Instituut. 2022

eripära ja keskkonda. Lapsega suheldes selgitab ta välja lapse arvamuse ja parimad huvid, hindab riske ja tugevusi ning peres või lasteasutuses loodud tingimusi. Vajadusel algatab LKT juhtumikorralduse. Koostöös perega koostatakse juhtumiplaan ja täiendatakse seda vahehindamiste põhjal. LKT juhendab perekonda argielu ja vanemluse küsimustes ning kaasab pere lähivõrgustiku. Ta juhendab peretugiisikuid ja teisi pereteenuse pakkujaid. LKT osaleb ka oma piirkonna esmase ennetustöö korraldamises, tutvustab laste heaolu põhimõtteid ja lastekaitsetööd, korraldab laste teavitamist nende õigustest ning abi saamise võimalustest, külastab lasteasutusi ja laste jaoks olulisi paiku ning teeb ettepanekuid kohalikul tasandil laste ja pere heaolu parandamiseks. Sama TAI analüüs toob kutsestandardi põhjal välja ka olukorrad, mille puhul LKT sekkub: vägivald peres, ohvrite ja vägivallatsetajate abistamine; kriisilukorrad; vanematevahelised lastega seotud vaidlused; kohtule arvamuste koostamine tsiviil-, kriminaal- ja haldusmenetlustes; hädaohus oleva lapse olukorra hindamine ning ajutiselt, lühi- või pikaajaliselt asendushoolduse korraldamine, perest eraldamine ja järelhoolduse korraldamine; asendushooldusel viibiva lapse ja tema päritoluperega kontakti hoidmine ning pere ettevalmistamine taasühinemiseks, kui see on lapse huvides; kontakti hoidmine kinnise lasteasutuse teenusele või vanglasse suunatud lapse ja tema perega, teenuste ja toe pakkumine, sh tagasipöördumisel; lapsendamise vajalikkuse hindamine, selle ettevalmistamisel aitamine.⁸

Kutse taotlemine on LKTdele küll kohustuslik, aga paljud praktiseerivad LKTd ei ole kutset taotlenud. Intervjuude põhjal saab järeldada, et kutsesüsteemi mõtestatakse enamasti vajalikuna enda töö analüüsis ja see aitab ka veenduda, et ollakse oma töös pädevad. LKTd ei taotle kutset peamiselt põhjusel, et töökoormus on suur ja kutse taotlemine on lisakoormus. Seega ei saa järeldada, et kutse vähene taotlemine viitaks sellele, et LKTI ei ole piisavalt tööks vajalikke kompetentse.

Intervjueeritud LKTd hindavad enda tööks kõige vajalikumate oskustena õiguslaseid teadmisi ja suhtlemisoskusi, seejärel teadmisi juhtumikorraldusest ja võrgustikutööst. Harvem nimetati psühholoogiaalaseid teadmisi, enesesäästmise oskusi; teadmisi teenustest lastele ja peredele, arvutikasutusoskust, teadmisi erivajadustest ja haridusest, valmisolekut teha ennetustööd ning inglise ja vene keele oskust. Kõige sagedamini välja toodud oskuste puhul peeti olulisteks:

- Õiguslased teadmised - oluline on tunda töös vajaminevat seadusandlust ja kohtutoiminguid, aru saada LKT rollist nendes menetlustes; oskus koostada vajalikku dokumentatsiooni (nt seisukohad kohtule); igapäevaselt tegeletakse palju vanematevaheliste kohtuvaidlustega, kus on teemaks hooldusõiguse ja suhtluskorra kindlaks määramine.
- Suhtlemisoskused - oluline on nii suuline kui kirjalik eneseväljendusoskus, näiteks kui LKT oma töös midagi perele või ka kohtus väidab, peab ta suutma seda põhjendada; LKT töös on palju klientitööd; oluline on osata suhelda lapsega.
- Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö - juhtumikorraldus on peamine tööprotsess ja oluline on tunda võrgustikutöö põhimõtteid, mis on LKT peamine tööriist.

LKTd näevad, et nende töö puhul on olulised ka isikuomadused. Isikuomadustest kõige rohkem märgiti empaatilisust, kuna see on töö inimestega, kelle elus on probleemsed olukorrad. Seejärel ka analüüsivõimet, kuna ükski juhtum ei ole sama ja sellega seostub ka reflekteeriv praktika, et ei ole ühte õiget vastust ja tegutsemisviisi. Korduvalt mainiti ka julgust vastutust võtta, enesekindlust ja enesekehtestamise oskust, kuna LKT sekkub inimeste ellu, peab lähtuma lapse parimatest huvidest ja võib sattuda ka vastasseisu lapse vanematega, näiteks kui laps tuleb perest eraldada; paindlikkust ning väga kõrget pingetaluvust, kuna LKTde sõnul ei tea kunagi ette, mida päev toob; samuti tööks sobivaid hoiakuid, väärtusi ja eetikat. Neid oskusi saab mingi määral kõrgkoolis ja edasise tööpraktika jooksul kujundada ja edasi arendada, aga eeldused peaksid inimeses olemas olema.

Paar korda toodi intervjuudes esile ka elukogemuse ja varasema töökogemuse olulisust – arvati, et otse kõrgkoolist lastekaitsetööle suundumine võib väga keeruline olla.

⁸ Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs. Liana Rumvolt. Tervise Arengu Instituut. 2022, lk 7-8

... mingi teatud elukogemus ja ka varasem töökogemus, see annab juurde, mitte kohe lastekaitsetöötajaks tulla. Päris noorukestel otse koolipingist on raske. (LKT)

Lastekaitsetöö üks väga suur keerukus on selles, et lastekaitsetöötaja otsustest sõltub inimeste elu, laste elu. Sa pead väga-väga mõtlema, et miks sa selliseid otsuseid teed või seisukohti kohtule esitad. See vastutuse pool on väga suur. (LKT)

2. MUUTUSED LASTEKAITSETÖÖS JÄRGMISE 5 AASTA JOOKSUL

2021. aastal valminud OSKA Sotsiaaltöö valdkonna uuringus on põhjalikult kirjeldatud nii järjest vajalikumaks muutuvaid põhiteadmisi, mis on olulised kõigil sotsiaaltöö põhikutsealadel kui ka erialaseid teadmisi iga põhikutseala lõikes.⁹ Jätkuvalt on vaja arendada kõrghariduse lõpetanud ja juba töötavate sotsiaaltöötajate õiguslaseid teadmisi ja nõustamis-, huvikaitse-, võrgustikutöö- ja kogukonnatöö oskusi, traumateadlikkust, teadmisi ligipääsetavusest ja puuete spetsiifikast ning digipädevusi, sh tööd andmetega (*Ibid.*, lk 112-113). Lastekaitse- ja peretöötajate puhul on kasvava vajadusega ja arendamist vajavad erialased teadmised ja oskused järgmised (*Ibid.*, lk 51-52):

- traumateadlikkus, mis võimaldab paremini nõustada traumakogemusega klienti, sh lähedasi ja perekonda;
- erinevad sõltuvusalased teadmised, näiteks digisõltuvusnõustamise oskused;
- laiapinsed ja interdistsiplinaarsed teadmised, oskus teha valdkondade vahelist koostööd;
- õiguslased teadmised ja oskused ning lepitusoskused;
- (koos)töö sundkliendiga, nt koostööd mittesooviva vanemaga, kes ise ei pruugi näha vajadust elus midagi muuta;
- teadmised “lapsekesksest lastekaitsest”, mille annavad mitmekülgsed teadmised ja oskused, isikuomadused (sh empaatilisus, hoolivus, põhjalikkus), kuulamisoskus, lapse arvamuse väljaselgitamine ja sellega arvestamine ning temaga kontakti loomise oskus.

TAI 2021. aastal korraldatud LKTde koolitusvajaduse analüüsi põhjal soovivad KOVides töötavad LKTd lähiaastatel koolitusi kõige rohkem järgmistel teemadel: suurema abivajaduse ja traumakogemusega lapsed, kellel võib olla õigusrikkumisi; kriisiolukorras laste ja perede abistamine; perede abistamine hooldus- ja suhtlusõigusega seotud menetluste puhul; täite- ja lepitusmenetlus; sekkumised, sh teaduspõhised praktikad ning laste vaimne tervis.¹⁰

Käesoleva uuringu käigus intervjueritud LKTd näevad täiendkoolituse vajadust peamiselt kolmel teemal: lastekaitsetöö põhine juriidiline koolitus, sh eraldi teemana vanematevahelised hooldusõiguse- ja suhtluskorra vaidlused; kriisinõustamine ning erivajadusega lapsed. Juriidilise koolituse puhul oleks vaja arendada teadmisi ja oskusi, kuidas kaitsta lapse huve kohtus, neid suuliselt ja kirjalikult väljendada. Hooldusõiguste ja suhtluskorra vaidluste osas peab LKT valdama perekonnaseadust, lapse õigusi ja oskama neid sisustada iga lapse puhul eraldi, oskama neid kirja panna ja veenma kohut ning vajadusel ka lapsevanemaid ja lapsevanemate advokaate ja last esindavat advokaati. Kriisinõustamise puhul soovivad LKTd koolitusi esmanõustamise ja psühholoogilise abi kohta ning eraldi teemana kuidas läheneda leinavale lapsele ja kuidas reageerida suitsiidsete juhtumite puhul. Erivajadustega laste koolitust soovitakse juhul, kui see on LKTle pigem uus ülesanne, koolitus võiks sisaldada infot millega neid peresid aidata, kust saada teenuseid ning kuidas korraldada erivajadusega laps käimist koolis ja lasteaias. Ühekordselt nimetati veel

⁹ Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: sotsiaaltöö. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. Uuringu terviktekst. Kutsekoda. Tallinn 2021. Loetud aadressil: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/01/OSKA_sotsiaaltöö_uuringuaruanne_terviktekst_2021.pdf

¹⁰ Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs. Liana Rumvolt. Tervise Arengu Instituut. 2022

täiendkoolituse soovina õppida lapse intervjuerimist ning täiendada inglise keele oskust, kuna Eestisse tuleb pagulasi ja on järjest rohkem rahvusvahelisi kohtuvaidlusi.

Võttes kokku OSKA Sotsiaaltöö uuringu järeldused lastekaitse- ja peretöötajate arendamist vajavate teadmiste ja oskuste kohta, TAI 2021. aastal läbiviidud koolitusvajaduse analüüsist selgunud KOVi töötavate LKTde koolitusvajaduse ning käesolevas uuringus intervjueritud LKTde soove täiendkoolituseks, siis kooruvad järgmised teemad: vaimse tervise, kriisi ja trauma teadlikkusega seotu ning õiguslased teadmised, eriti hooldus- ja suhtlusõigusega seotud menetlused, mille puhul on LKTdel koolitusvajadus.

Käesolevas uuringus intervjueritud LKTdel on oma tööga seoses mitmeid murekohti, mille lahendamist nad järgmise 5 aasta jooksul ootavad. Lisaks hindavad nad kasvavat teatud ühiskondlikke trende, mis otseselt nende tööd mõjutavad.

LKTd arvavad, et nende töö muutub veel keerulisemaks ja töökoormus kasvab. Mitu intervjueritud kirjeldasid, kuidas viimastel aastatel on lastekaitsele ülesandeid järjest juurde tulnud: maavalitsuste haldusreformiga tulid asenduskodude, perekodude, hooldusperedega seotud ülesanded KOVi; toimunud on puuetega laste tugiteenuste reform ja loodud perelepitusteenus; lapse abivajaduse hindamine läheb järjest põhjalikumaks. Lisanduvad teenused on toonud juurde ka bürokraatiat, näiteks perelepituse teenuse puhul tuleb LKTI klient sinna teenusele suunata ja ka vaadata, et ta osaleks; üks LKT kirjeldab, kuidas tema klientidest osales laste tugiteenusel 3 kuuga 74-75 inimest, mis tähendab, et ta peab nad STARi kandma, tegema igakuised rahalehed ja väljamaksed läbi STARi, hindama ära, kas abinõud pikendada või mitte ja et see on kokkuvõttes tohutu lisatöö. Seetõttu on lastekaitsele vaja juurde ressursi - nii rahalisi vahendeid kui ka tööjõudu.

Praegu on kuu lõpp, praegu peaksid tulema lastehoiuteenuste ja tugiteenuste aruanded. Pean need kõik ühekaupa sisse skännima, oma programmi ja STARi panema, Exceli üle kontrollima, saatma SKAle kinnitamiseks, SKA kinnitab ära, siis saadavad tagasi... bürokraatiat on nii palju. ...Tunnen, et viimaste aastatega jõuan järjest vähem kodukülastusi tegema, reaalselt nendele vanematele sotsiaalnõustamisi teen järjest vähem. Ennetustööna võiks olla, et saan lastega koolis või kodus kokku, vestlen, võtan nende jaoks aega, mul ei ole seda aega. Teed ainult tulekustutamist, muid ülesandeid on nii palju. (LKT)

Minu kogemus näitab seda, et need emad [---] olid 15 aastat tagasi lapsed-noored, kelle emadega ma tollal töötasin. [---] Kui oleks olnud töötajaid tollel ajal rohkem, siis need noored emad, kes nüüd ise hädas on ja kellega töötan, siis võib olla nad ei oleks täna hädas. Lastekaitse jääb ühele-kahele inimesele liiga suur koorem kanda, et katta ära kõik teemad- puuetega lapsed, hooletusse jäetud lapsed, perevaidluse küsimused-suhtluskorrad jms, siia juurde teha ennetustööd. (LKT)

Murekohaks on lastekaitsetöö negatiivne kuvand ühiskonnas ja soovitakse selle muutumist positiivsemaks. Ühiskonnas on arusaam, et LKT on „kuri tädi, kes võtab lapsed ära“. Tegelikult ei saada aru, mis on LKT töö sisu ja et soovitakse olla perele partneriks ja lahendusi leida. LKTd ootavad ka, et neid hakataks väärtustama ja seda ka rahalises mõttes. Töö sisu on väga keeruline, tuleb teada ja osata paljusid eri teemasid alates klienditööst kuni spetsiifilise valdkonna arendamiseni. Praegune palk ei ole tasakaalus vastutuse suurusega selles töös.

Tahaksin seda, et suudaksime ühiskonna arusaama muuta, et ei jõua ekraanile ainult lastekaitse pahad lood, positiivset on ka väga palju ja nad on meile väga tänulikud ja asjal on positiivne tulem. (LKT)

Kui LKTde intervjuudes kõlas korduvalt termin, et nende töö on pidev „tulekahju kustutamine“, siis SKA spetsialistid soovivad, et 5 aasta pärast jaguks rohkem LKT ressursi tegelemaks varajase märkamise ja ennetustööga, sest senikaua, kui tegeletakse ainult „kuumaks“ läinud lugudega, ei parane lastekaitsetöö kvaliteet ja LKTde koormus. LKT mõistavad ennetustöö olulisust, aga sellega jõutakse tegeleda vähem kui soovitakse.

Ühiskonnas tõusva trendina hinnatakse, et inimeste teadlikkus oma õigustest järjest kasvab ja seetõttu suureneb ka vanematevaheliste suhtlus- ja hooldusõiguste kohtuvaidluste hulk. Teise teemana sagenevad vaimse tervise probleemid, mis on lastel osaliselt põhjustatud ka vanematevahelistest vaidlustest. Ka

COVID19 on põhjustanud lastel üksindust ja vaimse tervise probleeme. Kahjuks on psüühiliste häiretega laste toetamiseks vähe võimalusi. Tehti ettepanek, et igas KOVis võiks olla oma perepesa, mis aitaks kaasa varajasele märkamisele ja ennetamisele ning et kasvab vajadus ravikodu tüüpi teenuste pakkumise järele.

Muus osas on olnud trend see, et liigume heaolu ühiskonna poole, koos nende probleemidega, mis seal on. Järjest vähem on seda, et lapsed oleksid näljas ja külmas, kuigi tuleb ka seda ette. [---] Pigem tulevad vaimse tervise probleemid, vanemlike oskuste probleemid. (LKT)

Enamik intervjuusid LKTdega toimusid peale Ukraina-Venemaa vahelise sõja puhkemist, seetõttu töid mitmed LKTd välja, et näevad end töös tõenäoliselt tulevat kokkupuudet Ukrainast tulevate põgenikega. Mainiti ukrainlaste kultuuri ja kasvatusmeetodite erinevusi, keelebarjääri ja integreerumise teemat. LKTdel tuleb tegeleda nende abistamisega praegu ja veel aastaid kuna sõja tagajärjed ilmnevad pikal perioodil.

Seega ühest küljest ootavad LKTd järgmistel aastatel lahendusi töökorralduslikele muredele nagu suur töökoormus ja töö maine, loodetakse leida rohkem ressursi ennetustööga tegelemiseks. Teisalt näevad nad, et kasvab vajadus õiguslaste teadmiste järele, teadmiste ja oskuste järele aidata vaimse tervise probleemidega ja traumakogemusega kliente, lisaks on vaja oskust toime tulla teisest kultuurist pärit peredega. Lastekaitsetööd nähakse pidevas muutumises, nii riiklikul kui KOV tasandil ja seetõttu on intervjueritud LKTd omaks võtnud, et pidevalt peab kohanema ja juurde õppima seda, mida töö nõuab.

3. ÕPPEKAVADE ASJAKOHAUS LASTEKAITSETÖÖKS ETTEVALMISTAMISEL

Antud peatükis analüüsitakse uuringusse kaasatud õppekavade asjakohasust lastekaitsetööks ettevalmistamisel. Peatükk algab valitud õppekavade lühikese tutvustusega. Seejärel analüüsitakse õppekavade tugevusi ja nõrkusi ja seda nii intervjueritud LKTde kui kõrgkooli esindajate vaates. Peatükis on eraldi osana toodud hiljuti avaldatud OSKA Sotsiaaltöö valdkonna raporti peamised järeldused antud uuringu kontekstis, kuna OSKA uuringus analüüsiti põhjalikult valdkonna taseme- ja täiendõpet. Siinkohal on oluline märkida, et OSKA uuring käsitles suuremal hulgal sotsiaaltöö valdkonnaga seotud kõrghariduse õppekavasid, kui käesolev uuring. OSKA tulemusi on kõrvutatud antud uuringu tulemustega. Alapeatükis 3.5 on käsitletud lastekaitsele spetsialiseerunud kõrghariduse vajalikkust ja võimalikkust.

3.1. ÜLEVAADE ÕPPEKAVADEST

LasteKS ei täpsusta, milline erialane ettevalmistus peab lastekaitsetööd tegeval inimesel olema. LasteKS seletuskirja järgi on sotsiaaltööle lähedased erialad kasvatus-, sotsiaal- ja meditsiiniteaduste erialad, millel õppimise ja töötamise raames omandatud teadmised võimaldavad toetada laste ning perede heaolu ja arengut (näiteks pedagoog, eripedagoog, sotsiaalpedagoog, psühholoog, tervishoiutöötaja jms).¹¹ Kokkuleppel analüüsi tellijaga on siinkohal analüüsitud sotsiaaltöö õppekavasid, milleks on:

BA õppes:

- Sotsiaaltöö (TLÜ);
- Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu, (TÜ);
- Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korraldus (TÜ Pärnu Kolledž);
- Sotsiaaltöö (TKTK, Mödriku).

¹¹ Lastekaitseaduse eelnõu seletuskiri. 27.12.2013. Loetud aadressil: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/9052bf83-4934-4220-8d26-ac37d0a617d9#VaOA1lmT>

MA õppes:

- Sotsiaaltöö (TLÜ);
- Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse (TLÜ).

Kõik analüüsitud neli sotsiaaltöö BA õppekava annavad üldise sotsiaaltöö baashariduse. TÜ Infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekaval on kaks suunda, üks on sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika suund, teine on sotsioloogia ja infoteaduste suund. Selles töös on analüüsitud ainult sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika suuna õppekava. TÜ Pärnu kolledži Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse õppekava spetsiifika on õpetada rehabilitatsiooni teemat, aga õppekavaga antakse ikka sotsiaaltöö baasharidus. Kuni 2015/2016 sisseastunutel oli TLÜ Sotsiaaltöö erialal võimalik valikainete hulgast komplekteerida „lastekaitse“ moodul, seda võimalust enam pole. Kõrgkooli esindaja sõnul oli selle võimaluse ära kaotamise põhjused osalt finantsilised aga teisalt ka see, et Eestis on 3+2 akadeemiline õppesüsteem ehk spetsialistiks kujunetakse magistri tasemel. TLÜ pakubki ainsana Eestis võimalust magistritasemel õppida spetsialiseeritult lastekaitset, õppekaval Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse. Sellel õppekaval on koos kaks nimetatud eriala. Õppekava esindaja sõnul on vajadus mõlemal suunal õpetada erialaseid aineid, samas töötavad mõlema eriala spetsialistid laste ja peredega ning seetõttu on ka teadmisi ja oskusi, mis on vajalikud mõlemal erialal. Analüüsitud õppekavadest teine magistri õppekava on TLÜ Sotsiaaltöö, mis keskendub eelkõige kogukonna ja makrotasandi sotsiaaltööle ja sisult ka teistele sihtgruppidele peale laste - eakad ja erivajadustega inimesed, sõltlased ja kogukond.

Lisas 4 on toodud ülevaade eespool nimetatud õppekavade eesmärkidest, õpiväljunditest ja lastekaitsetöoga seotud õppeainetest, mis peaksid andma tudengitele pädevused töö esimeses peatükis kirjeldatud regulatsioonidest tulenevate kohustuste täitmiseks.

Täiendkoolitusi ja infoseminare korraldavad LKTle ja lastega tegelevatele spetsialistidele SKA, TAI, Lastekaitse Liit ja laiemalt sotsiaalteemadel näiteks Kriisinõustamise ja Eneseleidmise Keskus MAHENA ja Luwi Koolituskeskus. Sotsiaaltöös muutuvad üleilmsete trendide mõjul töö keskkond, sisu ja vajaminevad oskused pidevalt ja üha kiiremini, mistõttu peaksid elukestvas õppes ja täiendkoolituses osalema kõik valdkonna põhikutsealade esindajad.¹² Näiteks TAI pakub „Lastekaitsetöötajate põhikoolitust“, mis koosneb neljast moodulist: ennetus ja kogukonnatöö; lastekaitsetöö õiguslikud alused; lapse heaolu, hindamine ja juhtumikorraldus; töö lapse ja perega.¹³ Koolituse eesmärgiks on, et KOVi ja SKA LKTd „omandavad, hoiavad või täiendavad tööks vajalikku kompetentsust lasteKSis või muus õigusaktis pandud ülesannete täitmisel lapse heaolu ja arengu, õiguste ja huvide tagamiseks“ (*Ibid.*). Lisaks sellele põhikoolitusele pakub TAI ka täiendavaid koolitusi olulistel teemadel, mis ei mahu põhikoolituse sisse, nagu „Töö lastega peredega, kus esineb lähisuhtevägivalda“ ja „Lapse toetamine asendushooldusel“, „Lapse seksuaalne väärkohtlemine ja inimkaubandus“.

Intervjueeritud LKTde peamine hinnang oma haridusele on selle teoreetilisus, mida nähakse nii tugevuse kui nõrkusena. Kõrgkoolis õpitud teooriat peetakse oluliseks, baasteadmised peavad olema, kuna ilma selleta ei ole mõeldav lastekaitsetöö tegemine. Oluliseks peetakse lastekaitset, laste teemalisi, psühholoogiat ja pedagoogikat õpetavaid õppeaineid. Õpingute teoreetilisuse miinuspool on, et õpingud võivad jääda nõ „elukaugeks“, praktilised teadmised ja töövõtted tuleb omal käel omandada. LKTna tööle asudes on saadud tuge kõrgkoolis läbitud praktikast, kolleegidelt, täiendkoolitustelt või varasemast töökogemusest. Lisaks nähakse omandatud hariduse puudujäägina õiguslaseid teadmisi. Üks intervjueeritud LKT on väga kriitiline sotsiaaltöö BA kui lastekaitse baashariduse kohta, tuues esile just õiguslaste teadmiste olulisust selles töös.

See on selline teooria, mida seal õpitakse, aga ma ei ütleks, et see niipalju läheb kokku sellega, mida päriselt teeme. Ma ei ütle, et see ei oleks vajalik, see kindlasti on. Meil oli eraldi lastekaitse loeng,

¹² Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: sotsiaaltöö. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. Uuringu terviktekst. Kutsekoda. Tallinn 2021. Loetud aadressil: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/01/OSKA_sotsiaaltöö_uuringuaruanne_terviktekst_2021.pdf, lk 62

¹³ Tervise Arengu Instituut, Lastekaitsetöötajate koolitused, <https://tai.ee/et/tervis-ja-heaolu/koolitused>

ma ei mäleta sellest loengust otseselt midagi, et kõik see kogemus tuligi töö käigus, teistelt kolleegidelt, kes välja õpetasid. Sa ei saa klientide, vanematega rääkida teooriast. Sa räägid päris praktilisest elust, sellest, kuidas nad hakkama saavad. Ma ei saa rääkida sellest, kuidas sotsiaaltöö kunagi loodi, mis need alustõed ja kõiksugused asjad on...seda tuleb inimkeeles neile seletada. Kindlasti on vajalik seda õppida, niisama minna ja seda tööd tegema hakata pole ka mõeldav. Aga see tõi pildi ette, see esimene nädal kõrgkoolis, et meid viidi eri kohtadesse, et näidata noortele, mis see päriselt on. Mitte seda poolt, et olen kohe ministeeriumis, loon seadusandlust või teen mingisuguseid ettepanekuid, aga päris seda algasja, et kuidas see toimib, oleks vaja üliõpilastele näidata. (LKT)

Kõrgkoolide esindajad näevad nagu LKTd hariduse tugevusena baasteadmisi sotsiaaltööst. Õppekavade esindajad tõstavad esile õppekavas sisalduvaid lastekaitsealaseid ja kitsamalt lastega seotud õppeaineid. Lisaks käsitletakse kõigil BA õppekavadel lastekaitsega seotud infot teiste õppeainete raames. Ka BA õppekavade esindajad näevad hariduse kitsaskohana juriidiliste teadmiste vähest pakkumist, just lastekaitsest lähtuvalt. TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse õppekava osas leiti, et üliõpilased saavad sellel õppekaval teoreetilise arusaama lastekaitsetööst ja süsteemidest, nõrgem pool on seni olnud teadmiste kokku viimine praktilise tööga.

Kokkuvõtvalt LKTde ja kõrgkooli esindajate arvamus osaliselt ühtib - hariduse tugevuseks peavad mõlemad õpingute käigus saadud teoreetilisi alusteadmisi. Hariduse nõrkusena nimetavad LKTd praktiliste teadmiste puudust, millega nõustub ka ühe õppekava esindaja. Nii LKTd kui kõrgkooli esindajad nõustuvad, et puuduseks on ka juriidiliste teadmiste puudus.

3.2. BAASHARIDUSE TUGEVUSED - BAASTEADMISED, LASTEKAITSEALASED, LASTE TEEMALISED NING PSÜHHOLOOGIA- JA PEDAGOOGIKAALASED ÕPPEAINED

Omandatud hariduse üheks tugevuseks peavad LKTd sotsiaaltöölaseid baasteadmisi. Näiteks pikaajalise kogemusega LKT sõnul on kõikidel tema juures käinud praktikantidel üldine sotsiaaltöö hästi selgeks tehtud. Siinkohal ei ole analüüsitud missuguseid sotsiaaltöölaseid alusaineid valitud õppekavad sisaldavad, kuna kõik BA õppekavad annavad üldise sotsiaaltöö hariduse ja TLÜ Sotsiaaltöö MA on samuti sotsiaaltöö õppekava.

Teiseks toovad LKTd enda hariduse tugevusena välja õpingute käigus saadud teadmisi lastekaitsest, laiemalt lastest ning psühholoogiast ja pedagoogikast. Järgnevalt on toodud õppeained, mida intervjueritud LKTd nimetasid, kui olulisi aineid baashariduses:

- lastekaitsealaste õppeainete näited: „Laps ja lapse heaolu“; „Lapse heaolu hindamine“, „Lahenduskeskne töö perede ja lastega“, Lastekaitse“, „Võrdlev lastekaitse“;
- laste ja noorte teemaliste õppeainete näited: „Erinoorsootöö praktika“, „Laste praktika“, „Noorte praktika“, „Erivajadusega laps tavakoolis“, harrastustegevuse laagrid, noortekeskustega seotud praktika;
- psühholoogia- ja pedagoogikaalaste õppeainete näited: „Inimese areng“, „Psühholoogia“, „Arenge- ja isiksuse psühholoogia“, „Eripsühholoogia“, „Suhtlemispsühholoogia“, „Pühhosotsiaalne töö laste ja noorukitega“, „Pedagoogika“, „Eripedagoogika“, „Pedagoogiline psühholoogia“.

LKTd töid mõnel korral välja, et kasu on olnud klienditöö- ja nõustamisalastest õppeainetest nagu „Klienditöö meetodid sotsiaaltöös“; kriisinõustamise alastest õppeainetest ning õigusalastest õppeainetest, kuigi seadusandlus on palju muutunud. Alljärgnevalt on analüüsitud, kas õppekavad sisaldavad lastekaitsealaseid õppeaineid (vt. Tabel 1), laste teemalisi õppeaineid ning psühholoogia ja pedagoogika teemalisi õppeaineid.

TABEL 1. ANALÜÜSITUD ÕPPEKAVADE LASTEKAITSEALASED ÕPPEAINED

ÕPPEKAVA	ÕPPEAINE	ÕPPEAINE EESMÄRK
TLÜ Sotsiaaltöö BA	Lastekaitsetöö	Luu üliõpilasele eeldused lastekaitsetöö alustadmiste arenemiseks ja analüüsimiseks, mis võimaldavad üheaegselt hinnata ja toetada abivajava lapse ja tema pere (psüühilist, füüsilist ja sotsiaalset) heaolu.
	Sotsiaaltöö peredega	Luu eeldused teadmiste ja oskuste arendamiseks tööks peredega tugevustele suunatud ja lahenduskesksest lähenemisest lähtudes. Õpitakse tundma vastavaid põhimõtteid, käsitlema erinevaid tehnikaid, mis on vajalikud lapse ja pere toetamiseks ning jõustamiseks.
TKTK Sotsiaaltöö BA	Peresotsiaaltöö ja kriisisekkumine	Anda teadmised süsteemsest lähenemisest toetust vajavatele perekondadele, integreerides need praktiliste tegevustega, et pakkuda sotsiaalset tuge ja käitumismalle kriisiolukordadeks.
	Lastekaitse	Anda kaasaegsed teadmised ning oskused tööks laste ja peredega ning nende lähivõrgustikuga.
TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA	Lahenduskeskne töö laste ja peredega	Luu eeldused teadmiste ja oskuste arendamiseks tööks laste ja peredega lahenduskesksest lähenemisest lähtudes. Õpitakse tundma vastavaid põhimõtteid, käsitlema erinevaid tehnikaid, mis on vajalikud lapse ning pere toetamiseks ja jõustamiseks.
	Ülevaade perepoliitikast	Toetada osalejaid süsteemse ja mitmetahulise ülevaate omandamisel perepoliitikast - selle eesmärkidest, vahenditest ning väljunditest – niihästi Eestis kui mujal maailmas - aidata neil sellises raamistikus mõista perepoliitika mõju oma tööle ning arendada perepoliitika kriitilist analüüsiostkust.
	Lapse heaolu hindamine	Luu eeldused abivajava lapse ja tema pere heaolu hindamise oskuste omandamiseks lastekaitsetöös.
TLÜ Sotsiaaltöö MA	Lastekaitse käsitlused	Luu eeldused teadmiste ja oskuste arenemiseks lastekaitsetöös, sh õpitakse tundma vastavaid põhimõtteid, meetodeid, dokumente, millele lastekaitsetöö tugineb.

Allikas: Koostatud analüüsitud õppekavade õppeinfosüsteemidest leitud info põhjal, Civitta analüüs 2022

TLÜ Sotsiaaltöö BA õppekaval on kaks lastekaitse õppeainet, nimelt „Lastekaitsetöö“ ja „Sotsiaaltöö peredega“, aga arutelud lastekaitse teemadel käivad ka teistes õppeainetes nagu „Teenuste planeerimine ja korraldamine“, „Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö“ ja ka valikainetena on võimalik võtta õppeaineid, mis käsitlevad lapsi ühe sihtgrupina nagu „Sotsiaaltöö erinevate sotsiaalsete gruppidega“, „Sotsiaalne rehabilitatsioon“, „Tervise ja heaolu edendamine ning ennetus“. Õppeaine „Laps ja kriis“ on ainus laste sihtgrupile keskendunud õppeaine. Lisaks on võimalik soovik korral läbida 10 EAP aine „Sotsiaaltöö praktika“ lastega seonduvalt. Õppekava esindaja hinnangul ei saa õppekavasse mahu puudumise tõttu rohkem lastekaitsealaseid aineid lisada, ühe valikaine lisamine võib olla võimalik. Õppekavas on ka aine „Sotsiaalpedagoogika“.

TKTK Sotsiaaltöö BA õppekavas on otseselt lastekaitsealaseid õppeaineid kaks: „Peresotsiaaltöö ja kriisisekkumine“ ja „Lastekaitse“. Lisaks on kohustuslik läbida „Praktika perede ja lastega“. Valikainetes on otseselt lastega tegelevad „Efektiivne suhtlemine lastega“ ja „Mängude ja eneseväljenduslike tegevuste läbiviimine laste grupis“. Lisaks on lapsed ühe sihtgrupina sees veel teistes õppeainetes. Õppekava esindaja hindab, et õppijad saavad lastega töötamiseks tugeva ettevalmistuse, sest esimesel õppeaastal käsitlevad erinevad õppeained terviklikult lastega seotud valdkondade kõiki aspekte - alates lapse arengust, arengupsühholoogiast (õppeained „Isiksuse- ja sotsiaalpsühholoogia“; „Arengupsühholoogia“) kuni sotsiaalpedagoogiliste suundadeni välja (õppeained „Sotsiaalpedagoogika“, „Eripedagoogika“; valikainena „Kasvatusteaduste alused“). Õppekavas on ka traumateadlikkuse õppeaine „Traumateadlikkus töös haavatavate gruppidega“, mis on õppekava esindaja sõnul hädavajalik selleks, et oleks võimalik kasvatada

järgmist põlvkonda, kes ei ole nii traumeeritud kui eelmine. Õppekava esindaja arvates ei ole vaja õppekavas tõsta nende ainete osakaalu, mis käsitlevad lastekaitset või lapsi ainsa sihtgrupina. Pigem oleks vaja õppekavasse tuua aineid kriisisituatsiooni või sõjaaja sotsiaaltöö kohta. Lisaks eelmainitule on õppekavas psühholoogia alased õppeained veel „Vaimne tervis“ ja valikainena „Psüühiliste häiretega inimeste rehabiliteerimine“.

TÜ Sotsiaaltöö ja rehabilitatsioonikorralduse BA õppekaval lastekaitse õppeainet ei ole. Lastekaitset käsitletakse ühe teemana teiste õppeainete sees, nagu „Sissejuhatus sotsiaaltöösse“, „Sotsiaalkaitse õiguslikud alused“, „Sotsiaaltöö eetika“, „Sotsiaalpoliitika“, väiksemas mahus ka ainetes nagu „Sotsiaaltöö mitmekultuurilises kogukonnas“, „Laste ja noorte psüühika- ja käitumishäired“, „Inimese areng“, „Sotsiaalteenuste ja kvaliteedijuhtimine“, „Grupitöö oskused“, „Nõustamisoskused“. Sihtgruppidest ainult lapsi käsitlevaid õppeaineid on üks - „Laste ja noorte psüühika- ja käitumishäired“, mis kuulub psühholoogia valdkonda. Õppekava esindaja sõnul annavad viimati nimetatud õppeained laiema baasi, aga mitte lastekaitsevaldkonna spetsiifilisi teadmisi. Lastekaitse õppeaine oli ca 10 a tagasi õppekavas valikainena olemas ja õppekava esindaja sõnul sooviksid nad selle õppeaine õppekavasse tagasi tuua, aga praktilise fookusega- õppeainet võiks läbi viia oma ala praktik, LKT, kes jagaks praktilist kogemust- õiguslik pool, kuidas last kohtus esindada, kohtudokumente koostada jne. Kahjuks pole nad leidnud õppeaine läbiviijat.

TÜ Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika suuna, BA õppekaval ei ole eraldi lastekaitse õppeainet. Väikse sissejuhatus lastekaitse korralduse kohta saab üldistes ainetes nagu „Sotsiaaltöö alused“, „Sotsiaalteooria“, „Sotsiaalpoliitika alused“, „Hoolekande ja tervishoiukorraldus“ ja „Sotsiaalne heaolu inimese elukaarel“. Valikainete hulgast saab valida „Lapsed ja lapsepõlv“, „Lapsepõlve mõtestamine“ ja „Perekonna sotsioloogia“. Nendes ainetes saavad õppijad teada võtmeaspektid lapseks olemise juures. Õppekava esindaja arvates ei ole vajadust selle järele, et õppekavas oleks rohkem lastekaitseteemalisi õppeaineid, kuna see ei ole lastekaitse õppekava.

TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA õppekaval on kohustuslike õppeainete hulgas järgmised lastekaitseteemalised õppeained: „Lahenduskeskne töö laste ja peredega“; „Laste õiguste kaitse põhikursus“; „Ülevaade perepoliitikast“; „Lapse heaolu hindamine“ ja valikainena veel „Lapse õiguste kaitse tsiviilkohtu menetluses“. Lastega on seotud veel ained „Erivajadusega laps tavakoolis“, „Psühhosotsiaalne töö laste ja noorukitega“ ja valikainete hulgas „Lapsepõlve teoreetilisi käsitlusi“. Pedagoogikaalasel on õppekavas veel aine „Ülevaade sotsiaalpedagoogika teooriatest ja meetoditest“. Õppekava esindaja sõnul võiks ideaalis olla eraldi lastekaitse õppekava, mis võimaldaks rohkem valdkonna õppeaineid lisada.

TLÜ Sotsiaaltöö MA õppekavas on valikainete hulgas õppeaine „Lastekaitse käsitlused“ ja laste teemalisi õppeaineid rohkem pole. Õppekavas on psühholoogiaalane õppeaine: „Vaimse tervise probleemid, riskikäitumine ja sekkumine“.

Kokkuvõtvalt otseselt lastekaitsealaseid õppeaineid on analüüsitud õppekavadest neljal, laste sihtgruppi käsitlevaid õppeaineid on vähemalt üks kõigil õppekavadel, aga need on eri teemadel. Psühholoogiaalaseid õppeaineid on vähemalt üks või rohkem viiel õppekaval ning pedagoogikaalaseid õppeaineid on kolmel õppekaval.

3.3. BAASHARIDUSE PUUDUJÄÄGID - PRAKTILISED JA ÕIGUSALASED TEADMISED

LKTd ootavad kõrgkooli õppelt rohkem praktilisust, ettevalmistust konkreetsete teemade või tööloikude jaoks ning tööks vajalikke tööriistu. TAI 2021. aastal korraldatud koolitusvajaduse uuringust selgub, et uuemad LKTd, kes on tulnud kõrgkoolist, vajavad tuge praktikaga kohanemiseks ja seda eriti siis, kui ei ole kõrgkoolis sotsiaaltöö erialal võetud spetsiaalselt lastekaitsetööle spetsialiseerumist soodustavaid aineid või kui ei ole sotsiaaltöö erialal õpitud.¹⁴ Pika kogemusega LKTd soovivad enam koolitusi konkreetsete

¹⁴ Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs. Liana Rumvolt. Tervise Arengu Instituut. 2022

sihtgruppide ja praktiliste oskuste/ meetodite teemal (*Ibid.*). Õiguslaste teadmiste puudus on samuti puudujääk tööks vajalike teadmiste osas. Kuna seda valdkonda rõhutati nii LKTde kui ka kõrgkooli esindajate intervjuudes, siis selle kohta on eraldi pikemalt allpool analüüsitud.

LKTde hinnangul võiks kõrgkoolis olla tugevam ettevalmistus teemadel, millega tihti oma töös kokku puututakse. Korduvalt mainiti järgmiseid teemasid: vanematevahelised suhtlus- ja hooldusõigust puudutavad kohtuvaidlused, mille olulisust selgitatakse allpool õiguslaste teadmiste hulgas (vt. lk 19); lähisuhtevägivalla teema, mida tuleb järjest juurde ja mille puhul on väga oluline koostöö eri asutuste vahel nagu kool, lasteaed ja politsei, et juhtumid ei jääks koduseinte vahele ning laste vaimne tervis, sh noorte riskikäitumine. Kõrgkoolis võiks anda ülevaate ka kohustuslikest riiklikest teenustest ja abimeetmetest, mis on seaduses sätestatud ja ajas nii kiiresti ei muutu. Näiteks üks LKT toob esile, et magistris küll puudutati laste vaimse tervise teemat, aga puudu jäid konkreetset töövõtet - millised on teenused ja lahendused, mida perele pakkuda. Kõrgkooliõpet saab praktilisemaks muuta kaasates praktikuid, kes valdkonnas töötavad. Kõrgkooli esindajatega tehtud intervjuudest tuli välja, et seda võimalust ka kasutatakse.

Lähisuhtevägivalla teemaline õppeaine on kolmel õppekaval, sh ainult ühel juhul on õppeaine kohustuslik, kahel juhul on valikainena ja teemaks on sooline vägivald:

- TÜ Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu (sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika suund) BA: valikainena „Sooline vägivald“;
- TKTK Sotsiaaltöö BA: „Vägivald lähisuhetes ja ohvriabi“;
- TLÜ Sotsiaaltöö MA: valikaine „Sooline vägivald ja ohvriabi“.

TABEL 2. VAIMSE TERVISE TEEMALISED ÕPPEAINED ÕPPEKAVADES

ÕPPEKAVA	KOHUSTUSLIK ÕPPEAINE	VALIKAINE
TLÜ Sotsiaaltöö BA	Psühhosotsiaalne töö ja nõustamine	Laps ja kriis
TÜ Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse BA	-	Laste ja noorte psüühika- ja käitumishäired
TKTK Sotsiaaltöö BA	Traumateadlikkus töös haavatavate gruppidega; Peresotsiaaltöö ja kriisisekkumine; Vaimne tervis	Psüühiliste häiretega inimeste rehabiliteerimine
TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA	Kriisinõustamine; Psühhosotsiaalne töö laste ja noorukitega	-
TLÜ Sotsiaaltöö MA	Vaimse tervise probleemid, riskikäitumine ja sekkumine	-
Lapsi käsitlev (L) / Üldine (Ü)	2 L ja 5 Ü	2 L ja 1 Ü

Allikas: Koostatud analüüsitud õppekavade õppeinfosüsteemidest leitud info põhjal, Civitta analüüs 2022

Vaimse tervise teemat on viiel õppekaval ja kokku 10 õppeainet (vt Tabel 2). Nende hulgas on rohkem üldisi õppeaineid, mis ei keskendu kindlale sihtgrupile ja neli on lapsi või peret käsitlevad. LKT töös võiks olla rohkem kasu, kui vaimse tervise teemade õppeained käsitleks rohkem peret ja lapsi.

SKA ekspertide hinnangul on lastekaitsetöö puhul väga oluline juhtumikorralduse ja võrgustikutöö oskus, sh juhtumi juhi rolli tunnetus. Ühe TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA õppekava lõpetanud LKT sõnul käsitleti kõrgkoolis põhjalikult lapse heaolu kolmnurka, hindamise poolt ja võrgustikutööd. Samas paar LKTd, kelle õpingutes on juba rohkem aega möödunud, hindavad, et ajaga on juhtumitöö osatähtsus kasvanud ja loodetakse, et seda õpetatakse nüüd sisukamalt. SKA ekspertide arvates peaksid LKTde teadmised ja oskused sellel teemal olema paremad, kui nad täna on. Juhtumikorralduse alustamine ja protsessi lõpus ka lõpetamine on väga olulised etapid, aga nende osas on LKTde teadmiste ja oskuste osas arenguruumi, näiteks LKTd ei teadvusta, mis asi on abivajaduse teate saabumisele järgnev eelhindamine ja millal algab juhtumimenetlus; kuigi LKTdele on riiklike tööriistadena loodud lapse heaolu hindamise kolmnurk ja lapse hindamise käsiraamat, siis on abivajaduse hindamised ikkagi pealiskaudsed; juhtumikorralduse oluline osa on vahehindamine, aga see jääb tihti tahaplaanile ning ka tegevuskava

koostamise oskus võiks olla parem. Ka paar intervjuueeritud LKTd toovad välja, et võrgustikutööd ja juhtumikorraldust on oluline õpetada ning ühe LKT hinnangul on ta praktikantide läbi kogenud, et juhtumitööd õpetatakse pigem pinnapealselt.

Praktikandid pole teadnud, mis on juhtumiplaan, kuidas seda tehakse, miks seda tehakse, kuidas see koostöös kliendiga töösse saada, kuidas vahehindamisi teha, muudatusi teha, miks neid üldse vaja teha on. Ma olen oma praktikantidele lausa ise joonistanud tooriku valmis ja lasknud täita. Sest nad polnud seda kooli õppekavas teinud, näidatud neile oldi, aga mitte iseseisvat täitmist. (LKT)

Juhtumikorraldust ja võrgustikutööd õpetatakse kolmel BA õppekaval: TLÜ Sotsiaaltöö; TÜ Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse ning TKTK Sotsiaaltöö õppekaval, aga need õppeained õpetavad juhtumikorraldust sotsiaaltöös, mitte spetsialiseeritult lastekaitsevaldkonnas. MA õppekavadel juhtumikorraldust ei õpetata. Juhtumikorralduse ja võrgustikutöö alased õppeained analüüsitud õppekavades on järgmised:

- TLÜ Sotsiaaltöö BA: „Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö“;
- TÜ Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse BA: „Juhtumikorralduse alused“;
- TKTK Sotsiaaltöö BA: „Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö“.

Ühe kõrgkooli esindaja sõnul on juriidiliste teemade osakaal lastekaitstes aasta aastalt kasvanud ja see võib olla ka üheks põhjuseks, miks on töötajate liikumine lastekaitsevaldkonnas nii suur - teadmistest on puudus ja siis on ka seda tööd väga raske teha. Seega on probleem juba mõnda aega kestnud. LKTde õiguslaste teadmiste vajadus võib olla väga erinev ja sõltuda konkreetsest KOVist, kui palju seal on toetavaid spetsialiste, kas õiguslased dokumendid paneb kokku jurist või teeb seda LKT. Samas peaksid kõigil LKTdel olema niisugused õiguslased teadmised, mis võimaldavad neil tööülesannetega hakkama saada. Ei saa eeldada, et KOVis on tööl jurist, kes aitab.

LKTde intervjuudest tuleb esile, et seadusi peaks kõrgkoolis tutvustama lastekaitsest lähtuvalt - mis on täpselt need seadused, mille järgi LKT töötab ja kuidas need rakenduvad. Näiteks, et sotsiaalhoolekande seaduses on määratletud asendushoolduse korraldus, põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses ülesanded seoses koolikohustuse mittetäitjate ja hariduslike erivajadustega õpilastega, et kohtule antakse arvamusi põhiliselt lasteksi ja perekonnaseadusele tuginedes jne. LKTI on oluline teada kust seadusest ülesanne tuleb ning kuidas ta peab sellega edasi tegelema.

Kui lõpetasin kõrgkooli, asusin tööle lastekaitse osakonda ja samm-sammult täiendasin oma teadmisi koolituste abil. [---] Esialgselt sain rohkem koolitusi, mis on seotud seadusega-perekonnaseadus, sotsiaalhoolekande seadus, kuna kõrgkoolis oli antud põhi, ülevaade seadusandlusest, aga siin on tähelepanu perekonna õiguslikele alustele, teenustele. Näiteks kui uus töötaja tuleb tööle ja tal on vaja esindada lapse huve kohtus, siis on vaja esitada oma seisukoht kohtuistungil. [---] Ta ei tea õiguslike aluseid, mis alusel antakse ühine hooldusõigus, mis alusel ära võetakse, millised on eeldused üldse. (LKT)

LKTde hinnangul peaks kõrgkoolist tulema ka arusaamine tsiviil-, haldus-, ja kriminaalmenetluse kohta kohtus. Näiteks riik määrab lapse esindajaks kohtus advokaadi, kes on lapse nõ hääletoru ja kellega LKT peaks koostööd tegema. LKT käib ka kohtuistungitel, kus on kaasatud või kannatanud alaealised lapsed või kus noored satuvad kinnipidamisasutustesse. Lapse abivajaduse hindamine ja seisukohtade koostamine toimub haldusmenetluse raames. LKT peaks teadma, mida eri kohtumenetlused kaasa toovad ja mis on LKT roll.

Lastekaitsetöös on palju dokumenteerimist- esildised, avaldused, kohtu dokumendid ja kirjalikku suhtlust. LKTde sõnul näidatakse kõrgkoolis dokumentatsiooni poolt ülevaatlikult ja ka ühe õppekava esindaja sõnul võiks seda rohkem õpetada. Kõige keerukamateks dokumentideks, mida vormistada, peetakse kohtuarvamusi. Kohtuarvamused peavad olema hästi põhjendatud, põhjalikud ja sageli on päringud kiired, vastust oodatakse 20 päeva jooksul. Ühe LKT arvates võiks kohtuarvamuste koostamise kohta olla eraldi õppeaine.

Kui kõrgkoolis oligi mingi olukord kirjeldatud, et kui lapsel on peres selline olukord, siis tuleb pöörduda kohtusse, tuleb kirjutada avaldus, tuleb seda nõuda, tuleb teist, aga reaalselt- kuidas see käis? Mul polnud õrna aimugi. Ma ei osanud isegi kohtusse avaldust kirjutada, ma ei teadnud milline see peab olema, välja nägema, milline on ülesehitus, mida kõike sisaldama ja mis töö peab olema tegelikult eelnevalt tehtud, et oleks üldse mõtet kohtusse pöördudagi. See oli täielik null. (LKT)

TABEL 3. ANALÜÜSITUD ÕPPEKAVADE ÕIGUSALASTE ÕPPEAINETE SISU

ÕPPEKAVA	ÕPPEAINE	ÕPPEAINE LÜHIKIRJELDUS/EESMÄRK
TLÜ Sotsiaaltöö BA	Ühiskond ja õigus	Kujundada ülevaade õiguse osast ühiskonnas ning Euroopa Liidu ja Eesti õigussüsteemist; luua sidus ülevaade ja kujundada orienteerumissuutlikkus Eestis kehtiva avaliku ja eraõiguse valdkonnas; kujundada teadmised ja oskused õigusliku sisuga küsimuste lahendamiseks ning oma seisukohtade kujundamiseks ja esitamiseks õigusliku ja õiguspoliitilise sisuga küsimustes; kujundada arusaam ja oskus, kuidas määrata kindlaks ja omandada igale inimesele eraelus ning äri-, ameti- ja kutsetegevuses vajalikud õigusalsed teadmised ja oskused.
	Sotsiaaltöö õiguslikud alused	Õigusaktide alusel sotsiaalsete õiguste kohta üldteadmiste omandamine. Ülevaate saamine sotsiaalsetest õigustest põhiseaduse tähenduses ning riigi, KOVi, isiku ja perekonna kohustustest põhiseaduslike õiguste tagamisel sotsiaalhoolekande valdkonnas.
TÜ Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu (sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika suund) BA	Õiguse alused	Selgitada õiguse vajalikkust ja tähendust, selgitada õiguse põhimõtete ja põhiinstitiitute kujunemist, nende olemust ja vastastikuseid seoseid; anda esmased teadmised erinevate isikute gruppide sotsiaalse kaitse õigusliku reguleerimise põhimõtetest.
TÜ Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse BA	Õiguse ja avaliku halduse alused	Õpetusega taotletakse, et üliõpilane omandaks arusaamise õiguse ja avaliku halduse kohast ja tähendusest ühiskondlike suhete regulatsioonis ning võime orienteeruda õiguse ja avaliku halduse süsteemis ja põhimõistetes. Üliõpilane oskab rakendada omandatud teadmisi Euroopa Liidu peamistest toimimisprotsessidest ja poliitikatest ning kombineerida neid teistes õppeainetes omandatuga.
	Sotsiaalkaitse õiguslikud alused	Aine eesmärgiks on anda õppijale teadmised sotsiaal- ja rehabilitatsioonivaldkonda puudutavatest õigusaktidest ning anda ülevaade sotsiaal- ja rehabilitatsioonivaldkonna õiguslikust reguleerimisest.
TKTK Sotsiaaltöö BA	Sotsiaaltöö õiguslikud alused	Anda põhjalik ülevaade kutsealaga seotud õiguse põhimõistetest, õigusaktidest ning nende rakendusala
TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA	Laste õiguste kaitse põhikursus	Kursus käsitleb laste õiguste aluspõhimõtteid ning rahvusvahelisi ja siseriiklike õigusakte, mis neid kehtestavad. Antakse ülevaade lastekaitse arengust Eestis, erinevatest lastekaitse süsteemidest ja käsitletakse lapse huvide üliluslikkuse printsiipe. Analüüsitakse erinevate asutuste rolli laste õiguste kaitseks.
	Lapse õiguste kaitse tsiviilkohtumenetluses (valikaine)	Kursuse raames käsitletakse tsiviilkohtumenetluse printsiipe ja mõisteid, luuakse eeldused lahendada tsiviilkohtumenetluslike probleeme laste huvide kaitseks olevates vaidlustes. Tutvutakse kohtupraktikaga. Omandatakse oskus esindada lapse huve ja koostada laste huvide kaitseks toimivas tsiviilkohtumenetluses vajalikke dokumente s.o. hagiavaldusi, taotlusi, arvamusi.

Allikas: Koostatud analüüsitud õppekavade õppeinfosüsteemidest leitud info põhjal, Civitta analüüs 2022

Eraldi õiguslase teemana võtavad paljude LKTde ressursi ja üha kasvavalt vanematevahelised suhtlus- ja hooldusõigusega seotud kohtuvaidlused. Seda teemat võiks kõrgkoolis rohkem käsitleda - mis on LKT roll selles tööõiguses. Teemaga seostub ka ühe vanema poolt lapse võõrandamine teisest vanemast, näiteks kui lahus elavate vanemate puhul üks vanematest takistab lapsel teise vanemaga suhtlemast. Kui tuleb noor LKT, kellel pole kogemus, on tal sellises olukorras keeruline toime tulla ja seda olukorda lahendada.

Ühe õppekava esindaja sõnul oleks oluline suurendada teadmisi õigusliku juhtumitöö valdkonnas, kus lastekaitse ja õigus koos on. Samas ta ei näe, et see laiapõhjalise sotsiaaltöö BA õppekavasse mahuks, mistõttu peaks seda õpetama täiendõppes või magistris. Paari LKT hinnangul tugevdaks õiguslaseid teadmisi see, kui kõrgkoolis lahendatakse rohkem kaasusi, näiteks laste hooldusõiguste küsimused, selle äravõtmine, piiramine, peatamine, suhtluskorra kaasused või ka riikidevahelised perekonna asjad.

Sellepärast, et need õiguslikud regulatsioonid lähevad küllaltki spetsiifiliseks, reaalses praktikas sügavuti ja need on asjad, millega ei saa kuidagi eksperimenteerida ega eksida. Meil on küll see võrgustikutöö ka siin õppekavas sees [---]. Jällegi, siin on erinevaid juhtumeid selles aines, lastekaitsejuhtumeid on ainult üks väiksem osa sealt, aga tegelikult see õiguslik juhtumitöö lastekaitse- seda valdkonda on ikkagi jätkuvalt vaja laiendada. (Kõrgkooli esindaja)

Kõik analüüsitud õppekavad sisaldavad kas ühte või kahte õiguslast õppeainet, va TLÜ Sotsiaaltöö MA õppekava, mis ei sisalda õiguslast õppeainet (vt. Tabel 3). Kõikide BA õppekavade õiguslased ained annavad laia pildi õigusruumist või ka sotsiaalvaldkonna õigusruumist, aga see ei ole piisav ettevalmistus LKTdele. Ainsana analüüsitud õppekavast on lastekaitsest lähtuvad õiguslikud õppeained TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA õppekavas, kus on kaks selle teemalist kursust: „Laste õiguste kaitse põhikursus“ (5 EAP) ja valikainena „Laste õiguste kaitse tsiviilkohtumenetluses“ (4 EAP). Nendest viimases õpetatakse tsiviilkohtumenetluse printsiipe, tutvutakse kohtupraktikaga, luuakse eeldused lahendada tsiviilkohtumenetluslike probleeme laste huvide kaitseks olevates vaidlustes ning omandatakse oskus esindada lapse huve ja koostada laste huvide kaitseks toimivas tsiviilkohtumenetluses vajalikke dokumente s.o. hagiavaldusi, taotlusi, arvamusi. Ükski õppekava ei paku sellist ettevalmistust õiguse valdkonnas, nagu LKTdel praktikas vaja oleks.

LKTd peavad oluliseks, et kõrgkoolis saaks praktilisema ettevalmistuse lastekaitsetöök, see tähendab, et õpetatakse rohkem teemasid, millega LKTd igapäevaselt kokku puutuvad ja ka konkreetseid tööprotsesse. Intervjuudest töid nii LKTd kui ka kõrgkooli esindajad kõige rohkem esile õiguslaste teadmiste puudujääki praeguses hariduses. Selle osas peavad LKTd oluliseks, et kõrgkoolis tutvustataks kõiki lastekaitsetöös olulisi seadusi ja kuidas need rakenduvad, et tekiks ülevaade ja arusaamine oma rollist tsiviil-, haldus-, ja kriminaalmenetlustes; et õpetatakse põhjalikult dokumenteerimist, eraldi teemana käsitletak vanematevahelisi suhtlus- ja hooldusõigusega seotud kohtuvaidlusi ning õppes võiks jagada piisavalt ruumi kaasuste läbimängimisele.

3.4. VÕRDULUS OSKA SOTSIAALTÖÖ VALDKONNA UURINGUS VÄLJA TOODUD KÕRGHARIDUSE TUGEVUSTE JA ARENGUVAJADUSTEGA

OSKA Sotsiaaltöö valdkonna uuringu üheks eesmärgiks oli analüüsida, kas praegune valdkonna koolituspakkumine nii taseme- kui ka täiendusõppe vallas on valdkonna tööjõu – ja oskuste vajadusega kooskõlas.¹⁵ Uuringus tuuakse välja ka sotsiaaltöö valdkonna kõrghariduse tugevused ja arenguvajadused. OSKA analüüsis tugineti muude allikate hulgas valdkonna tööandjate, kõrgkooli esindajate ja valdkonna vilistlaste arvamustele (*Ibid.*). Vilistlaste hinnangu saamiseks viidi OSKA Sotsiaaltöö uuringus KOVi sotsiaal- ja lastekaitsetöötajate seas läbi ankeetküsitlus mais 2021, millele vastas 139 spetsialisti, lisaks viidi valdkonna kutse- ja kõrghariduse vilistlastega läbi intervjuusid (*Ibid.*). Seega kajastub OSKA uuringu

¹⁵ Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: sotsiaaltöö. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. Uuringu terviktekst. Kutsekoda. Tallinn 2021. Loetud aadressil: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/01/OSKA_sotsiaaltoouuringuaruanne_terviktekst_2021.pdf, lk 13-14

hinnangutes ka LKTde arvamus. Siinkohal on välja toodud antud uuringu kontekstis olulised OSKA tulemused.

OSKA analüüsis on sotsiaaltöö õpingute tugevuste hulgas muuhulgas välja toodud valdkonna vilistlaste arvamus, et nad on rahul omandatud psühholoogiaalaste teadmistega (näiteks intervjuerimisstrateegiad, vestlustehnikad, kriisipsühholoogia) ning tugeva teoreetilise baasiga, mis aitab eri valdkondi omavahel seostada.¹⁶ Vilistlased tõstsid positiivselt esile töötavate praktikute loenguid ja nägid arenguvajadust kaasata õppesse rohkem erialapraktikuid, et tagada õppe suurem elulähedus (*Ibid.*). Ka antud uuringus selgus, et intervjueritud LKTd peavad kõrgkooli hariduse tugevuseks sotsiaaltöölaseid baasteadmisi, õpingute käigus omandatud psühholoogiaalaseid teadmisi (lisaks ka lastekaitse, laiemalt laste- ja pedagoogikaalaseid teadmisi) ning soovivad, et haridus oleks praktilisem.

OSKA uuringus on murekohtadena muuhulgas välja toodud, et tööandjate hinnangul käsitlevad õppekavad liigselt piiratud kliendirühmi, rõhutades palju lastekaitset ja jättes tahaplaanile teised haavatavad sihtrühmad; tööandjate ja valdkonna vilistlaste sõnul on puudujääk õigusosalases ettevalmistuses; praktikamaht on liiga väike ja nõustamisoskuste tase on kõrgkooli lõpetades kesine.¹⁷ Kõrgkoolide hinnangul on praeguseid õppekavamahte ja õppeaega arvesse võttes võimatu käsitleda kõiki alavaldkondi võrdselt, mistõttu on kõrgkoolid võtnud suuna pigem üldsotsiaaltöö alaste teadmiste ja oskuste pakkumisele, et võimaldada lõpetajatel minna tööle erinevatesse valdkondadesse (*Ibid.*). Seetõttu on õppekavades teemasid, millest räägitakse piisavalt ja ka neid, mida vajalikul tasemel katta ei õnnestu (*Ibid.*).

Erinevalt OSKA uuringust oli käesoleva uuringu eesmärk analüüsida lastekaitse õpetamist valitud õppekavadel, mistõttu selles uuringus puudub hinnang sotsiaaltöö valdkonna teiste sihtrühmade käsitlemise kohta õppekavades. Sarnaselt OSKAGA kerkis käesolevas uuringus murekohana esile õiguslaste teadmiste puudujääk, mida on osas 3.3 analüüsitud. Järgnevalt on kirjeldatud käesolevas uuringus intervjueritud LKTde ja kõrgkooli esindajate hinnangut praktika läbimise ja nõustamisalase õppe kohta.

Intervjueritud LKTd peavad praktika läbimist kõrgkooli ajal väga oluliseks, see aitab aru saada valdkonna igapäevasest tööst, viia teooria kokku praktikaga ja tunnetada, kas valdkond õppijale üldse sobib. Näiteks kaks Pedagoogilises Seminaris rakenduslikku sotsiaaltööd õppinud LKTd kirjeldavad, kuidas kohe esimese kursuse alguses oli neil praktika ja selle läbi nad said pildi ette, milline on selles valdkonnas igapäevatöö ja mitmed kursusekaaslased ka loobusid seejärel edasistest õpingutest, kuna nägid, et neile see ei sobiks.

Kui mul oli õppepraktika, siis teostas inimesed juba riskiperede kodukülastusi ja minu jaoks ei olnud see üllatuseks, et pean minema neid koju külastama. Aga olukorrad on erinevad, näiteks vanemad võivad olla alkoholihoobes- kuidas tegutseda? Uued inimesed ei tea seda. Aga mina juba olin valmis selleks. Samuti ma töötasin praktikal heategevuskeskuses ja seda keskust külastavad väga vähekindlustatud pered ja lapsed. [---] Minu jaoks oli juba näha, millised vajadused perel on, missugune riietus on, et lapsed tahavad süüa, kuna kodus ei ole üldse süüa. (LKT)

Praktika kogemus võib KOVide lõikes olla erinev, see sõltub juhendajast, KOVi lastekaitse meeskonna suurusest ja ka piirkonniti võivad probleemid erinevad olla. LKTde intervjuudest tuleb välja, et praktika on KOVides erinevalt sisustatud- ühes KOVis on eesmärk praktikanti võimalikult paljudesse kohtadesse kaasa võtta- asutustesse, kodukülastustele ja anda talle võimalust näha eri valdkondi; teises KOVis tehti praktikandil ülesandeks kaustamajandus korda teha. Ühe LKT arvates ei saa praktikanti lasta otseselt töö sisse, sest hoolimata konfidentsiaalsusnõudest vastutab lõpuks ikkagi praktikandi juhendaja, et seda infot ei kuritarvitataks. Intervjueritud LKTd peavad oluliseks, et kõrgkooli poolt oleks rohkem toetust, suuniseid

¹⁶ Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: sotsiaaltöö. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. Uuringu terviktekst. Kutsekoda. Tallinn 2021. Loetud aadressil: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/01/OSKA_sotsiaaltöö_uuringuaruanne_terviktekst_2021.pdf, lk 61

¹⁷ Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: sotsiaaltöö. Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA. Uuringu terviktekst. Kutsekoda. Tallinn 2021. Loetud aadressil: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/01/OSKA_sotsiaaltöö_uuringuaruanne_terviktekst_2021.pdf, lk 59-61

ja kindlaks määratud ülesandeid, mille kohta peaks praktika ajal kogemusi omandama. Ühekordselt nimetasid LKTd veel järgmisi ettepanekuid: praktika läbimine peaks õpingute ajal olema sama kaaluga, mis on lõputöö; praktika korraldust võiks paremaks muuta praktikajuhendamise eest lisatasu maksmine; praktika koostöölepingu võiksid läbi vaadata nii KOVi jurist kui kõrgkooli jurist.

Praktikate maht on õppekavade puhul erinev. Kahe rakendusliku BA õppekava, TKTK ja TÜ Pärnu kolledži, puhul on mõlema maht 27 EAP ja sellega on õppekavade esindajad rahul. TLÜ Sotsiaaltöö BA maht on 10 EAP, TÜ Infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu BA praktika maht on 12 EAP ja õppekavade esindajad ei näe ka vajadust seda suurendada. TLÜ mõlema MA õppekava praktikamaht kasvab praeguselt 6-lt EAPlt järgmise aasta vastuvõtust 10-le EAPle, lisaks on valikainena võimalik teha ka 9 EAPd välispraktikat. TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA õppekava esindaja sõnul on kasvava praktikamahu üheks eesmärgiks kutsuda tudengeid analüüsima, et mida tähendab otsene klienditöö, siis kesktasandi valdkonna juhtimine ja makrotasandi poliitikakujundus. Varasemalt on praktikal mindud otse klienditööle. Kahe õppekava esindajad toovad välja, et sotsiaaltööd õpivad tihtipeale juba peredega ja töötavad inimesed ja nende jaoks on praktika läbimine väljakutse, kui nad ei saa seda teha kasutades oma tööd.

Suhtlemis- ja nõustamisoskusi töid LKTd intervjuudes välja kui väga olulist oskust LKT töö jaoks, aga intervjuudes tuli selle oskusega seotud probleeme esile vähe. Mõnede LKTde sõnul oleks oluline kõrgkoolis õpetada praktilisi töövahendeid, konkreetseid lastega töötamise meetodeid, laste intervjuueerimist. Näiteks üks intervjuueeritud LKT kirjeldas, kuidas ta on kolleegide näol näinud, et LKTd ei oska lapsega kontakti saada ja seda põhjusel, et väljaõpe on kesine. SKA ekspertide sõnul on oluline saada ülevaade, kuidas ühe või teise kliendigrupiga suhelda, kuna neid on erinevaid- näiteks majanduslikult vähekindlustatud, väheste vanemlike oskustega või sõltlastest vanemad. Samuti on oluline LKT oskus kliendiga, lapsega kontakti luua. Kõrgkoolide esindajate hinnangul on nõustamine oskus, mida saab arendada praktiseerides ja kõrgkooli õppe puhul on siin piirid ees. Kõrgkoolis saab anda baas suhtlemis- ja koostööoskused, mida siis hiljem edasi arendada praktikas ja täiendõppes. Ka kõrgkoolis läbitav praktika võib aidata nõustamisoskusi tõsta, kui tehakse klienditööd. Kahe õppekava esindajad ei näe võimalust nõustamise õppe mahtu suurendada ja üks õppekava esindaja ei näe ka vajadust, kuna õppekavas on juba mitmeid suhtlus- ja nõustamisalaseid õppeaineid.

Tõenäoliselt oleks vaja teha nii, et tase 1,2,3,4... täiendõppe kaudu võetav nõustamine oleks ka lahti harutatud. Tase 1 tuleb tõenäoliselt kõrgkoolist, et ta teab, mis see on, kus kasutatakse ja veidikene on proovinud grupitööna, võib olla praktiliselt on teinud. Täiendõppes tuleks siis tase 2, nõustamine väärkoheldud lapsega või nõustamine ohvriga, nõustamine vägivaldsetajaga, pedagoogide nõustamine mingites laste situatsioonides, siin tuleb teemade kaupa lahti mõtestada see, mis teemades vaja on ja pakkuda täiendõppega neid erinevaid nõustamise viise, mida saab juurde õppida. (Kõrgkooli esindaja)

Suhtlus- ja nõustamisalaseid õppeaineid on üks või rohkem kõikides õppekavades, mõnes on mitmeid erinevaid õppeaineid selles teemal.

- TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA: „Lahenduskeskne töö laste ja peredega“ ja „Kriisinõustamine“, lisaks tulevast sügisest ka „Grupitöö“;
- TLÜ Sotsiaaltöö MA: „Sotsiaaltöö kliendiga: nõustamine“, lisaks tulevast sügisest ka valikainena „Grupitöö“. Õppekava esindaja toob välja, et õppekavas on vähem esindatud vaimse tervise teemad ja sotsiaaltöötajate vaimse tervise ettevalmistust võiks rohkem olla. See on nii üks osa klienditööst kui ka eneseabi.
- TÜ Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse BA: „Suhtlemisoskused ja eneseväljendus“; „Grupitöö oskused“; „Nõustamisoskused“; „Klienditöö meetodid“.
- TKTK Sotsiaaltöö BA: „Nõustamistehnikad“, mis õpetab peamised nõustamistehnikad selgeks; „Trauma teadlikkus töös haavatavate gruppidega“ õpetab tehnikaid, kuidas rääkida lapsega või täiskasvanuga trauma teemadel; „Suhtlusõpe“, kus tehakse ka videotreeningut; „Suuline ja kirjalik eneseväljendus“; „Ametialane suhtlemine“ ja valikainena „Efektiivne suhtlemine lastega“.

Õppekava esindaja sõnul võiks veel olla valikained, näiteks „Motiveeriv intervjuerimine“ või „Lahenduskeskne lühiteraapia“, aga täna ei ole puudust nõustamisalastest õppeainetest.

- TÜ Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu (sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika suund) BA: „Suhtlemis- ja koostööoskused“, „Grupitöö oskused“ ja „Nõustamine sotsiaalalal“, valikainena on „Intervjuerimisstrateegiad“.
- TLÜ Sotsiaaltöö BA: „Psühhosotsiaalne töö ja nõustamine“; „Sotsiaaltöötaja oskused ja kommunikatsioon“, valikainena on „Klienditöö venekeelse kliendiga“.

Tabelis 4 on kõrvutatud OSKA Sotsiaaltöö valdkonna uuringu tulemusi käesoleva uuringu tulemustega. OSKA puhul on välja toodud ainult käesoleva uuringu kontekstis olulised tulemused.

TABEL 4. OSKA SOTSIAALTÖÖ VALDKONNA UURINGU TULEMUSTE VÕRDLUS ANTUD UURINGU TULEMUSTEGA SOTSIAALTÖÖ KÕRGHARIDUSE TUGEVUSTE JA ARENGUVAJADUSTE OSAS

OSKA UURINGU TULEMUSED	KÄESOLEVA UURINGU TULEMUSED
TUGEVUSED	
Valdkonna vilistlased on rahul omandatud psühholoogiaalaste teadmiste ning tugeva teoreetilise baasiga. Samas nägid vilistlased arenguvajadust kaasata õppesse rohkem erialapraktikuid.	Intervjueritud LKTd peavad kõrgkooli hariduse tugevuseks sotsiaaltöölaseid baasteadmisi, õpingute käigus omandatud lastekaitse, laiemalt laste-, psühholoogia ja pedagoogikaalaseid teadmisi. Samas soovivad LKTd, et haridus annaks rohkem praktilisi teadmisi.
ARENGUVAJADUSED	
ÕIGUSALASED TEADMISED	
Õppekavades on küll õiguse aluseid puudutavaid õppeaineid, aga nende sisu piirdub sageli „seaduste läbivaatamise või üheskoos nende üle arutlemisega, mitte aga rakendamisega, millega hiljem igapäevatoos kokku puututakse“. Kõrgkoolide hinnangul on õiguslaste teadmiste suurendamisel takistuseks õppekavade maht- pole võimalik anda kõrgkoolis nii head ettevalmistust, et tööturule suundudes saadaks kohe kõigi tööalaste väljakutsetega edukalt hakkama; eesmärgiks on pakkuda õiguslast baasi.	Õiguslaste teadmiste puudujääk tuli olulise teemana uuringus esile. Ükski analüüsitud õppekava ei paku sellises mahus ettevalmistust, nagu LKTdel vaja oleks. LKTd peavad oluliseks, et kõrgkoolis tutvustatakse kõiki LKT töös olulisi seadusi ja kuidas need rakenduvad; tekiks ülevaade ja arusaamine oma rollist tsiviil-, haldus-, ja kriminaalmenetlustes; õpetatakse põhjalikult dokumenteerimist, eraldi teemana käsitletakse vanematevahelisi suhtlus- ja hooldusõigusega seotud kohtuvaidlusi ning õppes võiks jaguda piisavalt ruumi kaasuste läbimängimisele.
PRAKTIKAMAHT	
Liiga väike praktikamaht õppekavades, mistõttu võidakse jääda hätta tegelike tööülesannete lahendamisel.	Praktikat hindasid intervjueritud LKTd oluliseks, kuna aitab õppijal teooria praktikaga kokku viia ja mõista, kas valdkond õppijale sobib. LKTd ei hinnanud praktika mahu optimaalsust, aga tegid ettepaneku, et praktika osas peaksid kõrgkoolid andma rohkem suuniseid, mida õppija praktika ajal kogema peab. Kõrgkooli õppekavade esindajad ei plaani praktika osas olulisi muutusi, praktika mahuga ollakse enamasti rahul. TLÜ puhul kasvab praktikamaht MA õppekavadel.
NÕUSTAMISOSKUSED	
Vilistlaste praktilised nõustamisoskused on liiga üldisel tasemel. Tallinnas töötavad vilistlased tundsid puudust ka vene keele oskusest. Nõustamisoskuste osas kõrgkoolid nõustuvad, et spetsiifilisi erialaseid oskuseid puudutavad teadmised ja oskused jäävad õppekavades nõrkadeks.	Suhtlemis- ja nõustamisoskust pidasid intervjueritud LKTd väga oluliseks oma töös, aga sellega seotud probleeme toodi intervjuudes esile vähe. Mõned intervjueritud LKTd sooviksid kõrgkoolis õppida praktilisi meetodeid eri sihtgruppide lõikes. Kõrgkoolide sõnul saab õpingute ajal anda baas suhtlemis- ja koostööoskused, mida siis hiljem edasi arendada praktikas ja täiendõppes. Kõrgkoolid ei plaani selles osas suuri muudatusi teha.

Allikas: Koostatud OSKA Sotsiaaltöö uuringu (2021) ja antud uuringu tulemuste põhjal. Civitta analüüs 2022.

Kokkuvõtvalt on nii OSKA uuringus kui käesolevas uuringus sotsiaaltöö kõrghariduse tugevusteks peetud peamiselt teoreetiliste baasteadmiste omandamist. Arengukohana tuleb mõlemast uuringust välja õiguslaste teadmiste puudus. OSKA uuringus on arengukohaks hinnatud ka praktikamahu optimaalsus ja nõustamisoskuste õpetamine. Käesoleva uuringu käigus intervjueritud LKTd peavad mõlemat teemat oluliseks, aga probleeme toodi nendega seoses intervjuudes vähem esile. Praktika puhul soovivad LKTd, et ülikool annaks kindlad suunised, mida üliõpilane praktika ajal kogema peab. Mõned intervjueritud LKTd sooviksid kõrgkoolis õppida praktilisi meetodeid- kuidas saada kontakti lapsega või kuidas suhelda erinevate kliendigruppidega. OSKA uuringust tuleb ka välja, et valdkonna tööandjate sõnul ei ole sotsiaaltöoga seotud kõrghariduse õppekavadel alavaldkonnad võrdselt esindatud ja liialt suurt tähelepanu saab lastekaitsevaldkond. Käesoleva uuringu eesmärgiks oli uurida ainult lastekaitse õpetamist valitud õppekavadel.

3.5. LASTEKAITSELE SPETSIALISEERUMISE VAJALIKKUS VS VÕIMALIKKUS

Enamik uuringusse kaasatud LKTsid, sh SKA eksperdid, peavad vajalikuks lastekaitsele spetsialiseerumise võimalust BA õppes. Ennekõike seetõttu, et see võimaldaks anda ettevalmistuse, mis vastaks LKTde töökohustustele ja mis võiks omakorda kaasa aidata sellele, et tööturul oleks rohkem LKTsid. Lisaks läheksid seda eriala õppima juba inimesed, kellel on valdkonna vastu tõsine huvi. Samas üliõpilane ei pruugi olla valmis BA õppesse tulekul spetsialiseerumise valikut tegema, näiteks kui kõrgkoolis alustatakse õpinguid otse pärast gümnaasiumi lõpetamist või tahetakse õppida just laiemat sotsiaaltööd. Lastekaitsele spetsialiseerunud õpe peaks sisaldama sotsiaaltöölaseid teadmisi. Erandina kaks intervjueritud LKTd kahtlevad, kas lastekaitset peaks sotsiaaltöö baasil õpetama.

Ma arvan, et on vaja teha nii, et üldiselt kõik õpivad sotsiaaltöö erialal, aga kui üliõpilane saab viimastel kursustel aru, et soovib töötada ainult eakate inimestega või lastega peredega, siis mingi spetsialiseerumine toimub ja viimasel kursusel ta õpib ainult seda ja saab tunnistuse, et ta on sotsiaaltöötaja, aga spetsialiseerunud lastega peredele, lastekaitsetöötaja või vanuritele. Üldised põhimõtted peavad olema kõikidele arusaadavad. (LKT)

Kõrgkooli esindajate arvamus on variatiivsem. Pooled intervjueritustest arvavad, et mingil kujul spetsialiseerumine võiks olla ja teine pool, et pigem mitte. Spetsialiseerumise kasuks räägib see, et LKTdel on vaja spetsiifilisi teadmisi ja laiapõhjalistel sotsiaaltöö BA õppekavadel jäävad lüngad sisse. Spetsialiseerumise üks võimalus oleks teha seda kolmandal õppeaastal. Ühe õppekava esindaja näeks lastekaitse spetsiifilise õppekava asemel laste spetsiifilist õppekava, mis oleks laiem. Lisaks oleks tema hinnangul sama oluline „vaimse tervise sotsiaaltöö“ õppekava, kuna ühiskonnas on juba aastaid olnud vaimse tervise kriis, mida meditsiinisüsteem ei suuda ära katta, mistõttu sotsiaaltöötajal võiks olla esmatasandi vaimse tervise hoidmise ja toetamise oskus. Mõned õppekava esindajad näevad, et lastekaitsele spetsialiseerumine võiks olla magistriõppes, kas eraldi õppekavana või spetsialiseerumise võimalusena sotsiaaltöö õppekaval, sest 3+2 õppesüsteemis kujunetakse spetsialistik just magistriõppes, mitte BA õppes.

Spetsialiseerumine ei pruugi vajalik või võimalik olla eri põhjustel- ideoloogilised põhjused, õppekavade mahu ning ressursside piiratuse tõttu:

- Ideoloogilised põhjused- kõrgkooli esindajate sõnul on lastekaitse üks osa sotsiaalsüsteemist ja sotsiaaltööst, mitte omaette valdkond. Kui avada eraldi õppekava lastekaitsele, siis võib ära kaduda side baasdistsipliiniga, milleks on sotsiaaltöö.
- BA õppemahu raamide sees ei ole võimalik spetsialiseerumist teha. See oleks võimalik ainult juhul, kui all oleks juba teine sotsiaaltöö haridus. Magistritasemel oleks võimalik spetsialiseerumine teha. Siin tõstatub aga küsimus, et kui praegune seadus ei nõua LKTlt magistriharidust, siis kas inimestel on motivatsiooni magisteris õppida?
- Ressursi küsimus- kas kõrgkoolides on finantsilist võimekust ja ka piisavalt õppejõude, et spetsialiseerunud õppekava luua ja pidada. Kõrgkooli esindajate intervjuude käigus öeldi ka, et

kõrgkoolid on täna seisus, kus ressursse tuleb üle vaadata ja finantse kokku hoida. Lisaks- uusi õppejõude leida ei ole lihtne.

Arutelus, kas lastekaitsele spetsialiseerumine on vajalik ja võimalik, tuleks arvestada, et kuigi haridussüsteemi järgi kujunetakse spetsialistiks MA tasemel, siis paljudel LKTdel ei ole magistrakraadi. Tööle minnakse tihtipeale kas BA ajal või pärast BA kraadi omandamist. TAI esindaja sõnul on LKTde koolituste registreerimisvormide järgi teada info, et pooltel LKTdel on rakenduskõrgharidus või BA kraad. Kokkuvõtvalt, LKTd näevad vajadust spetsialiseerumise järele alates BA õppest ja üldistades põhjusel, et spetsialiseerumine valmistaks LKTsid reaalseks tööks paremini ette. Kõrgkooli esindajatest osad nõustuvad selle arvamusega ja näevad vajadust lastekaitsele või lastele spetsialiseerunud õppekava järgi. Teised näevad spetsialiseerumise vajadust või võimalikkust MA astmes. Samas on ka dilemmasid ja raskusi, mistõttu kõik ei näe spetsialiseerumist lastekaitsele vajaliku või võimalikuna. TLÜ esindajatega läbiviitud intervjuust selgus, et kõrgkoolis käivad diskussioonid lastekaitsele spetsialiseerunud õppe kohta.

3.6. TEEMADE JAOTUS KÕRGHARIDUSE JA TÄENDÕPPE VAHEL

Nii LKTde kui kõrgkooli esindajate sõnul peaks kõrgkoolis õpetama baasteadmisi, üldiseid põhitõdesid. Täiendõppes peaks tutvustama spetsiifilisemaid teadmisi ja oskusi ning teemasid, mille puhul on võimalik kiiremini tööturu vajadustele reageerida. Täiendõpe on ka hea võimalus parimate praktikate jagamiseks ja oma praktikasse nippide võtmiseks teistelt kolleegidelt. Tabelisse 5 on koondatud enamus intervjueritud LKTde ja kõrgkooli esindajate poolt nimetatud baasteadmistest. Siinkohal on huvitav, et kui LKTd peavad baasteadmiste all silmas eelkõige nende igapäevatöö osasid, kõige sagedamini õiguslaseid teadmisi, siis kõrgkooli esindajate silmis on baasteadmised kõige sagedamini sotsiaaltöö alused, väärtused, eetika jms ja suuremate blokkidena ka teised teemad nagu laste ja peredega koostöö, õiguslikud teadmised, terviklik inimkäsitlus ja oskus teha otsuseid. Mõlemad intervjueritute grupid pidasid oluliseks nii õiguslaseid teadmisi kui ka teadmisi tööst peredega ning suhtlus- ja nõustamisoskusi.

TABEL 5. BAASTEADMISED, MIDA LASTEKAITSETÖÖTAJATE JA KÕRGKOOLI ESINDAJATE HINNANGUL PEAKS ÕPETAMA KÕRGKOOLIS

LASTEKAITSETÖÖTAJATE NIMETATUD BAASTEADMISED	KÕRGKOOLI ESINDAJATE NIMETATUD BAASTEADMISED
Seaduste tundmine, mis on igapäevaselt töölaual; kohtu menetlusliikidest arusaamine- haldusmenetlus, tsiviilmenetlus, kriminaalmenetlus.	Sotsiaaltöö alused, väärtused ja eetika, teoreetilised lähenemised, süsteemi mõistmine- et inimene saab aru, mis on sotsiaaltöö, mida ta teeb, kuidas ta teeb.
Kõrgkoolis peaks harjutama reaalseid kaasusi- näiteks laste hooldusõigus, riikidevahelised perekonnaasjad.	LKT töö tasandid- otsene klienditöö, kesktasandi valdkonna juhtimine ja makrotasandi poliitikakujundus.
Ennetustöö	Laste ja peredega koostöö, terapeutiline vaade; suhtlus- ja nõustamisoskus.
Suhtlus- ja nõustamisoskus, sh töö peredega, kirjalik- ja suuline eneseväljendusoskus, kontakti saamine, psühholoogilised teadmised.	Õiguslik pool- seadusruum, kus LKT toimetab; Lapse õigused, laps kui iseseisev subjekt, tema kui perekonnast eraldiseisev õigustega inimene ühiskonnas, see temaatika on eriti tähtis haavatavate sihtrühmade puhul- perest eraldatud, asendushooldusel lapsed, nende õiguste tagamine. Oskus näha asju lapse huvide seisukohalt, näha pikemat perspektiivi.
Juhtumikorraldus, abivajaduse hindamine, võrgustikutöö.	Terviklik inimkäsitlus, et osata lapse arengust aru saada.
Dokumentatsiooni koostamine, STARi ja eri andmebaaside kasutamine.	Oskus teha otsuseid.
Järjest aktuaalsemaks muutuvad teemad- lähisuhtevägivald, erivajadusega lapsed, vaimne tervis.	

LASTEKAITSETÖÖTAJATE NIMETATUD BAASTEADMISED	KÕRGGKOOLI ESINDAJATE NIMETATUD BAASTEADMISED
Julgus vastutust võtta.	

Allikas: Koostatud antud uuringu käigus LKTde ja kõrgkooli esindajatega läbiviidud intervjuude põhjal, Civitta analüüs 2022

LKTde hinnangul on täiendõppes oluline korrata juba kõrgkoolis õpitut, omandada spetsiifilisi teadmisi, näiteks kui kõrgkoolis läbiti õppeaine „Töö perega“, siis täiendõppes võiks läbida „Töö perega, kus esineb lähisuhtevägivald“ või „Töö perega, kes tarvitab uimasteid“. Samuti peavad LKTd täiendkoolitustel oluliseks saada infot eri teenustest, kuhu kliente saab abivajaduse korral suunata, kuna neid tuleb pidevalt juurde. Täiendõppes peaks pakkuma koolitusi ka teemadel, mis parasjagu ühiskonnas on aktuaalsed, näiteks 10 aastat tagasi ei olnud nutisõltuvusega probleeme, aga nüüd on. LKTd ise valivad täiendkoolitusi jooksvalt ja vastavalt vajadusele.

Kõrgkooli esindajate arvates võiks täiendkoolitustel käsitleda järgmisi teemasid:

- kaasusepõhised koolitused, kus lastekaitse ja õigus on koos. Näiteks arutatakse vägivaldaga seotud juhtumeid või siis koolikohustuse mittetäitmist, kus koolitajateks on reaalsed valdkonna praktikud, nii lastekaitsest, prokurörid, advokaadid, SKAst, Ohvriabist jne. Õpetus ise ei pea olema pikk, aga integreeritud. SKA eestvedamisel võiks panna paika mingi sündmuse- või protsessikeskseid koolitusi. SKA on juba teinud näiteks ohvriabi süsteemi koolitusmudeli sellisel kujul;
- suhtlus- ja nõustamisoskused - aegajalt vajalikud ka praktikutele, kuigi seda peaks õpetama ka kõrgkoolis;
- võrgustikutöö teema- lastekaitse teema on valdkondade ülene ja eri valdkondades on koguaeg ümberkorraldused ja reformid;
- vaimne tervis- koolitused vaimse tervise muredega lapsevanematest ja nendega suhtlemisest, stressi juhtimisest ja vaimse tervise toetamisest;
- eetikaalased täiendkoolitused, kuigi seda peaks õpetama ka kõrgkoolis;
- kovisioon- seda saabki teha siis, kui inimene juba töötab valdkonnas;
- kõiksugused erivajadused, erinevad diagnoosid, käitumishäired, spetsiifilised teadmised.

Siit järeldub, et mõned teemad, mida LKTd peavad oluliseks saada baasõppes, näiteks vaimse tervise ja erivajaduste teemad või kaastepõhist õigusvaldkonna õpet, näevad kõrgkooli esindajad pigem täiendõppena. See võib olla põhjusel, et kuigi mõlemad peavad neid oskusi-teadmisi oluliseks, siis kõrgkooli esindajad praktiliselt hinnates ei näe, kuidas need võiksid mahtuda õppekava raamidesse. Intervjueeritute hulgast mõned ei pidanud teemade jaotust baas- ja täiendõppevahel kas võimalikuks või vajalikuks.

Lisaks täiendkoolitustele on KOVis töötavatel LKTdel võimalik tuge saada SKA pakutava nõustamise läbi. Nimelt pakub SKA lastekaitse osakond lastekaitsealast tuge KOVdele ja kõigile lastega töötavatele spetsialistidele erinevatest ametkondadest.¹⁸ KOVdele osutatakse nõustamisteenust lastekaitsejuhtumite lahendamisel; kooskõlastatakse lapse paigutamine asendushooldusele eriolukorras; koostatakse arvamus lapse vabadust piirava meetme sobivuse kohta; korraldatakse LKTde töönõustamist ja ollakse LKTdele mentoriks.

Intervjueeritud LKTdel olid valdavalt kogemused SKA nõustamisteenuse kohta erinevate lastekaitsejuhtumite lahendamisel. Valdavalt arvati, et tegu on vajaliku teenusega ning selle kaudu on saadud asjakohast tuge juhtumite lahendamisel. Positiivsena toodi välja, et vahel on vaja, et keegi vaataks kõrvalise pilguga ja tagasisidestaks, kas kõik on õigesti tehtud ja lisaks on oluline kollegiaalne tugi - teadmine, et ei olda olukorras üksi. Puudusena nimetati, et nõustamise kaudu ei saada uusi teadmiseid ja

¹⁸ Nõustamisteenused kohalikele omavalitsustele ja partneritele. Sotsiaalkindlustusamet. Loetus aadressil: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/noustamisteenus-kohalikele-omavalitsustele-ja-partneritele>

väga keeruliste juhtumite korral oodatakse SKAlt lisaks nõustamisele ka ühiselt tegutsemist juhtumi lahendamisel.

Kokkuvõtvalt peaks kõrgkoolis õpetama üldiseid põhitõdesid, täiendõppes aga spetsiifilisemaid teadmisi ja jagama parimaid praktikaid. Intervjueeritud LKTd peavad võrreldes intervjueeritud kõrgkooli esindajatega põhitõdede all silmas märksa praktilisemaid teadmisi, mis on nende igapäevatöö osaks, kuid kõrgkoolide hinnangul peaks jääma täiendõppesse. SKA poolt pakutavad nõustamisteenus ja mentorlus toetavad LKTsid nende tegevuses, kuid ei anna üldjuhul uusi teadmisi.

3.7. LASTEKAITSETÖÖS OLULISTE TEADMISTE JA OSKUSTE NING KÕRGKOOLOIDE ÕPPEKAVADE TEEMADE VÕRDLU

Tuginedes aruande peatükkides 1 kuni 3 toodud andmetele saab kokkuvõtvalt järeldada, et LKT kõige olulisemad põhiteadmised ja -oskused on õigusalsed teadmised; suhtlus- ja nõustamisoskused; juhtumikorraldus ja võrgustikutöö; trauma, kriis ja lähisuhtevägivald; laiapõhjalised teadmised ning lastekaitsealased teadmised. Neid teemasid rõhutasid LKTd intervjuudes, toodi välja olulistena hiljuti avaldatud OSKA Sotsiaaltöö valdkonna uuringus ning kirjeldatakse Sotsiaaltöötaja kutsestandardi lastekaitse spetsialiseerumise kompetentsides. Lisaks on teemade valikul arvestatud, et need on lähiaastatel lastekaitsetöös jätkuvalt olulised või muutuvad veelgi olulisemaks (vt. Tabel 6).

TABEL 6. LASTEKAITSETÖÖS OLULISED TEADMISED JA OSKUSED

LASTEKAITSETÖÖS OLULISED TEADMISED JA OSKUSED	SOTSIAALTÖÖTAJA KUTSESTANDARD, SPETSIALISEERUMINE LASTEKAITSELE	OSKA SOTSIAALTÖÖ VALDKONNA UURINGU PÕHJAL KASVAVALT OLULISED TEADMISED	LKT HINNANG
ÕIGUS	LKT esindab lapse huve õigusaktides sätestatud menetlustes; osaleb vanematevahelise lastega seotud vaidluse korral konflikti lahendamises.	Õigusalsed teadmised ja oskused ning lepitusoskused.	Oluline on tunda töös vajaminevat seadusandlust ja kohtutoiminguid, saada aru LKT rollist.
SUHTLUS- JA NÕUSTAMINE	Läbivalt oluline	(Koos)töö sundkliendiga; nõustamisoskused; erinevad sõltuvusalased teadmised, näiteks digisõltuvusnõustamise oskused.	Oluline on nii suuline kui kirjalik eneseväljendusoskus, LKT töös on palju klientitööd, samuti on see oluline oskus kohtumenetlustes.
JUHTUMIKORRALDUS JA VÕRGUSTIKUTÖÖ	Läbivalt oluline	Oskus teha valdkondade vahelist koostööd.	Juhtumikorraldus on peamine tööprotsess ja oluline on tunda võrgustikutöö põhimõtteid.
TRAUMA/KRIIS/ LÄHISUHTEVÄGIVALD	LKT korraldab laste ja perede kiire abistamise kriisiolukordades; tunneb ära peresisese vägivalda, abistab ohvreid.	Traumateadlikkus- oluline on osata nõustada traumakogemusega klienti.	Ühiskonnas kasvavad vaimse tervise probleemid; töös puutuvad LKTd palju kokku lähisuhtevägivalda ja laste vaimse tervise teemadega; LKTd soovivad täiendkoolitusi suurema abivajadusega ja traumakogemusega laste

LASTEKAITSETÖÖS OLULISED TEADMISED JA OSKUSED	SOTSIAALTÖÖTAJA KUTSESTANDARD, SPETSIALISEERUMINE LASTEKAITSELE	OSKA SOTSIAALTÖÖ VALDKONNA UURINGU PÕHJAL KASVAVALT OLULISED TEADMISED	LKT HINNANG
			ning kriisinõustamise teemadel.
LAIAPÕHJALISED TEADMISED	Sotsiaaltöötaja üldoskused ja kohustuslikud kompetentsid	Laiapinsed ja interdistsiplinaarsed teadmised	LKTd peavad oluliseks sotsiaaltöölaseid baasteadmisi, samuti teadmisi psühholoogia ja pedagoogika teemadel. LKTd näevad, et tööle asudes on kasu ka elukogemusest ja varasematest töökogemustest.
LASTEKAITSEALASED OSKUSED	Dokument kirjeldab lastekaitsetöök vajalikke kompetentse, sh töös olulisi tegevusi, nt ennetustöö korraldamine, abivajavate ja hädaohus olevate laste märkamine, laste ja perede abistamise korraldamine, lapse ja perega usaldussuhte loomine, lapse arvamuse ja huvide väljaselgitamine, juhtumikorralduse läbiviimine, vajadusel lapsele asendus- ja järelhoolduse korraldamine jne. Vt lähemalt Lisa 2.	Teadmised "lapsekesksest lastekaitsest", mille annavad mitmekülgsed teadmised ja oskused, isikuomadused, kuulamisoskus, lapse arvamuse väljaselgitamine ja sellega arvestamine ning temaga kontakti loomise oskus.	Omandatud teoreetiliste teadmiste praktiline kasutamine igapäevaste tööülesannete täitmisel (ehk kuidas vajalikke tegevusi teha). Lisaks on olulised isikuomadused nagu empaatilisus, analüüsivõime, julgus vastutust võtta, enesekindlus, paindlikkus, kõrge pingetaluvus, tööks sobivad hoiakud, väärtused ja eetika.

Allikas: Koostatud töö autori poolt antud töös läbiviidud LKTde intervjuude, OSKA Sotsiaaltöö uuringu ja Sotsiaaltöö kutsestandardi põhjal. Civitta analüüs, 2022

Lastekaitsetöös olulisi teadmisi ja oskusi on Tabelis 7 võrreldud valitud õppekavade õppeainete sisuga. Võrdlusest on välja jäetud „laiapõhjalised teadmised“, kuna kõik analüüsitud õppekavad on sotsiaaltöö valdkonnas ja seega pakuvad valdkonna alusteadmisi. Võrdlusesse on lisatud „Praktika“ ja „Puue“, sest intervjueritud LKTd peavad üheks hariduse puudujäägiks praktiliste teadmiste puudust ning õpingute ajal praktika läbimine aitab teooriat ja praktikat ühendada. Puudega lastega tegelemine on LKTdele viimastel aastatel lisandunud tööülesanne ja seetõttu on oluline ka selles valdkonnas teadmisi omada.

Tabelit tuleb mõista üldistavalt. Juhul, kui õppeaines käsitletakse erinevaid teemasid (nt "Laste õiguste kaitse põhikursus"), siis on õppeaine märgitud mõlema teema alla. Lisaks ei ava õppainete sisu kirjeldused käsitletavaid teemasid alati piisavalt täpselt ja teemade süviti käsitlemine sõltub õppejõu lähenemisest. Õppeainete fookuses võib lisaks lastele olla ka teisi sihtgrupe. Tabelis ei ole arvesse võetud õppeainete mahtu.

TABEL 7. ÕPPEKAVADE VÕRDLUSTEEMADE ALUSEL

	SOTSIAALTÖÖ TLÜ BA	INFOÜHISKOND ... TÜ BA	SOTSIAALTÖÖ... TÜ PÄRNU BA	SOTSIAALTÖÖ TKTK BA	SOTSIAALTÖÖ TLÜ MA	SOTSIAAL-PEDAGOOGIKA... TLÜ MA
ÕIGUS	X X	X	X X	X	-	X X

	SOTSIAALTÖÖ TLÜ BA	INFOÜHISKOND ... TÜ BA	SOTSIAALTÖÖ... TÜ PÄRNU BA	SOTSIAALTÖÖ TKTK BA	SOTSIAALTÖÖ TLÜ MA	SOTSIAAL- PEDAGOOGIKA... TLÜ MA
PRAKTIKA	X X X X	X X	X X X	X X X X	X X	X X
LASTEKAITSE	X X	-	-	XX	X	X X X X X
SUHTLUS- JA NÕUSTAMIS- OSKUS	X X X	X X X X	X X X X	X X X X X X	X	X X
JUHTUMI- KORRALDUS JA VÕRGUSTIKU- TÖÖ	X	-	X	X	-	-
PUUE	X	-	-	X X	X	X
TRAUMA/ KRIIS/ LÄHISUHTE- VÄGIVALD	X X	X	X	X X X X X	X X	X X

Tabelis tähistab „X“ õppekavas olevat ühte kohustuslikku õppeainet ja „X“ ühte valikainet. Allikas: Koostatud töö autori poolt kõrgkooli esindajatega läbiviidud intervjuude ja õppeinfosüsteemides oleva info põhjal. Civitta analüüs, 2022

LKTd peavad õiguslaste teadmiste puhul oluliseks, et kõrgkoolis tutvustatakse kõiki lastekaitsetöös olulisi seadusi ja kuidas need rakenduvad, et tekiks ülevaade ja arusaamine oma rollist tsiviil-, haldus-, ja kriminaalmenetlustes; et õpetataks põhjalikult dokumenteerimist, eraldi teemana käsitletak vanematevahelisi kohtuvaidlusi suhtlus- ja hooldusõiguse teemal ning õppes võiks jagada piisavalt ruumi kaasuste läbimängimisele. Kuigi kõik õppekavad peale TLÜ Sotsiaaltöö MA sisaldavad kas ühte või kahte õiguslast õppeainet ja kõige spetsialiseeritumat õiguslast õpet pakub TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA õppekava, siis ükski õppekava ei paku sellist ettevalmistust nagu LKTdel praktikas oleks vaja.

Praktika läbimist õpingute jooksul peavad intervjueritud LKTd ja kõrgkoolide esindajad väga oluliseks. Kõik õppekavad pakuvad praktika võimalust. Kõrgkoolid ei plaani praktika osas olulisi muutusi, TLÜ puhul kasvab praktikamaht MA õppekavadel praeguselt 6-lt EAPlt 10-le EAPle järgmise aasta vastuvõttust alates. Kuigi LKTd praktika osas suuri muresid ei tõstatanud, siis nende hinnangul saadakse kõrgkoolist liiga teoreetilisi teadmisi. Ettevalmistus võiks olla parem reaalsete LKT tööloikude osas. Näiteks puutuvad LKTd tihti kokku vaimse tervise probleemide ja lähisuhtevägivalla teemadega. Traumateadlikkuse õppeaine on ainult ühel õppekaval, kriisinõustamise õppeaine kolmel õppekaval ning soolise vägivalla või lähisuhtevägivalla õppeaine kolmel õppekaval. Kõige rohkem õppeaineid vaimse tervise probleemide ja lähisuhtevägivalla teemal on TKTK õppekaval (vt õppeainete nimetusi lk 16). Samuti soovivad LKTd suurema abivajaduse ja traumakogemusega laste ja kriisiolukorras laste ja perede abistamise teemadel täiendkoolitusi¹⁹, mis näitab ka teema aktuaalsust.

Puudega inimesi käsitlevaid õppeaineid on neljal õppekaval. Antud töö käigus intervjueritud LKTd soovivad erivajadustega laste koolitust juhul, kui see on neile pigem uus tööülesanne.

Suhtlus- ja nõustamisalast õpet peavad LKTd väga oluliseks, kuna see on oluline osa tööst. Erinevaid õppeaineid sellel teemal leidub kõikides õppekavades. LKT peab oskama ennast väga hästi väljendada, nii suuliselt kui kirjalikult, lastekaitsetöös on palju nii klienditööd kui ka dokumentatsiooni. Mõned

¹⁹ Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs. Liana Rumvolt. Tervise Arengu Instituut. 2022

intervjueritud LKTd sooviksid kõrgkoolis õppida praktilisi lastega töötamise meetodeid, näiteks laste intervjuerimist või kuidas lastega kontakti saada. Kõrgkoolide esindajate hinnangul saab kõrgkoolis anda baas suhtlemis- ja koostööoskusi, mida siis hiljem edasi arendada praktikas ja täiendõppes.

Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö on intervjueritud LKTde hinnangul lastekaitsetöö üks peamisi töömeetodeid ja selles vallas oleks vaja LKT teadmisi ja oskusi suurendada. Juhtumikorraldust õpetatakse kolmel õppekaval, igal õppekaval üks õppeaine, aga seda õpetatakse üldise sotsiaaltöö juhtumikorraldusena, mitte spetsiaalselt lastekaitsele suunatuna. Antud teemale tuleks kõrgkooli õpingutes rohkem rõhku pöörata.

Lastekaitse õppeaineid leidub neljal õppekaval, sh ühel neist valikainena. Kõige rohkem on lastekaitsealaseid õppeaineid TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA õppes, sh on siia alla loetud ka kaks õiguslast õppeainet. Kõik BA õppekavad pakuvad lastekaitsega seotud infot ka teiste õppeainete raames.

Eelnevat arvesse võttes saab järeldada, et LKTdele vajalikke teadmisi ja oskusi kõrgkoolides pakutakse, aga mitte piisaval määral. LKTde põhjalikumaks ettevalmistamiseks tuleb rohkem rõhku pöörata lastekaitse, õiguslaste teadmiste, juhtumikorralduse ja võrgustikutöö, trauma, kriisi ja lähisuhtevägivalla ning puude teemadele. Nii intervjueritud LKTde kui ka kõrgkooli esindajate sõnul tuleks kõrgkoolis õpetada üldisi baasteadmiseid, täiendõppes spetsiifilisemaid teadmisi. Samas LKTd peavad baasteadmiste all silmas märksa praktilisemaid, igapäevatööks vajalikke oskusi kui kõrgkoolide esindajad. Üheks võimaluseks LKTdele vajalikku väljaõpet pakkuda oleks lastekaitsele spetsialiseerunud kõrgharidus. Kõrgkoolides lastekaitsele spetsialiseerumise vajalikkust ja võimalusi näevad uuringusse kaasatud osapooled erinevalt. Arvestades, et LKTdelt tööle asumisel MA haridust ei nõuta ja BA õppes üldsotsiaaltööd õppides ei ole võimalik kõiki vajalikke teadmisi lastekaitsetööks anda, siis oleks võimalus spetsialiseeruda lastekaitsele BA õppes. Samas tuleb arvesse võtta, et BA õppekava maht ei pruugi olla spetsialiseerumiseks piisav ning BA õpinguid alustavad üliõpilased ei ole veel valmis endale nii kitsalt eriala valima.

4. LAPSEGA TÖÖTAVATE SPETSIALISTIDE TEADMISED LAPSE HEAOLUST JA LASTEKAITSETÖÖST

Tulenevalt lasteKSst on lapsega töötav isik²⁰ oma töös või kutsetegevuses lapsega vahetult kokku puutuv isik, samuti vabatahtlikus tegevuses, asendusteenistuses teenides, tööturuteenustel osaledes või praktikandina lapsega vahetult kokku puutuv isik. Lapsega töötavad isikud peavad olema teadlikud, kuidas tagada lapse heaolu, tundma ära abivajava või hädaohus lapse ning oskama vastavat olukorda lapse heaolust lähtuvalt lahendada. Seega on vajalik, et erinevates valdkondades lapsega töötavatel isikutel oleks lisaks enda erialasele ettevalmistusele ka baasteadmised ja -oskused laste heaolust ja lastekaitsest.

Käesoleva uuringu raames on kokkuleppel uuringu tellijaga võetud fookusesse tervishoiu- ja haridusevaldkonna esindajad, et lähemalt analüüsida, millised teadmised ja oskused peaksid lapsega töötaval isikul lapse heaolu kohta olema, kust need teadmised pärinevad ning millised on lapsega töötavate isikute seadustest ning muudest ametlikest dokumentidest tulenevad reaalsed kohustused ja vastutusala. Alljärgnev analüüs põhineb intervjuudel tervishoiu- ja haridusvaldkonna esindajatega.

LasteKS §4 defineerib lapse heaolu kui lapse arengut toetavat seisundit, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud. Töös läbiviidud intervjuude põhjal saab teadmisi lapse heaolu ja lastekaitse kohta liigitada kaheks: esiteks, teadmised selle kohta, millest koosneb lapse heaolu ning selle põhjal oskus märgata, kui lapse heaolu võib olla ohustatud; teiseks, teadmised selle kohta, mida nende andmetega peale hakata.

²⁰ Lastekaitse seadus §18 lg 2. Loetud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049?leiaKehtiv>

4.1. TERVISHOIUTÖÖTAJATE TEADMISED

Tervishoiutöötajate hinnangul peaksid teadmised selle kohta, millest koosneb lapse heaolu, olema lapsega töötaval spetsialistidel võimalikult laiapõhjalised. Näiteks kooliõdedele on aastast 2010 pandud sotsiaalministri määrusega²¹ kohustus hinnata tervisekontrolli raames ka lapse vaimset tervist. Ilma laiapõhjaliste teadmisteta aga ei oskaks kooliõde lapse psühhosotsiaalse tausta uurimiseks teda piisavalt põhjalikult küsitleda. Pikka aega on olnud määratlemata, kuidas vaimset tervist hinnata. Kooliõdedele on selleks soovitatud üsna palju erinevaid hindamisvahendeid. 2011 anti välja juhendmaterjal kooliõdedele „Õpilase vaimse tervise hindamine“²², mille põhjal toimusid õdedele ka vastavad koolitused.

Perearstide puhul võib üldiselt öelda, et lapse heaolu puudutavaid reegleid tuntakse hästi ning perearstid julgevad vajadusel ka teada anda lastest, kelle heaolu võib olla ohus. Ka õdedel on piisavad teadmised lapse tervisest ja tervest lapsest, mis annab neile sisendi, et nad oskaksid ära tunda patoloogilist seisundit.

Kuna õdesid õpetatakse nägema inimest tervikuna, meile on kõik aspektid olulised, füüsiline tervis, vaimne tervis, emotsionaalne tervis. (valdkonna esindaja)

Lisaks peaksid lapsega töötaval isikul olema ka teadmised, mida nende andmetega edasi peale hakata, kui on märgatud, et lapse heaoluga pole kõik korras. See eeldab süsteemi tundmist – peab teadma kõikide inimeste vastutusi ning mida riskide korral edasi teha ja kelle poole pöörduda. Siinkohal on praktika ja reeglid asutuste lõikes väga erinevad.

Kuigi juriidiliselt on igaühel kohustus märgata, siis mõnes asutuses võib olla taunitav, kui õde annab oma kahtlusest iseseisvalt KOVi LKTle teada. Pigem leitakse, et teavitamine ei ole õe pädevuses, vaid seda peaks tegema osakonnajuhataja või arst. Olukordi on erinevaid nii perearstikeskustes, tervisekeskustes kui haiglates. Täna puudub võimalus ka analüüsida, milline on olnud õdede poolt tõstatatud juhtumite tulemuslikkus, sest sellist statistikat ei avaldata.

Ma ütlen, et kui tahame, et asi edeneks, siis see info võiks samamoodi olla leitav, aga seda ei ole täna. (valdkonna esindaja)

Koolides aga toimub abivajavast lapsest teavitamine kooli juhtkonna või tugispetsialisti poolt, millele võib kooliõde sisendi anda. See tuleneb piirangust, et kool otse ei saa tervishoiutöötajaid tööle võtta, seega kooliõde ei ole kooli liige, vaid pigem kõrvalseisja-abistaja. Perearstide tegutsemismall on, et hädaohus oleva lapse puhul tuleb kohe 112 helistada, abivajava lapse puhul tuleb võtta ühendust lastekaitsega.

Teavitamist varjutavad mõneti asjaosaliste jaoks segased andmekaitsereeglid, mille vastu eksimist kardetakse. Küsimusi tekitab siinkohal, kas LKT on kolmas isik, kellele ei tohi infot jagada või on lapsega seotud isik, kellele võib. Samuti, kas teavitajal on õigus jääda anonüümseks või mitte.²³ Probleemi olemasolule viitasid ka uuringus osalenud LKTd, kes tõdesid, et perearstidelt on keerulisem infot saada. Kuigi uuringus osalenud tervishoiuspetsialistid kinnitasid, et põhiline prioriteet on alati see, et laps saaks kaitstud ning kõik ülejäänud andmekaitseõigused tulevad pärast seda, on kohati arusaamatu, millal ja kes võib andmeid potentsiaalselt abivajava lapse kohta edastada.

Kui kodanikuna võin oma naabri peale kaevata, siis miks ma ei või seda tervishoiutöötajana teha, kui minu kõige õilsam eesmärk on teha ainult head, aidata. See läheb juba meie filosoofiliste põhimõtetega vastuollu- kui ma tean, et seda last pekstakse või kasutatakse seksuaalselt ära ja ma

²¹ Sotsiaalministri määrus nr 54, „Koolitervishoiuteenust osutava õe tegevused ning nõuded õe tegevuste ajale, mahule, kättesaadavusele ja asukohale, §2 lg 2. Loetud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012021012>

²² Tervise Arengu Instituut, 2011, kättesaadav aadressil: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/131617287822_Opilase_vaimse_tervise_hindamine_est.pdf

²³ Lastekaitseaduse § 27 lg 5 kohaselt abivajavast lapsest teatanud isikut ega teatamise fakti ei avalikustata, välja arvatud süüteo menetluses. Abivajavast lapsest teavitaval isikul on enda või oma perekonna kaitseks õigus jätta teavitamisel enda kohta andmed avaldamata.

ei saa... sest andmekaitse seadus ütleb, et ma ei tohi andmeid edastada... mis ma siis räägin umbisikuliselt või? (valdkonna esindaja)

Teadmatuse oma õiguste ja kohustuste osas ja kogu protsessi kulgemise kohta tervikuna võib aga lõppkokkuvõttes negatiivselt mõjuda lapsega töötava spetsialisti otsusele probleemsesse olukorda sekkuda.

Mis siis saab peale seda, mis on minu kui tervishoiutöötaja roll, kas pean minema kohtusse, kas piisab sellest, et kirjutan sulle avalduse? See pool, mis jätkub teavitamisest, on tume maa. Ja üks asi, mis on teada aegade algusest – kui sa midagi ei tea, siis sa alateadlikult pelgad ja pigem jätad selle asja teatamata. (valdkonna esindaja)

Lapsega töötavate tervishoiutöötajate teadmised laste heaolu ja lastekaitse kohta tulenevad erialasest ettevalmistusest. Perearsti põhiõppe esimestel aastatel antakse alusteadmised meditsiinieetikast, kus räägitakse laste autonoomiast ja üldiselt seadusandlusest. Abivajava ja hädaohus oleva lapse mõisted peavad olema enne kliinilisse õppesse minemist selged - seal õpitakse juba täpsemalt nende tunnuseid ära tundma. Eraldi lastekaitse kursust arstiõppes ei ole, pigem käsitletakse seda laiapõhjaliselt teiste õppeainete sees.

Meid hästi julgustatakse lastekaitseesse helistama ka siis, kui sul on ainult kasvõi minimaalne kahtlus või pigem kui sa näed sellist vigastust, mis võib olla, aga sul võib-olla ei ole kahtlust või näiteks et vanema lugu kattub nii hästi, aga samas see vigastus on ebatavaline, siis pigem ikkagi ühendust võtta. (valdkonna esindaja)

Õdede väljaõppes käsitletakse intervjuude põhjal lastekaitse teemasid teiste õppeainete sees. Lastega seonduvat või lastesse puutuvat vägivalda käsitletakse tervikuna koos täiskasvanutega, erisusi tuakse välja seoses stressiolukorraga, kuidas lapsed võivad reageerida või ennast tunda. Uuringus osalenud tervishoiuspetsialistide hinnangul ei oleks ka mõistlik luua eraldi õppeaineid pisikestel teemadel, seega ei peaks vägivalda käsitlema eraldiseisvalt terve teemadest.

Lisaks erialasele õppele on tervishoiuvaldkonnas lastekaitsealaste teadmiste peamiseks allikaks täiendkoolitused. Näiteks eelmisel aastal toimusid 41-l korral SA Tallinna Koolitervishoius töötavatele õdedele otseselt just lapse aitamisele/märkamisele ja vaimsele tervisele suunatud koolitused, mille hulgas oli erinevaid teemasid nagu ärevus, stress, lapse toetamine, muredest rääkimine. Detsember 2018 – jaanuar 2019 toimus samas asutuses Lastekaitse Liidu poolt pikk koolitustsükkel „Koostöös lapse heaks“, mis käsitles, mida kujutab endast lastekaitsetöö, millistel puhkudel on vaja pöörduda ja vastupidi, kuidas õde saab aidata. Need moodulid olid märkamisest kuni tegudeni välja. Koolitus sisaldas järgmisi teemasid: eetilised dilemmad, lapse õigused, parimad huvid, lapse hooletusse jätmised, vaimne väärkohtlemine, haavatavus, lapsega suhtlemise põhitõed ja menetlemine, multidistsiplinaarne koostöö, sekkumiste planeerimine.

Tervishoiuvaldkonnas on pigem puudu praktilistest koolitustest, kus analüüsitakse erinevaid juhtumeid, mängitakse läbi olukordasid, mis eeldaks spetsialistide sekkumist ja tutvustatakse vastavaid sekkumismehhanisme. Sellised koolitused või õpitoad tervishoiutöötajatele võiksid toimuda süstemaatiliselt, mille raames tutvustatakse ka seadusest tulenevaid nõudeid ning viiakse kursi toimunud muudatustega. Näiteks võiks iga paari aasta tagant olla koolitus, kus räägitakse sotsiaali poole puutumusest tervishoidu ja ühe osana oleks seal sees lastekaitse.

LasteKSi § 27 sätestab igaühe kohustuse viivitamatult teatada abivajavast lapsest KOVi üksusele või lasteabitefonil. Intervjuude raames uuriti lapsega töötavalt spetsialistidelt, kas lisaks seadusest tulenevale üldisele teavituskohustusele kajastuvad lastekaitse põhimõtted täpsemalt ka nende valdkonna tööjuhendites või -eeskirjades.

Perearstidel eraldi juhendeid lastekaitse teemal ei ole - nemad lähtuvad oma töös arstivandest, mis seab kõige kõrgemale patsiendi heaolu. Pigem käsitletakse laste heaolu ja lastekaitset üldiste väärtuste osana meditsiinieetika raames, mis räägib inimkesksest ja tervele organismile suunatud lähenemisest. Lisaks on olemas lapse tervise jälgimise baasjuhend, millest saab ka lastekaitse teemade osas juhendada. Õed lähtuvad oma tegevuses eetikakoodeksist, kus on üldine reegel olla kõigi suhtes lugupidav. Seega ei

tähtsusta ka õdede töö alusdokument eraldi lapsi, vaid lähtub eeldusest, et kõik inimesed on võrdselt olulised.

Nii võib tervishoiutöötajate kohustused seoses lastekaitsega taandada iga tavakodaniku tasemele, mille aluseks on eelpool viidatud lasteKSi säte. Sõltumata ametist ja positsioonist on aga valdav teadmatuse, mis on järgmised sammud, mis rakenduvad peale teavitamist. Seega, tähtsustamata eraldi ainult teatud ameti või valdkonna esindajaid, võiks olla üldine juhend, mis siis juhtub, kui keegi märkab abivajavat last ning annab sellest lastekaitsele teada- olgu tegemist poemüüja või perearstiga. Selline üldine teavitamiskohustus²⁴ on pandud lasteKSi muuhulgas riigile ja KOVle, mille kohaselt peavad riigi ja KOVi üksuste ametiasutused ja nende ametiisikud, aga ka avalik-õiguslikud ja eraõiguslikud juriidilised isikud tagama elanikkonna teavitamise lastekaitsemeetmetest, pöörates erilist tähelepanu abivajava või hädaohus oleva lapse abistamiseks vajaliku teabe avalikustamisele.

4.2. HARIDUSTÖÖTAJATE TEADMISED

Õpetajate ja teiste haridustöötajate töö esitab selle tegijale väga kõrgeid nõudmisi ka lastekaitse seisukohast, sest õpetajatöö üks oluline osa on tagada oma õpilaste heaolu. Haridustöötajate hinnangul peaksid neil laste heaolu tagamiseks olema teadmised lapse arengu kohta, et osata märgata lapse käitumises teatud jooni, mis võivad viidata mingile probleemile. See eeldab teadmist selle kohta, mis on teatud vanuses eakohane käitumine, samuti peaks valdama esmaseid võtteid, mida sellises olukorras rakendada, et luua lapsega kontakt. Sarnaselt meditsiinitöötajatele tõdevad ka haridustöötajad, et õpetaja kõige suurem panus on see, et ta märkaks, et lapsega on midagi teistmoodi. Kuna probleemid ei lahene tihti koheselt, siis on oluline ka õpetaja oskus igapäevatoos arvestada lapse olukorraga.

Õpetajate teadmiste tase lapse heaolu ja lastekaitse teemal võib olla erinev. Kuigi lasteaia- ja kooliõpetajad on ülikoolis õppinud pedagoogikat, siis LKTde poolt nähakse puudusena, et neil ei pruugi olla valmidust töötada erivajadustega lastega, just lasteaias. Võimekus märgata võib paljuski varieeruda sõltuvalt asutusest, samuti õpetaja ülesannetest ning isikuomadustest. Lasteaias on ühest küljest õpetajad päev otsa lastega koos, koolis võivad aineõpetajad puutuda ühe klassi lastega kokku ainult paar tundi nädalas ja siis on ka märgata keerulisem.

Pigem see on keerulisem siis, kui on suurem kool ja õpetajal on väga palju õpilasi. Eriti aineõpetajal. Usun, et klassijuhatajal on ilmselt need teadmised suuremad, kui aineõpetajatel ja nad peavad seda oma töös olulisemaks. (valdkonna esindaja)

Selleks, et asi ei jääks ainult tunnetuslikule tasandile, vaid jõuaks ka sekkumiseni õpetaja poolt, tuleks tõsta teadlikkust süsteemist tervikuna ehk sellest, mis juhtub peale teavitamist. Ühest küljest tähendab süsteemi tundmine oma õiguste ja kohustuste teadmist, mis annavad ettekujutuse teavitaja rollist teavitamisele järgnevas sündmuse ahelas. Õpetaja jaoks on oluline ka keerulises olukorras säilitada suhted nii lapsevanema kui õpilasega, seega on vaja koostöös juhtkonna ja tugispetsialistidega kaaluda näiteks seda, mil viisil ja kes lapsevanemaga sel teemal suhtleb.

Teisest küljest tähendab see protsessi ja võrgustiku tundmist, kuhu abi saamiseks pöörduda. Kui õpetaja midagi märkab, siis ei tähenda see kohe lastekaitseesse pöördumist, vaid tuleb olukorrale samm-sammult läheneda. Selleks aga peab teadma, mis on need loogilised sammud ja võimalikud osapooled, keda kaasata. Seda tunnetasid nii LKTd kui uuringus osalenud haridustöötajad, et teadmised laiemast süsteemist ning sellest, millega LKT tegeleb, võiksid lasteaia- ja kooliõpetajatel olla paremad.

Süsteem on olnud kogu aeg suures muutumises, aga jah, et kuidas süsteem töötab, süsteemi osad, kus laps ringleb. Et lastekaitse teaks, mida sotsiaalpedagoog teeb ja sotsiaalpedagoog teaks, mida LKT teeb, millised on ametipädevuse piirid. Täna ei ole ühtseid teadmisi ja koolist ei saa keegi niisuguseid teadmisi. (LKT)

²⁴ Lastekaitseaduse § 9. Loetud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122016024>

Üldiselt leitakse, et õpetaja ülesanne ei peaks olema otse lastekaitse poole pöördumine, vaid anda see teema koolisisest üle. Kui koolides on olemas tugispetsialist või tugikeskus, saab õpetaja avatud suhtlemise põhimõttel nendega alati konsulteerida, et teha endale vahekinnitust, kas ja kuidas oleks vaja reageerida. Keerulisem on olukord siis, kui tugispetsialist puudub – sellisel juhul peab natuke põhjalikumalt tundma kolleegide valdkondi, et aru saada, kelle pädevusse see konkreetselt kuuluda võiks.

Uuringu raames intervjueritud LKTd näevad märkamise ja teavituse osas teatud puudusi. Kuigi koostöö osade piirkondade koolide ja lasteaedadega on väga hea, on ka lasteaia- ja kooliõpetajaid, kes kas ei oska või ei taha märgata. Näiteks võib põhjuseks olla hirm teavitada lastekaitset või keskendutakse oma põhitööle ja ei taheta tegeleda sotsiaalprobleemidega.

Haridustöötajate teadmised laste heaolu ja lastekaitse kohta pärinevad pigem sisekoolitustelt, kui erialasest ettevalmistusest ülikoolis. Uuringus osalenud haridusspetsialistide hinnangul käsitlevad õppekavad, mille alusel valmistatakse ette tulevase õpetajaid, laste heaolu ja lastekaitse teemat kui üldse, siis väga põgusalt. See aga peaks olema kõige alus - vundament, millele laduda teadmisi.²⁵

Kõik, mis puudutab ainealaseid teadmisi ja nende omandamist, saab tulla alles siis, kui kõik muu on tagatud- turvatunne, heaolu, täiskõht jne. Ja kui ma õpetajana ei oska märke näha, karistan veel õpilast halbade hinnete ja märkustega, arusaamata, mis tegelikult toimub, siis tegelikult nii ei saa seda tööd teha. (valdkonna esindaja)

Selleks, et erialane väljaõpe ei jääks liiga teoreetiliseks ning tagada noortele parem ettevalmistus tulevaseks tööks, näevad tänased haridusspetsialistid vajadust kaasata ülikoolide õppeprogrammidesse seminaride raames rohkem reaalseid töötegijad ehk praktikuid erinevatest valdkondadest. Siinkohal on heaks näiteks TLÜ õpetajakoolituse magistriõppe õppekava Mitme aine õpetaja²⁶, mis sisaldab alates 2019/2020 ainet „Õpetaja ja õpilane õppijatena koolis ja ühiskonnas“²⁷. Õppeaine osaks on ka 8 akadeemilist tundi vaimse tervise ABCd, mille koostajateks ja õppejõududeks on MTÜ Peaasi valdavalt kliinilise taustaga vaimse tervise spetsialistid. Kursuse eesmärgiks on, et õpetajad omandaksid esimesed sammud vaimse esmaabi andmiseks. Loengutele lisaks tehakse teooria ja praktika põimimiseks rollimänge, juhtumianalüüse ja rühmatöid, et õpetajad oskaksid rohkem ohtu märgata ja hinnata, abivajajat kuulata ning julgeksid tema aitamiseks ka midagi ette võtta. Ideaalis võiksid kõik õpetajaks õppijad läbida vaimse tervise esmaabi baaskursuse.

Kuigi laste heaolu ja lastekaitsealased teadmised peaksid kuuluma iga õpetaja üldpädevuste hulka, sõltub nende teadmiste tase täna peamiselt haridusasutuse võimekusest ja soovist ise selliseid koolitusi korraldada või sisse osta, aga ka haridustöötajate taustast ja individuaalsest huvist. Üks haridustöötaja pakkus uuringu raames välja praktilise lahenduse, et LKTde ja praktikute koostöös võiks luua lastekaitsealase koolituse, mis võiks olla salvestatud videoloenguna ja kättesaadav nii koolidele, ülikoolidele, kui lasteaedadele ja mille abil oleks võimalik uusi töötajaid kiiresti põhimõtetega kurssi viia. Lasteheaolu ja lastekaitsealaseid kursuseid tuleks läbi viia regulaarselt, et tagada muutustega kursis olemine.

Arvan, et see on selline temaatika, mida peaks sarnaselt esmaabi- ja tuletõrjekoolitusega tegema regulaarselt. Kõik see on muutuses, oleme algavad pedagoogid, saame mingi teadmise, baasi ja siis meil ei ole neid olukordi ja 15 a pärast on esimene olukord ja siis on kõik meelest läinud. (valdkonna esindaja)

²⁵ Näiteks on ÜRO Lapse Õiguste Komitee 2017.a tehtud lõppjäreldest Eestile toonud välja, et Eesti riik peab integreerima konventsioonist lähtuva õppe kõigi haridustasemetel õppekavadesse kuni kõrghariduseni ning tagama, et Lapse Õiguste konventsioon oleks kättesaadav lapsesõbralikus versioonis eesti ja vene keeles. Lõppjäreldeste dokument on loetud aadressil:

https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CRC/Shared%20Documents/EST/CRC_C_EST_CO_2-4_26554_E.pdf

²⁶ Tallinna Ülikooli Mitme aine õpetaja MA õppekava. Loetud aadressil:

<https://ois2.tlu.ee/tluois/kava/KAMOM/22.HR>

²⁷ Õppeaine „Õpetaja ja õpilane õppijatena koolis ja ühiskonnas“ ainekava. Loetud aadressil:

<https://ois2.tlu.ee/tluois/aine/KAT7055.HR>

Õpetaja kohustus teavitada hädasolevast/abivajavast lapsest võib tuleneda lisaks lastekaitseadusele ka õpetaja ametijuhendist, kus on sees varajane märkamine ning sekkumine, või asutuse töökorralduse reeglitest. Enamik uuringus osalenud haridustöötajaid aga ei poolda, et lastekaitsealased nõudmised eraldi dokumendina lisanduvat oleksid fikseeritud. Formaalsete juhendite koostamise asemel toimiks asjaosaliste arvates paremini loominguiline lähenemine, näiteks meediakampaaniate korraldamine. Mitmel korral on positiivse näitena esile toodud MTÜ Peaasi korraldatud kampaaniaid.²⁸

Nii haridus- kui tervishoiutöötajate hinnangul on vajalik, et lapsega töötavad spetsialistid omaksid laiapõhjalisi teadmisi lapse heaolu kohta, selleks et osata märgata abivajavat last. Lapsega töötav isik ei pea suutma probleemidega ise tegeleda, küll aga tagama, et lapseni jõuaks vajalik abi. Mõlema valdkonna spetsialistid tõdesid, et sama oluline, kui oskus märgata, on teadmine, mida nende andmetega edasi peale hakata. See eeldab nii seaduse kui tööandja poolt kehtestatud reeglite tundmist, samuti protsessi ja selle osapoolte rollide mõistmist. Kindla teadmiseteta nendes aspektides võib märkamine teinekord jääda tegudeta. Kuna kohustus märgata abivajavat last on igal kodanikul tema ametist sõltumata, siis selguse huvides tuleks lastekaitsega seonduvat laiemalt selgitada, sealhulgas ka seda, mis kaasneb seadusest tuleneva igapäevase teavituskohustuse täitmisega.

Kui tervishoiutöötajate teadmised laste heaolu ja lastekaitse kohta tulenevad nende baasõppest, mis on otseselt suunatud (lapse) tervisele ja sellest tulenevalt oskusele märgata kõrvalekaldeid, siis haridustöötajate erialane ettevalmistus on sel teemal pigem puudulik. Haridus- ja tervishoiutöötajate lastekaitsealaste teadmiste peamiseks allikaks täna on tööandja poolt pakutavad koolitused, mille tellimine, sisu ja sagedus sõltub iga asutuse võimekusest ja fookusest. Lapse heaolu ja lastekaitsealased põhitõed peaksid aga kuuluma iga lapsega töötava spetsialisti baaskoolituse sisse.

²⁸ MTÜ Peaasi korraldatud kampaaniaid. Loetud aadressil: <https://peaasi.ee/kampaaniad/>

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö peamine eesmärk oli uurida ühelt poolt millised on LKTle seadusandlusest tulevad reaalsed kohustused ning igapäevatöö tegemiseks vajalikud oskused ja teadmised ning teiselt poolt milliseid teadmisi ja oskusi pakuvad kõrgkoolid LKTle suunatud erialade õppekavade kaudu. Lisaks oli eesmärk uurida, millised teadmised laste heaolust ja lastekaitsetööst peaksid olema lastega töötavatel spetsialistidel. Kokkuleppel uuringu tellijaga analüüsiti kõrgkoolide kuute õppekava ja lastega töötavate spetsialistide sihtgrupist kitsamalt haridus- ja tervishoiuvaldkonnas lastega töötavate spetsialistide teadmisi ja ettevalmistust.

Töö tehti kvalitatiivse uuringuna, milles kasutati meetoditena dokumendianalüüsi ja süvaintervjuusid. Dokumendianalüüsi käigus kaardistati LKTde regulatsioonidest tulenevad kohustused ning analüüsiti õppekavade sisu õppeinfosüsteemides leiduva info põhjal. Uuringu käigus viidi läbi 32 süvaintervjuud erinevate sihtgruppide esindajatega: Sotsiaalministeeriumi, MTÜ Eesti Lastekaitse Liit, SKA, TAI ja kõrgkoolide esindajatega, KOVIDes töötavate LKTdega ning tervishoiu- ja haridusvaldkonna ekspertidega.

Järgnevalt on esitatud kogutud andmete analüüsi põhjal tehtud järeldused ja neile tuginevad ettepanekud.

Tuginedes intervjuude ja hiljuti avaldatud OSKA Sotsiaaltöö uuringu tulemustele ning Sotsiaaltöötaja kutsestandardi lastekaitse spetsialiseerumise kompetentside kirjeldusele on LKT kõige olulisemad põhiteadmised ja -oskused õigusalsed teadmised; suhtlus- ja nõustamisoskused; juhtumikorraldus ja võrgustikutöö; trauma, kriis ja lähisuhtevägivald; laiapõhjalised teadmised ning lastekaitsealased oskused. Nimetatud teemade olulisust nähakse ka lähiaastatel, kusjuures suureneb vajadus just õiguslaste teadmiste ning vaimse tervise probleemidega ja traumakogemusega laste ja peredega töötamise oskuste järele.

Antud töös analüüsiti kuue kõrghariduse õppekava asjakohasust LKTde ettevalmistamisel, seejuures just eelnimetatud kõige olulisemate baasteadmiste ja -oskuste andmisel. Eestis pakutakse lastekaitse erialale spetsialiseerumise võimalust vaid TLÜ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA õppes, ülejäänud valitud õppekavad pakuvad üldist sotsiaaltöö haridust. Töö tulemusel saab järeldada, et LKTdele vajalikke teadmisi ja oskusi kõrgkoolides nendel erialadel pakutakse, aga mitte piisavalt süvendatud määral. Vähem käsitletakse kõikidel analüüsitud erialadel õigusalsed teemasid, juhtumikorraldust ja võrgustikutööd, trauma, kriisi ja lähisuhtevägivaldaga, puude ning lastekaitsega seotud teemasid.

Üheks võimaluseks LKTdele süvendatud väljaõpet pakkuda oleks luua lastekaitsele spetsialiseerunud kõrghariduse õppekava, kuna tänastes sotsiaaltöö õppekavades ei ole kõrgkoolide esindajate hinnangul lastekaitse eriala spetsiifiliste ainete lisamiseks mahtu. Kuna TLÜ pakub juba täna Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse MA õpet ning TLÜs on käimas diskussioon lastekaitsele spetsialiseerunud õppe teemal, siis oleks lastekaitsele spetsialiseerumine potentsiaalsem magistriõppes.

→ **Tänastes baasõppe õppekavades pöörata rohkem tähelepanu lastekaitse, õiguslaste teadmiste, juhtumikorralduse ja võrgustikutöö, trauma, kriisi ja lähisuhtevägivald ning puude teemadele. Võimalusel lisada konkreetselt neid teemasid käsitlevaid õppeaineid õppekavadesse.**

→ **Osapoolte koostöös (kõrgkoolid, Sotsiaalministeerium, SKA, TAI, MTÜ Eesti Lastekaitse Liit jt) analüüsida detailsemalt, milliseid lastekaitsetöök vajalikke oskusi ja teadmisi täpselt õppejõud sotsiaaltöö õppekavade õppeainetes käsitlevad ning koos õppejõududega hinnata, kuidas lastekaitsetöök vajalikke teemasid ja praktilisi näiteid õppetöös rohkem kasutada.**

→ **Osapoolte koostöös (Sotsiaalministeerium, SKA, TAI, MTÜ Eesti Lastekaitse Liit jt) avada ülikoolidega diskussioon, kuidas muuta õppekavad reaalsele praktilisele vajadusele rohkem vastavaks, et LKT oleks tööle asudes põhjalikumalt ettevalmistatud seadusest tulenevate kohustuste täitmiseks.**

KOVis töötaval LKTI on väga palju eritahulisi tööülesandeid, mis on pidevas muutuses, olles sõltuvad KOV töökorraldusest, riigi valitud lastekaitsepoliitika suunast ning ühiskonna arengust ja trendidest. Tänaused eeldused LTKle lastekaitsetööga põhjalikult ja kvaliteetselt tegelemiseks on väga kõrged, suure töökoormuse tõttu ei jõuta juhtumitesse süveneda ega ka vajalikke lisateadmisi omandada. Olukorra lahendamiseks tuleb teha muutusi nii hariduses kui ka läbi mõelda ja vajadusel muuta KOV töökorraldust. Baasõppes tuleb pakkuda praktilist, lastekaitsetööks ettevalmistavat haridust, lisaks pakkuda LKTdele regulaarselt täiendkoolitusi. Seotud osapoolte koostöös tuleb läbi mõelda lastekaitsetöö korraldus KOVis ja seda vajadusel muuta. Oluline on LKTdele pakkuda organisatsioonilist tuge.

→ SKA, KOVde ja LKTde koostöös hinnata kuidas paremini korraldada lastekaitsetööd ning jagada sellega seotud rolle ja ülesandeid nii, et tagatud oleks töö kõrge kvaliteet ja LKTde võimalused regulaarseks enesetäiendamiseks ja arenguks.

→ SKA, Sotsiaalministeeriumi jt seotud osapoolte koostöös jätkuvalt ja regulaarselt seirata milliseid teadmisi ja tuge on vajalik LKTdele pakkuda ning sellele vastavalt korraldada täiendkoolitusi ja nõustamist.

→ Täiendõppes samuti käsitleda lastekaitse, õiguslaste teadmiste, juhtumikorralduse ja võrgustikutöö, trauma, kriisi ja lähisuhtevägivalla ning puude teemasid.

Lapsega töötavate spetsialistide peamiseks kohustuseks seoses lastekaitsega on märgata, kui laps vajab abi. Oskus lugeda ohumärke ja asjakohaselt reageerida eeldab spetsialistidelt laiapõhjalisi teadmisi lapse heaolust. Tervishoiu- ja haridustöötajate näitel võib öelda, et nende erialane ettevalmistus seoses lapse heaolu ja lastekaitsega vajab ühtlustamist, et tagada vajalikud teadmised juba nende baaskoolituse raames. Teadmiste värskendamiseks ning muutuste ja uuendustega kursis püsimiseks tuleks regulaarselt korraldada lapse heaolu ja lastekaitsealaseid koolitusi, kus teooria kõrval on olulisel kohal ka praktika. Laialdasemat selgitust vajaks lastekaitseüsteem, et nii lapsega töötavad spetsialistid kui iga kodanik mõistaks paremini, mis on erinevate asutuste roll ja eesmärgid.

→ Analüüsida suurema valimi põhjal ja ka teistes valdkondades lastega töötavate spetsialistide teadmisi lastekaitsest ja laste heaolust, mis aitab paremini otsustada, kuidas tagada kõrgem oskuste ja teadmiste tase lapse abivajaduse tuvastamiseks.

→ Selgitada laiemalt ühiskonnas ja kitsamalt lastega töötavate spetsialistide sihtgrupi seas lastekaitseüsteemi, sh abivajavast/ hädaohus olevast lapsest teavitamise mehhanismi, ning eri asutuste rolle ja eesmärgid.

→ Lastega töötavate spetsialistide teadlikkuse tõstmiseks laste heaolu ja lastekaitse teemadel sobivad nii süstemaatilised koolitused, teavituskampaaniad kui baasõppesse antud teemade sisseviimine.

LISAD

LISA 1. SEADUSANDLUSES TOODUD SOTSIAALKINDLUSTUSAMETI, KOHALIKU OMAVALITSUSE JA LASTEKAITSETÖÖTAJATE KOHUSTUSED

SOTSIAALKINDLUSTUSAMETI ÜLESANDED

LasteKS

- SKA ülesanded lastekaitse korraldamisel on riikliku lastekaitsepoliitika elluviimine, riiklike strateegiatega rakendamine ning valdkondade ülese lastekaitsealase koostöö ja ennetuse koordineerimine (§ 15 lg 1).
- SKA rakendab KOVi üksuse taotluse alusel järgmisi lapsi ja peresid toetavaid riiklikke meetmeid (§ 15 lg 2):
 - KOVi üksuse nõustamine lapse heaolu toetavate arengukavade koostamisel;
 - rahvusvaheliste lastekaitse üksikjuhtumite vahendamine KOVi üksusele ja sellealane KOVi üksuse nõustamine;
 - KOVi üksuse abistamine lastekaitse juhtumite lahendamisel;
 - KOVi üksuse toetamine lapsele või perele sobivate meetmete leidmisel olemasolevate riiklike meetmete hulgast.
- SKA rakendab järgmisi lapsi ja peresid toetavaid riiklikke meetmeid (§ 15 lg 3):
 - riigisisese ja rahvusvahelise lapsendamise korraldamine ning rahvusvahelise lapsendamise komisjoni teenindamine;
 - hooldusperede sobivuse hindamine ja hooldusperede ettevalmistamisega seotud toimingute tegemine;
 - lastekaitsealase statistika kogumine;
 - riigi ja KOV üksuse ametiasutuste ja nende ametiisikute ning avalik-õiguslike ja eraõiguslike juriidiliste isikute ööpäevaringne nõustamine abivajava või hädaohus oleva lapse abistamiseks;
 - lastekaitsealase teavitustegevuse korraldamine;
 - KOVi üksuse LKTde töö nõustamise korraldamine;
 - lasteabitelefoni pidamine;
 - riikliku ja haldusjärelvalve teostamine LasteKSis sätestatud alustel.

SKA teostab LasteKSi § 38 alusel haldusjärelvalvet järgmiste KOVi ülesannete üle: § 17 KOV üksuse ülesanded, § 28 Abivajaduse hindamine, § 32 (lg 3 ja lg 5 p 2) Hädaohus oleva lapse toimetamine ohutusse tingimustesse, § 33 lg 1 ja 4 Hädaohus oleva lapse ajutine perekonnast eraldamine, § 34 Perekonnast eraldatud lapse kaitse.

Lisaks LasteKSle määratlevad SKA kohustusi veel järgmised seadused:

Perekonnaseadus

- lapse perekonnast eraldamine enne kohtumäärust, kui lapse jätmine perekonda ohustab lapse tervist või elu (§ 135 lg 4);
- vanema nõustamine, kes soovib anda nõusolekut enda lapse lapsendamiseks (§ 152 lg 6);
- lapsendamise ettevalmistamisega seotud toimingute täitmine (§ 158 lg 1-8);

- lapsendamise fakti kohta teabe jagamine lapsendatud isikule (§ 164 lg 6-7);
- rahvusvahelise lapsendamise korraldamine (§ 165 lg 1-6).

Tsiviilkohtumenetluse seadustik

- Lapsendamise otsustamiseks vajalike andmete kogumine ja kohtule esitamine (§ 567).

Sotsiaalhoolekande seadus

- Kinnise lasteasutuse teenuse korraldamine (§ 130⁵ lg 1-2);
- hoolduspere sobivuse hindamine (§ 45⁶ lg 4).

KOHALIKU OMAVALITSUSE ÜLESANDED

LasteKS

- LasteKSst tulenevad KOV üksuste ülesanded lastekaitse korraldamisel on (§ 17 lg 1-7):
 - lapse õiguste ja heaolu tagavate põhimõtete järgimine KOV arengukavas;
 - lapse õigusi ja heaolu tagavate programmide ja projektide väljatöötamine ning nende rakendamine oma haldusterritooriumil last ohustavate riskide ennetamiseks ja vähendamiseks;
 - abivajavast lapsest teada saamisel viivitamata lapse abivajaduse hindamine ja lapse abistamiseks meetmete pakkumine;
 - perekonnast eraldatud lapsele ja tema perekonnale meetmete pakkumine;
 - KOV üksuse hallatavate lasteasutuste sisehindamise üle teenistusliku järelevalve korraldamine;
 - lapse arengut toetava keskkonna loomiseks ning laste, lastega perede ja lapsi kasvatavate isikute toimetuleku parandamiseks oma haldusterritooriumil vajaliku teabe kogumine laste ja perede olukorra ning vajaduste kohta;
 - riikliku järelevalve teostamine LasteKSis sätestatud alustel.
- Hädaohus oleva lapse ajutine perekonnast eraldamine (§ 33 lg 1-4):
 - KOV või SKA võib eraldada lapse perekonnast ja vajaduse korral määrata lapse ja vanema suhtluskorra enne hooldusõiguse piiramise kohtumäärust, kui lapse jätmine perekonda või vanema ja lapse vaheline suhtlus ohustab lapse tervist või elu (lg 1);
 - KOV või SKA määrab lapse viibimiskoha ning vajaduse korral lapse ja vanema suhtluskorra kuni 72 tunniks alates lapse perekonnast eraldamisest (lg 2);
 - KOV või SKA hindab lapse olukorda ja abivajadust ning pöördub kohtusse hooldusõiguse ja vajaduse korral suhtlusõiguse piiramiseks perekonnaseaduses sätestatud alustel (lg 3);
 - kui hädaohus olev laps tuleb ise või satub muul viisil teenuseosutaja juurde, peab teenuseosutaja viivitamata taotlema KOVi või SKA otsust lapse ajutise perekonnast eraldamise kohta, kui talle on saanud teatavaks või tal on alust arvata, et lapse hooldusõigust teostav isik on põhjastanud lapse hädaohtu sattumise (lg 4).
- Perekonnast eraldatud lapse kaitse (§ 34):
 - KOV peab perekonnast eraldatud lapsele eestkostja valimisel, lapsendamiseks nõusoleku andmisel, kasuperekonna sobivuse hindamisel ja lapse asendushooldusele paigutamisel lähtuma lapse üleskasvatamise järjepidevusest (lg 1).

KOV teostab LasteKS § 38 alusel riiklikku järelevalvet (lg 5) järgmiste seaduse sätete üle: § 21 Lapse huvidest lähtumine, § 22 Last kasvatava isiku ja lapsega töötava isiku kohustused, § 23 lg 1 Alaealise avalikus kohas viibimise piirang, § 24 Lapse väärkohtlemise keeld, § 27 Abivajavast lapsest teatamine, § 31 Hädaohus olevast lapsest teatamine.

Perekonnaseadus

- Lapse eraldamine perekonnast ja hooldusõiguse täielik äravõtmine (§ 135 lg 3-4):
 - hooldusõiguse olulise piiramise või hooldusõiguse täieliku äravõtmise asja läbivaatamisel kaasab kohus menetlusesse arvamuse andmiseks valla- või linnavalitsuse (§ 135 lg 3);
 - kui lapse jätmine perekonda ohustab lapse tervist või elu, võib valla- või linnavalitsus või SKA lapse perekonnast eraldada enne kohtumäärust (§ 135 lg 4).
- Kui kohus teeb vanematele ettekirjutuse lapse vara nimekirja ja vara valitsemise aruande esitamiseks, aga see on puudulik, siis võib kohus kohustada nimekirja koostama KOVi (§ 136 lg 2).
- KOV määrab lapse ja vanema vaheliseks suhtlemiseks pädeva isiku, juhul kui kohus on otsustanud, et laps suhtleb vanematega kolmanda isiku juuresolekul ja selleks on KOV (§ 143 lg 3¹).
- KOV saab lapse eestkostjaks, kui vanemad annavad oma lapse lapsendamiseks nõusoleku, millega peatub nende hooldusõigus ja laps jääb seadusliku esindajata (§ 156).
- Lapsendamiseks nõusoleku andmine kohtule, kui KOV on lapse eestkostja (§ 153 ja 155).
- Eestkoste seadmise eeldused (§ 171):
 - kui esindusõigust ei ole alaealise lapse kummalgi vanemal või kui lapse päritolu ei ole võimalik kindlaks teha, määratakse talle eestkostja (lg 1);
 - muuhulgas KOVi ametnik, kellel on andmeid eestkostet vajava lapse kohta, on kohustatud sellest teatama KOVle ja kohtule eestkostet vajava isiku hariliku viibimiskoha järgi (lg 2).
- Eestkoste seadmine (§ 173 lg 1):
 - eestkoste seadmise otsustab kohus omal algatusel või KOVi või huvitatud isiku avalduse alusel. Kohus võib pöörduda valla- või linnavalitsuse poole eestkostjaks sobiva isiku leidmiseks.
- KOV eestkostjana (§ 176 lg 1-2):
 - elukohajärgne KOV on lapse eestkostjaks kuni eestkostja määramiseni või kui eestkostjaks sobivat füüsilist või juriidilist isikut ei leita, määratakse KOV eestkostjaks.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik

- KOV menetluses (§ 523, ptk Piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkoste seadmine):
 - kohtu korraldusel kogub ja esitab eestkostet vajava isiku elukohajärgne KOV kohtule eestkoste seadmiseks vajalikud andmed. KOV annab menetluses oma arvamuse, muu hulgas selle suhtes, keda määrata eestkostjaks ja eestkostja ülesannete ringi muutmise või eestkostja muutmise kohta.
- Esialgse õiguskaitse rakendamine (§ 551, ptk Menetlus Hagita perekonnaasjades):
 - KOV poolt arvamuse andmine kohtule enne alaealist puudutava esialgse õiguskaitse rakendamist (lg 2).
- Koostöö KOViga (§ 552, ptk Menetlus hagita perekonnaasjades):
 - kohus teavitab hagita perekonnaasjades (alaealisele isikule eestkostja määramine, vanema õiguste määratlemine lapse suhtes, lapsendamine jne) KOVi menetlusest, kui see on vastavalt seadusele vajalik KOVi ülesannete täitmiseks (lg 1);
 - kohus küsib KOVi seisukohta alaealist või eestkostet puudutavas menetluses ja saadab talle menetlusi lõpetavate määruste ärakirjad (lg 2).

- Lepitusmenetlus lapsega suhtlemist korraldava määruse ja kokkuleppe rikkumise korral (§ 563 lg 1 ja 3):
 - KOV osaleb vajadusel lepitatusmenetlusel: kui vanem teatab kohtule, et teine vanem rikub lapsega suhtlemist korraldavat määrust, siis kutsub kohus vanemad isiklikult enda juurde last puudutava lahkeli kokkuleppel lahendamiseks (lg 1).
 - vajaduse korral kutsub kohus lahendamise juurde ka KOVi esindaja (lg 3).
- Menetluse algatamine (§ 570, ptk Alaealise teovõime laiendamine): kohus otsustab alaealise teovõime laiendamise vähemalt 15-aastase alaealise enda, muuhulgas ka elukohajärgse KOVi avalduse alusel.
- Valla- või linnavalitsus menetluses (§ 573, ptk Alaealise teovõime laiendamine): KOV kogub kohtu korraldusel alaealise teovõime laiendamiseks andmed ja annab menetluses oma arvamuse teovõime laiendamise kohta.
- Määruskaebuse esitamine (§ 578, ptk Alaealise teovõime laiendamine). KOV võib esitada määruskaebuse alaealise teovõime laiendamise määruse peale või selle muutmise, tühistamise või rahuldamata jätmise määruse peale.
- Isikute ärakuulamine (§ 580, ptk Isikust põlvnemise tuvastamine ja vanema kande vaidlustamine pärast isiku surma):
 - kohus küsib arvamust lapse elukoha järgselt KOVilt, kui avalduse oli esitanud alaealise lapse ema või eestkostja (lg 3).
- Määruskaebuse esitamine (§ 583, ptk Isikust põlvnemise tuvastamine ja vanema kande vaidlustamine pärast isiku surma): põlvnemise tuvastamise või vanema kande ebaõigsuse tuvastamise määruse peale või avalduse rahuldamata jätmise määruse peale võib muuhulgas kaebuse esitada ka elukohajärgne KOV.

Sotsiaalhoolekande seadus

- Abi andmine juhtumikorralduse põhimõttel: KOV lähtub abivajavale lapsele abi osutamisel ja juhtumiplaani koostamisel juhtumikorralduse põhimõtetest (§ 9).
- Lapse juhtumiplaan (§ 10):
 - lähtutakse juhtumikorralduse põhimõtetest (lg 1);
 - enne asendushooldusele suunamist koostab lapse eestkostja ülesandeid täitev või eestkostjaks määratud KOVi üksus käesoleva seaduse § 45⁹ lg 1 nimetatud lapsele juhtumiplaani. Enne järelhooldusele suunamist koostab eestkostja ülesandeid täitev või isiku täisealiseks saamisel elukohajärgne KOVi üksus käesoleva seaduse § 45¹⁶ lg 1 ja 1¹ nimetatud isikutele juhtumiplaanid (lg 2).
- Turvakoduteenus pakkumine (§ 33, ptk Turvakoduteenus):
 - turvakoduteenus on KOVi üksuse korraldatav sotsiaalteenus (lg 1);
 - KOVi üksus tagab perioodil, mis on vajalik turvalisuse tagamiseks ja edasise elu korraldamiseks, teenuse kättesaadavuse lapsele, kes vajab abi tema hooldamises esinevate puuduste tõttu, mis ohustavad tema elu, tervist või arengut; ning täisealisele isikule, kes vajab turvalist keskkonda (lg 2).
- KOV üksuse kohustused (§ 35, ptk Turvakoduteenus):
 - turvakoduteenus osutamisel lapsele on lapse rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgne KOV kohustatud teenuseosutaja nõudmisel edastama teenuse osutamiseks vajalikku teavet (lg 1);

- kui laps on turvakodusse läinud ilma KOVi suunamiseta ja vanemata, siis on KOVi ametnik 5 päeva jooksul alates lapse saabumisest kohustatud hindama lapse heaolu ja planeerima edasised tegevused (lg 2).
- KOVi kohustused (§ 45⁹, ptk Asendushooldusteenus). KOV tagab lapsele vajadusel asendushooldusteenuse hooldusperes, perekodus või asenduskodus.
- Järelhooldusteenuse eesmärk ja sisu (§ 45¹⁵): KOV tagab järelhooldusteenuse isikutele, kes pärast asendushooldust, eestkostelt lahkumist jätkavad õpinguid.
- KOVi kohustused (§ 45¹⁶, ptk Järelhooldusteenus). KOV tagab järelhooldusteenuse käesoleva seaduse § 45⁹ lg 1 alusel asendushooldusel viibivale täisealisele isikule, kes jätkab õpinguid kutseõppes või kõrgkoolis, aga mitte kauem kui isiku 25-aastaseks saamiseni.
- Kinnisesse lasteasutusse paigaldamise menetlus (§ 130² lg 2). KOV teeb kohtule avalduse lapse kinnisesse lasteasutusse paigutamise, samuti seal viibimise pikendamise ja lõpetamise kohta, asja otsustab kohus.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus

- Valla või linna rakendatavad meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks (§ 13). Koolikohustuse täitmise tagamiseks toetab koolikohustusliku isiku elukohajärgne KOV vastavalt vajadustele ja võimalustele koolikohustuslikku isikut, vanemat ja kooli, luues oma pädevuse piires tingimused koolikohustuse täitmiseks, sealhulgas:
 - korraldab koolikohustuslike isikutega tegelemist, koolikohustuse täitmata jätmise põhjuste väljaselgitamist ning meetmete rakendamist koolikohustust mittetäitvate isikute suhtes, määrates ametikoha või struktuuriüksuse, mille ülesannete hulka see kuulub (lg 1);
 - korraldab võimaluse korral koolitusi vanematele, kelle lapsed ei täida koolikohustust, et toetada neid tingimuste loomisel koolikohustuse täitmiseks (lg 2).
- Koolikohustusliku õpilase õppes puudumisest teavitamine (§ 36):
 - kui koolitöötajal on tekkinud põhjendatud kahtlus, et õpilase puudumise põhjendamisel on esitatud ebaõigeid andmeid, on koolil õigus taotleda vanemalt täiendavaid selgitusi või pöörduda õpilase elukohajärgse KOVi poole, kes korraldab meetmete rakendamise puudumise tegelike põhjuste väljaselgitamiseks ja koolikohustuse täitmise tagamiseks (lg 2);
 - kui vanem ei ole kooli õpilase puudumisest teavitanud ning koolil ei õnnestu puudumise põhjust välja selgitada, teavitab kool hiljemalt järgmisel õppes puudumise päeval sellest õpilase elukohajärgset KOVi. Sellisel juhul on KOV kohustatud korraldama meetmete rakendamise puudumise põhjuste väljaselgitamiseks ja koolikohustuse täitmise tagamiseks (lg 3).
- Õpilase arengu toetamine (§ 37):
 - arenguvestlusel osalevad õpilane, klassijuhataja ja piiratud teovõimega õpilase puhul vanem. Kui kool ei ole saanud koolikohustusliku õpilase vanemaga arenguvestluse aja kokkuleppimiseks kontakti või vanem ei ole teist korda ilmunud arenguvestlusele kokkulepitud ajal, teavitab kool sellest õpilase elukohajärgset valla- või linnavalitsust, kes vajaduse korral rakendab meetmeid lapse õiguste kaitsmiseks. Vajaduse korral ja teovõimelise õpilase nõusolekul kaasatakse arenguvestlusesse ka tema vanem (lg 6).
- Kooli õpilaskodu (§ 39). Koolil võib olla õpilaskodu, kuhu luuakse riiklikult toetatavad kohad nende perede põhiharidust omandavatele lastele, kellel on raskusi toimetulekuga. Niisugusele kohale

õpilase vastuvõtmise aluseks on elukohajärgse KOVi põhjendatud taotlus ja õpilase või piiratud teovõimega õpilase vanema nõusolek.

- Koolivälise nõustamismeeskonna soovitusel rakendatav tugi (§ 48):
 - kui elukohajärgse KOV territooriumil ei ole võimalik korraldada koolivälise nõustamismeeskonna soovituse kohast õpet, on õpilase elukohajärgne vald või linn kohustatud koostöös teiste koolide ja nende pidajatega tagama õpilasele hariduse omandamise võimalused ning korraldama transpordi või hüvitama õpilase sõidukulud (lg 3).

Täitementluse seadustik

- Lapse üleandmine ja lapsega suhtlemise võimaldamine (§ 179):
 - lapse üleandmise ja lapsega suhtlemise võimaldamise asjas teeb kohtutäitur täitetoimingu lapse elukohajärgse või erandina kohustatud isiku elukohajärgse KOV esindaja osavõtul, kellel on eriteadmised lastega suhtlemiseks (lg 1);
 - vajaduse korral võib kohtutäitur tõstatada lapse elukohajärgse või erandina kohustatud isiku elukohajärgse KOVi ees küsimuse lapse ajutiseks paigutamiseks laste hoolekandeesutusse (lg 3).

Kuna eespool kirjeldatud õigusaktidest tulenevaid lastekaitsetööga seotud ülesandeid täidavad valdavalt LKTd, saab SKAle või KOVidele rakenduvaid kohustusi pidada LKTdele pandud ülesanneteks. Lisaks reguleerivad seadused ka otseselt LKTde kohustusi ja vastutusala, millest on antud järgnev ülevaade.

OTSESELT LASTEKAITSETÖÖTAJATELE PANDUD KOHUSTUSED

LasteKS

- Lapse huvidest lähtumine (§ 21 lg 1-3).
- Lapse abivajaduse hindamine (§ 28 lg 1-3).
- Abivajavale lapsele abi osutamine (§ 29 lg 1-5): lapse heaolu toetava meetme kohaldamine viisil, mis parandab lapse ja last kasvatava isiku vahelisi suhteid, rakendades võrgustikutööd ja järgides juhtumikorralduse põhimõtteid, sh:
 - KOV peab 10 päeva möödumisel abivajavast lapsest teada saamisest tegema otsuse juhtumikorralduse algatamiseks või algatamata jätmiseks või juhtumi edastamiseks pädevale ametiisikule;
 - KOV peab abivajava lapse abivajaduse hindamisel ja abi osutamisel välja selgitama ja dokumenteerima lapse arvamuse ning lisama selle lapsega seotud juhtumiplaanile.
- Hädaohus oleva lapse toimetamine ohutusse tingimustesse (§ 32,lg 1-5).
- Perekonnast eraldatud lapse kaitse (§ 34 lg 2-4):
 - KOVi LKT peab koostöös last kasvatava isiku või lasteasutusega, kus laps viibiv, andma lapsele teavet tema päritolu, perekonnast eraldamise põhjuste ja edasiste hooldusküsimuste kohta ning võimalusel toetama perekonnast eemal viibiva lapse ja tema perekonna vahelisi suhteid (lg 2);
 - koostama juhtumiplaani ja selle perioodiliselt koos lapse ja teda kasvatava isikuga üle vaatama (lg 4).
- Lasteasutuses viibival lapsel on õigus kellestki sõltumata võtta ühendust muuhulgas rahvastikuregistrisse kantud lapse elukoha järgse KOVi LKTga ja esitada neile lasteasutuse tegevuse kohta arvamusi ja kaebusi (§ 36, lg 1).
- Riikliku järelvalve teostamise erisused (§ 40):

- KOVi või SKA LKTI on õigus valdusesse sisenemiseks ohukahtluse korral ohu väljaselgitamiseks (lg 1);
- KOV LKTI on õigus teha ettekirjutusi last kasvatavale isikule abivajava lapse kaitseks (lg 2).

Tsiviilkohtumenetluse seadustik

- Alaealise tunnistaja ülekuulamine: kohus võib kaasata LKT alaealise ülekuulamisele, sh võib kohtu nõusolekul LKT alla 14-aastast tunnistajat ka küsitleda (§ 261).
- Isiku ärakuulamine (§ 524, ptk Piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkoste seadmine):
 - kohus kuulab isiklikult ära isiku, kellele eestkoste seadmist menetletakse (lg 1);
 - kohus võib ärakuulamise kaasata muuhulgas sotsiaaltöötaja (lg 2).
- Lapse ärakuulamine (§ 552¹, Menetlus hagita perekonnaasjades): Kohus kuulab last puudutavas asjas ära vähemalt 10-aastase lapse isiklikult, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Kohus võib ära kuulata ka noorema lapse. Kohus kuulab lapse ära lapsele tavalises keskkonnas, kui see on kohtu arvates asja huvides vajalik. Vajaduse korral kuulatakse laps ära psühhiaatri, psühholoogi või sotsiaaltöötaja juuresolekul. Kohus võib ärakuulamise juurde lubada ka muid isikuid, kui laps või tema esindaja sellele vastu ei vaidle. Lapse ärakuulamise korraldamisel arvestab kohus sellega, kas vanem on olnud lapse või teise vanema suhtes vägivaldne.

Kriminaalmenetluse seadustik

- Alaealise tunnistaja ülekuulamise erisused (§ 70 lg 1-2):
 - LKT võidakse kaasata alaealise tunnistaja ülekuulamisse.
- Alaealise tunnistaja ülekuulamise erisused (§ 290, ptk Kohtulik uurimine):
 - kohus võib kaasata alla neljateistaastase tunnistaja ülekuulamisse muuhulgas LKT, kes võib ülekuulatavale esitada küsimusi kohtuniku loal (lg 2).
- Loa andmine alaealise enne tähtaega vabastamiseks kinnisest lasteasutusest (§ 405). Alaealise vabastamiseks enne tähtaega kinnisest lasteasutusest annab loa kohtunik alaealise, tema seadusliku esindaja või kinnise lasteasutuse juhi kirjaliku taotluse alusel. Taotlusele lisatakse alaealise elukoha järgse KOVi LKT arvamus.
- Taotluse läbivaatamise kord (§ 406). Kohtunik vaatab §-s 405 nimetatud taotluse viivitamata läbi ja võib taotluse lahendamiseks kutsuda kohtusse muuhulgas KOVi LKT ning küsitleda teda taotluse põhjendatuse selgitamiseks.

LISA 2. SOTSIAALTÖÖTAJA KUTSESTANDARDI TASEMEL 6 JA 7 KIRJELDATUD LASTEKAITSE SPETSIALISEERUMISEGA SEOTUD KOMPETENTSID

Lastekaitse spetsialiseerumise juures nõutavad kompetentsusnõuded on järgmised:²⁹

- osaleb esmase ennetustöö korraldamises oma piirkonnas, toetudes valdkonnaülesele võrgustikule ning kohalike tingimuste ja laste ja perede elu-olu tundmisele; tutvustab elanikkonnale laste heaolu põhimõtteid ja lastekaitsetööd; teavitab avalikkust lapse õigustest ja kohustustest ning iga kodaniku kohustusest teatada abivajavast või hädaohus olevast lapsest; korraldab laste teavitamist nende õigustest ja kohustustest ning abi saamise võimalustest; külastab lasteasutusi, laste, noorte ja perede jaoks olulisi paiku avalikus ruumis (nt mänguväljakud, noorte kogunemispaidad, ohtlikud paigad); teeb oma põhjendatud ettepanekuid keskkondade parendamiseks, laste ja perede heaolu suurendamiseks ning kodanikuvastutuse ja kogukonna ühiselus osalemise edendamiseks;
- märkab abivajavaid ja hädaohus olevaid lapsi; abivajaduse ilmnemisel alustab lapse ja/või pere abistamist; loob võrgustikule toetudes oma tööpiirkonnas järjepideva süsteemi abivajavate laste märkamiseks ja kiireks abistamiseks;
- kuulab ära lapse, tema pereliikmete ja teiste asjaosaliste arvamused; loob usaldussuhte lapse ja perega nende olukorra ja abivajaduse hindamiseks; kasutab lapsest lähtuvaid ja olukorrale vastavaid hindamisjuhendeid ja -meetodeid; intervjuuerib last, võttes arvesse tema arengu taset, individuaalset eripära ja arengukeskkonda; selgitab välja lapse arvamuse ja parimad huvid; hindab riske ja tugevusi ning peres ja/või lasteasutuses lastele loodud tingimusi nende heaolu ja turvalisuse tagamiseks; hindab seniste sekkumiste piisavust ja sekkumisvajaduse pakilisust; algatab vajadusel juhtumikorralduse ja toimib juhtumikorraldajana;
- koostöös perega ja toetudes hindamisele koostab vajadusel juhtumiplaani ja täiendab seda vahehindamiste põhjal; juhendab peret argielu korraldamise ja vanemluse küsimustes; selgitab välja ja mobiliseerib lapse ja pere lähivõrgustiku; juhendab peretugiisikuid jt pereteenuste pakkujaid, koostab tegevuskava ja jälgib selle täitmist, vajadusel muudab koos lapse ja perega eesmärgid ja abistamisviise; kogub perelt tagasisidet ja lõpetab abistamissuhte;
- tunneb peresuhetes ja pereliikmete käitumises ilmnevate märkide järgi ära peresisese vägivalla, sh vaimse vägivalla, ja valib kohase sekkumisviisi; reageerib otsesele ja kaudsele teabele lapsevastase, lapsepoolse ja lähisuhtevägivalla kohta; abistab ohvreid, sh vägivalla tunnistajaks olnud last ja vägivallatsejaid kohasel viisil;
- korraldab laste ja perede kiire abistamise kriisiolukordades koostöös teiste asutuste ja spetsialistidega, sh koordineerib võrgustikutööd ja korraldab kriisis osalenute või pealtnägijate nõustamist laiemalt (lasteaia- ja koolikaaslased, noortegrupi liikmed, otseselt ja kaudselt seotud lapsevanemad); hindab lapse ja/või pere toimetulekuressursse ning korraldab abivajajatele kohased teenused;
- vanematevahelise lastega seotud vaidluse korral osaleb konflikti lahendamises, tutvustab lapsevanematele perelepituse põhimõtteid ja veenab vanemaid lepitamise vajalikkuses; kaasab perelepitaja, kellega koostöös aitab vanematel jõuda üksmeelele lapse elukorralduse suhtes, lähtudes nii vanemate, lapse kui teiste asjaosaliste arvamustest ja vajadustest; aitab lahendada lapse, lapsevanemate ja lasteasutuste vahelisi erimeelsusi;

²⁹ Kutsestandardid: Sotsiaaltöötaja, tase 6. Loetud aadressil: <https://www.kutsereregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10991234>; Kutsestandardid: Sotsiaaltöötaja, tase 7. Loetud aadressil: <https://www.kutsereregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10991272>

- esindab lapse huve õigusaktides sätestatud menetlustes; koostab ja esitab kohtule arvamusi tsiviil-, kriminaal- ja haldusmenetlustes; hoiab end kursis asjakohaste seadustega;
- hindab lapse hädaohus olekut ja abivajadust, kogub ja analüüsib teavet; otsustab ja korraldab lapse ajutiselt, lühi- või pikaajaliselt asendushooldusele paigutamise (eelistatult hooldusperre); perest tuleneva hädaohu korral eraldab lapse perekonnast, korraldab lapsele ja/või lapsevanematele ning tagab endale kriisiabi; valmistab ette ja korraldab asendushoolduse lepingu sõlmimise; pöördub kohtusse ja algatab lapsele eeskostja määramise; koostab kohtule arvamusi eestkostja sobivuse ning lapse juhtumiga seonduva kohta; KOV eestkostel oleva lapse puhul teostab eestkostet ja esindab lapse huve, selgitab välja lapse arvamuse ja nõustab last; nõustab ja abistab eestkostjaid ning asendushooldusteenuse pakkujaid toetavate meetmete leidmisel; nõustab vajadusel teisi juhtumiga seotud osapooli ja spetsialiste; planeerib ja valmistab ette järelhooldusteenuse osutamist asendushoolduselt lahkuvale noorele, teavitab noort tema õigustest ja võimalustest, korraldab psühhosotsiaalset tuge; vajadusel korraldab järelhooldusteenuse;
- teeb koostööd asendushooldusteenuse osutajaga; hoiab kontakti perest eraldatud ja asendushooldusele paigutatud lapse ja tema päritoluperega; veendub, et lapse heaolu on tagatud; koostab lapsele juhtumiplaani; hindab lapse muutuvaid vajadusi ja koordineerib juhtumiplaani täitmist; korraldab pere ettevalmistamise taasühinemiseks lapsega, kui see on lapse huvides; mobiliseerib ja juhendab pere lähivõrgustikku; korraldab toetavaid teenuseid; aitab tugevdada vanemaidentiteeti ning taastada ja parandada lapse ja vanemate suhteid;
- hoiab kontakti kinnise lasteasutuse teenusele või vanglasse suunatud lapse ja tema perega, korraldab lapsele ja last kasvatavatele isikutele vajalikku tuge ja teenuseid; toetab kinnise lasteasutuse teenuselt või vanglast tagasi pöörduva lapse või noore kohanemist;
- lähtudes lapse huvidest hindab lapsendamise vajalikkust, kogub lapse ja tema päritolu kohta vajalikku teavet ning lapsendamise nõusoleku andmisel edastab selle pädevale asutusele; teeb koostööd pädeva asutuse spetsialistiga ja osaleb lapsendamise ettevalmistamise protsessis.

LISA 3. SOTSIAALTÖÖ KUTSESTANDARDI LASTEKAITSE SPETSIALISEERUMISE KOMPETENTSID JA NEILE VASTAVAD ÜLESANDED SEADUSES

KUTSESTANDARDIS OLEV KOMPETENTS (LÜHENDATUD)	SEADUSES LKT'LE PANDUD ÜLESANDED	SEADUSES KOV'LE PANDUD ÜLESANDED
Ennetustöö korraldamine	-	lasteKS § 17
Märkab abivajavaid ja hädaohus olevaid lapsi	lasteKS § 27	lasteKS § 17
Lapse parima huvi väljaselgitamine ja abivajaduse hindamine	lasteKS § 21, 28, 29	sotsiaalhoolekande seadus § 35
Koostöös perega koostab vajadusel juhtumiplaani ning täiendab seda kuni abistamissuhte lõppemiseni	lasteKS § 40	sotsiaalhoolekande seadus § 9, 10
Tunneb ära peresisese vägivalda, abistab ohvreid	-	-
Korraldab laste ja pere kiire abistamise kriisiolukordades	-	sotsiaalhoolekande seadus § 33, 35
Osaleb vanematevahelise lastega seotud vaidluse korral konflikti lahendamises; aitab lahendada lapse, lapsevanemate ja lasteasutuste vahelisi erimeelsusi	lasteKS § 36	perekonnaseadus § 143 põhikooli- ja gümnaasiumiseadus § 13, 36, 37, 39, 48
Esindab lapse huve õigusaktides sätestatud menetlustes; koostab ja esitab kohtule arvamusi tsiviil-, kriminaal- ja haldusmenetlustes	tsiviilkohtumenetluse seadustik § 261, 524, 552 ¹ kriminaalmenetluse seadustik § 70 290	perekonnaseadus § 135, 136, 171 tsiviilkohtumenetluse seadustik § 523, 551, 552, 563; 570, 573, 578, 580, 583 sotsiaalhoolekande seadus § 130 ² täitemenetluse seadustik § 179
Hindab lapse hädaohus olekut ja abivajadust; otsustab ja korraldab lapse ajutiselt, lühi- või pikaajaliselt asendushooldusele paigutamise; lapse perest eraldamine; korraldab järelhooldusteenuse	lasteKS § 32, 40	lasteKS § 33, 34 perekonnaseadus § 135; 173 sotsiaalhoolekande seadus § 9, 10, 45 ⁹ , 45 ¹⁵ , 45 ¹⁶
Hoiab kontakti perest eraldatud ja asendushooldusele paigutatud lapse ja tema päritoluperega; korraldab pere ettevalmistamise taasühinemiseks lapsega	lasteKS § 34, lg 2 ja 4	sotsiaalhoolekande seadus § 9, 10 lg 3, 45 ⁹
Hoiab kontakti kinnise lasteasutuse teenusele või vanglasse suunatud lapse ja tema perega; teenuste ja toe pakkumine, sh tagasipöördumisel	-	-
Hindab lapsendamise vajalikkust, kogub lapse ja tema päritolu kohta vajalikku teavet ning lapsendamise nõusoleku andmisel edastab selle pädevale asutusele	-	perekonnaseadus § 153, 155, 156

Allikas: Koostatud töö autori poolt Sotsiaaltöö kutsestandardi ning tabelis märgitud seaduste põhjal. Civitta analüüs, 2022

LISA 4. KAASATUD ÕPPEKAVADE KIRJELDUSED: EESMÄRGID, VÄLJUNDID JA LASTEKAITSEGA SEOTUD ÕPPEAINED

Järgnevalt on esitatud uuringusse kaasatud õppekavade eesmärgid ja õpiväljundid ning nimetatud lastekaitsega seotud õppeained. Info on kokku pandud peamiselt õppeinfosüsteemides õppekavade kohta oleva info põhjal ja mõnel juhul ka kõrgkooli kodulehel õppekava tutvustava teksti põhjal.

SOTSIAALTÖÖ BA, TLÜ³⁰

Eesmärgid:

Luu eeldused sotsiaaltöötaja kujunemiseks, kes on omaks võtnud sotsiaaltöö eetilised lähtekohad, kellel on teadmised sotsiaaltöö teooriatest, meetoditest ning sotsiaalpoliitikast ja rahva tervisest ning teadmised ja oskused sotsiaalhoolekande teostamiseks ja korraldamiseks erinevatele kliendirühmadele nii riigi-, era- kui kolmandas sektoris. Samuti luua eeldused õpingute jätkamiseks magistriõppes.

Õpiväljundid:

- on teadlik sotsiaaltöö eetilistest ja teoreetilistest lähtekohtadest;
- oskab teostada ja korraldada sotsiaaltööd erinevate sihtrühmadega;
- oskab kriitiliselt hinnata olemasolevaid sotsiaalse kaitse süsteeme;
- mõistab sotsiaalprobleemide leevendamise olulisust ühiskonnas ja oma töös;
- oskab teostada uurimusi ja rakendada uurimistulemusi oma igapäevatoos;
- omab valmisolekut õpingute jätkamiseks magistriastmes.

Kohustuslike õppeainete hulgas on lastekaitsetöoga seotud järgmised ained: Ühiskond ja õigus; Sotsiaalpedagoogika; Lastekaitsetöö; Sotsiaaltöö peredega; Sotsiaaltöö õiguslikud alused; Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö; Sotsiaaltöötaja oskused ja kommunikatsioon; Sotsiaaltöö teooriad ja meetodid; Psühhosotsiaalne töö ja nõustamine; Kogukonnapõhine sotsiaaltöö; Teenuste planeerimine ja korraldamine; Vaatluspraktika; Sotsiaaltöö praktika.

Valikainete hulgas on lastekaitsetöoga seotud järgmised ained: Laps ja kriis; Tänapäeva sotsiaalprobleemid; Sotsiaaltöö sõltlastega; Sotsiaaltöö erinevate sotsiaalsete gruppidega; Sotsiaaltöö psüühiliste erivajadustega inimestega; Sotsiaalne rehabilitatsioon; Tervise ja heaolu edendamine ning ennetus; Kogukonnatöö praktika; Välispraktika; Klienditöö venekeelse kliendiga.

INFOÜHISKOND JA SOTSIAALNE HEAOLU, BA, TÜ³¹

Eesmärgid:

Anda laiapõhjaline sotsiaalteaduslik alusharidus koos olulisemate teadmistega sotsioloogiast, infoteadusest, sotsiaaltööst ja sotsiaalpoliitikast. Lõpetajaid iseloomustab heatasemeline ühiskondlike ja infoprotsesside ning sotsioloogilise, sotsiaalpoliitilise ja sotsiaaltöö lähenemiste põhialuste tundmine. Sõltuvalt õppekavasisestest valikutest omandatakse algtasemel info korrastamise, sotsiaalteaduslike andmete töötlemise ja interpreteerimise võtted või oskus analüüsida, mõtestada ja sotsiaalpoliitika ning sotsiaaltöö meetoditega suurendada heaolu. Saadav haridus võimaldab lõpetanutel töötada ametnikena ja spetsialistidena, kelle ametikohal on vajalik sotsiaalsete protsesside tundmine, info- ja sotsiaaltöö oskused.

³⁰ Sotsiaaltöö õppekava, bakalaureuseõpe. Tallinna Ülikooli õppeinfosüsteem. Loetud aadressil: <https://ois2.tlu.ee/tluois/kava/STSTB/21.YK>

³¹ Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu, bakalaureuseõpe, Tartu Ülikool. Loetud aadressil: <https://ut.ee/et/oppekavad/infoühiskond-ja-sotsiaalne-heaolu>; Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu õppekava. Tartu Ülikooli õppeinfosüsteem. Loetud aadressil: <https://ois2.ut.ee/#/curricula/2446/details>

Õpiväljundid:

Õppekava läbinud üliõpilane:

- on kursis nii klassikaliste kui ka nüüdisaegsete ühiskonnakäsitlustega, tunneb ühiskonnakorralduse üldisi seaduspärasid, mõistab ühiskonna kompleksust ning oskab neid teadmisi kasutada oma erialases töös;
- mõistab erisusi ühiskonnas ja oskab nendega arvestada oma erialases töös, oskab töötada mitmekesistes koostöörühmades, on suuteline muutusi algatama;
- oskab kavandada uuringuid, kogutud andmeid mitmesuguste meetoditega analüüsida, tõlgendada ja esitada;
- tunneb erialaga seonduvaid eetilisi printsiipe ja väärtusi ning oskab neid oma töös rakendada;
- omab enesejuhtimise oskusi ning oskusi muutuvale, sh rahvusvahelisel tööturul hakkama saada ning iseendale tööd anda;
- oskab kasutada tänapäevaseid infotehnoloogilisi võimalusi oma töö korraldamiseks;
- tunneb riigi infosüsteemi ja sellega seotud olulisemate registrite ning andmebaaside kasutusvõimalusi.

Õppekaval õppijatel on võimalik valida kas sotsioloogia ja infoteaduste suund või sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika suund.

Sotsiaaltööd ja sotsiaalpoliitikat peaalalana õppivatel üliõpilastel on kohustuslikud järgmised lastekaitsega seotud õppeained: Suhtlemis- ja koostööoskused; Grupitöö oskused; Heaolu ja selle mõõtmine; Nõustamine sotsiaalalal; Sotsiaalne heaolu inimese elukaarel; Õiguse alused; Sotsiaaltöö alused; Sotsiaaltöö teooria; Vaatluspraktika sotsiaaltöö või sotsiaalpoliitika alal; Digipädevused sotsiaaltöös ja sotsiaalpoliitikas; Hoolekande ja tervishoiu korraldus; Osaluspraktika sotsiaaltöö või sotsiaalpoliitika alal; Sotsiaalpedagoogilised lähenemised sotsiaaltöös.

Valikainena saab sellel suunal valida veel järgmisi õppeaineid: Intervjueerimisstrateegiad; Lapsed ja lapsepõlv; Perekonna ja lapsepõlve mõtestamine; Perekonnasotsioloogia; Sissejuhatus hälbiva käitumise sotsioloogiasse; Sooline vägivald.

SOTSIAALTÖÖ JA REHABILITATSIOONI KORRALDUS, BA, TÜ PÄRNU KOLLEDŽ³²**Eesmärgid:**

Õpetusega taotletakse, et õppija saab rakendusliku sotsiaalteadusliku hariduse rõhuasetusega sotsiaaltöö korraldusele. Lõpetajaid iseloomustab ühiskondlike protsesside, samuti ettevõtlus- ja hoolekandeametuste teenuste osutamise ning juhtimisega seotud protsesside tundmine. Lõpetajad saavad ettevalmistuse töötamiseks teenuseid pakkuvast era-, avalikus- ja mittetulunduslikus ettevõttes spetsialiseerumisega sotsiaalvaldkonnale. Samuti võib õppekava läbinu jätkata õpinguid magistriõppes.

Õpiväljundid:

Õppekava läbinud üliõpilane:

- mõistab ühiskondlike protsesse;
- valdab süsteemselt erialaseid põhimõisteid, teooriaid, meetodeid ning oskab neid rakendada;
- teab võimalusi ja vahendeid protsesside ümberkujundamiseks indiviidi, organisatsiooni ja ühiskonna tasandil;
- oskab analüüsida, planeerida ja korraldada sotsiaalteenuseid pakkuva organisatsiooni tegevust;
- oskab analüüsida ja juhtida oma käitumist, tegutsedes iseseisvalt ning grupis;

³² Sotsiaaltöö ja rehabilitatsioonikorralduse õppekava. Tartu Ülikooli õppeinfosüsteem. Loetud aadressil: <https://ois2.ut.ee/#/curricula/2946/version/2020/details>

- väärtustab meeskonna- ja koostööd ning kokkulepetest kinnipidamist;
- peab oluliseks elukestvat õppimist ning enesearengut;
- on võimeline ja tahab võtta vastutust, suudab langetada otsuseid.

Kohustuslike ainete hulgas on lastekaitsetöoga seotud järgmised õppeained: Suhtlemisoskused ja eneseväljendus; Õiguse ja avaliku halduse alused; Digipädevuste alused, Inimese areng, Sissejuhatus sotsiaaltöösse, Sotsiaalkaitse õiguslikud alused, Sotsiaalteenuste kvaliteedijuhtimine, Sotsiaaltöö eetika, Sissejuhatus sotsiaalpoliitikasse, Sotsiaalplaneerimine, Sotsiaalse ja tööalase rehabilitatsiooni korraldus, Sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni teooriad, Sotsiaaltöö mitmekultuurilises kogukonnas, Sotsiaaltöö tervishoiu, Grupitöö oskused, Juhtumikorralduse alused, Kogukonna- ja vabatahtlik töö; Nõustamisoskused; Klienditöö meetodid;

Õppekavas on kohustuslik läbida järgmised praktika õppeained: Klienditöö praktika; Tutvumispraktika ja Ettevõtluspraktika, kõik 9 EAP.

Valikainete hulgast on võimalik tudengitel läbida Laste ja noorte psüühika- ja käitumishäired ning Suhtlus meediaga ja sissejuhatus ajakirjandusse.

SOTSIAALTÖÖ, BA, TKTK³³

Sotsiaaltöö õppekava:

- õpetab välja spetsialiste, kes suudavad edendada inimeste heaolu ja aidata kaasa sotsiaalsetele muutustele nii üksikisiku, kogukonna kui ka terve ühiskonna tasandil;
- annab põhjalikud teadmised hoolekandesüsteemist, psühholoogiast, nõustamisest ja klienditööst ning sotsiaalpoliitikast;
- hõlmab teoreetilist ja praktilist ettevalmistust tööks laste ja perede, eakate ning erivajadustega inimestega.
- pakub võimalust õppida suurte kogemustega õppejõudude käe all, kes on oma ala hinnatud spetsialistid.
- ühendab teooria praktikaga õppelaboris, õppetööst tervelt kuuendiku moodustab praktika sotsiaalhoolekandeesutustes ja -ettevõtetes.
- tagab lõpetajale töö sotsiaaltöötajana valla- või linnavalitsuses, sotsiaal- või tervishoiuasutuses, kriminaalhoolduses jm. Pärast lõpetamist võib õpinguid jätkata Tallinna või Tartu ülikooli magistriõppes.

Kohustuslike õppeainete hulgas on järgmised lastekaitsetöoga seotud õppeained: Suuline ja kirjalik eneseväljendus; Ametialane suhtlemine; Andme- ja tekstitöötlus; Sotsiaaltöö õiguslikud alused; Sotsiaaltöötaja isiklik jätkusuutlikkus; Isiksuse- ja sotsiaalpsühholoogia; Projektitöö sotsiaalvaldkonnas; Konfliktijuhtimine; Arengupsühholoogia; Traumateadlikkus töös haavatavate gruppidega; Rahvatervis; Nõustamistehnikad; Suhtlusõpe; Innovaatilised tehnoloogiad sotsiaaltöös ja hoolekandes; Peresotsiaaltöö ja kriisisekkumine; Sotsiaaltöö erivajadustega inimestega; Sotsiaalhoolekande korraldus; Sotsiaaltöö alused, väärtused ja eetika; Sotsiaalpedagoogika; Sotsiaalpoliitika; Sotsiaaltöö teooria ja meetodid; Eripedagoogika; Vaimne tervis; Juhtumikorraldus ja võrgustikutöö; Lastekaitse.

Õppekavas on suur rõhk praktilikal, lastekaitsetöoga seonduvalt läbi tudeng Praktika perede ja lastega ning lisaks veel Ametnikupraktika sotsiaalvaldkonnas; Vaatluspraktika ja Praktika erivajadustega inimestega.

Valikainete hulka kuuluvad järgmised lastekaitsetööd toetavad ained: Vägivald lähisuhetes ja ohvriabi; Psühhosotsiaalsed riskid sotsiaaltöös; Sotsiaaltöö mitmekultuurilises ühiskonnas; Sõltuvuskäitumine, ennetus ja sekkumine; Sotsiaaltöö kohalikus omavalitsuses (muuhulgas õpetatakse ka STARI kasutamist); Avalike teenuste korraldamine ja juhtimine; Psüühiliste häiretega inimeste rehabiliteerimine;

³³ Sotsiaaltöö õppekava. Tallinna Tehnikakõrgkool. Loetud aadressil: <https://www.ttkk.ee/sisseastujale/oppekavad/teenusmajanduse-instituut-laane-virumaal-modrikul/sotsiaaltoo/>; Sotsiaaltöö õppekava. Tallinna Tehnikakõrgkooli õppeinfosüsteem Tahvel. Loetud aadressil: <https://tahvel.edu.ee/#/curriculum/1234/version/3807>

Kasvatusteaduste alused; Efektiivne suhtlemine lastega; Mängude ja eneseväljenduslike tegevuste läbiviimine laste grupis.

SOTSIAALTÖÖ MA, TLÜ³⁴

Eesmärgid:

- toetada teadmiste, oskuste ja väärtushinnangute kujunemist, mis võimaldavad sotsiaaltöö teostamist, planeerimist ja juhtimist ning uurivat arendustööd erinevates sotsiaaltöö valdkondades ning spetsialiseerumist kitsamasse sotsiaaltöö valdkonda;
- toetada uurimistöö planeerimiseks ja läbiviimiseks vajalike oskuste omandamist;
- toetada sotsiaalsete protsesside kriitilise analüüsi võimet;
- luua eeldused õpingute jätkamiseks doktoriõppes.

Õpiväljundid:

- tunneb sotsiaaltöö teooriaid ja meetodeid ning on pädev neid rakendama praktilise sotsiaaltöö erinevates valdkondades, sotsiaaltöö arendamisel ja juhtimisel;
- lähtub sotsiaaltöö väärtuspõhimõtetest ja eetilistest printsiipidest, on tolerantne, arvestab kliendi kultuurilise eripäraga;
- omab süvendatud teadmisi ja oskusi tööks sotsiaaltöö kitsamas valdkonnas;
- on võimeline kriitiliselt analüüsima sotsiaalseid protsesse ning kavandama interventsioone;
- on motiveeritud kaasa rääkima sotsiaalpoliitika kujundamisel ja teostamisel;
- suudab kavandada ja teostada uurimistööd sotsiaaltöö valdkonnas ning uurimistulemusi arendustöös loovalt kasutada;
- on võimeline ja motiveeritud oma tööd kriitiliselt reflekteerima ning oma professionaalset arengut jätkama.

Õppekava kohustuslike ainete hulgas on lastekaitsetöoga seotud järgmised ained: Sotsiaaltöö teoreetilised mudelid; Vaimse tervise probleemid, riskikäitumine ja sekkumine; Sotsiaaltöö puudega inimestega; Sotsiaaltöö maa- ja linnapiirkonnas; Sotsiaaltöö kliendiga: nõustamine; Praktika.

Valikainetes on lastekaitsega seotud Lastekaitse käsitlused, Sooline vägivald ja ohvriabi ning Välispraktika.

SOTSIAALPEDAGOOGIKA JA LASTEKAITSE MA, TLÜ³⁵

Eesmärgid:

- luua süsteemne ülevaade erialast sotsiaalpedagoogika kutsestandardist lähtuvalt;
- kujundada süvendatud oskusi teoreetiliste teadmiste sidumiseks sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse töö praktikaga;
- arendada integratiivseid oskusi töös laste ja noortega;
- kujundada sotsiaalpedagoogilisi oskusi laste ja noorte probleemide märkamiseks ning lahendamiseks üldhariduskoolis;
- luua valmidus kooliprobleemide sotsiaalse tausta mõistmiseks, ja sellest lähtuvalt preventiivsete ja/või rehabilitatsiooni meetodite valikuks;

³⁴ Sotsiaaltöö õppekava, magistriõpe, Tallinna Ülikool. Loetud aadressil: <https://www.tlu.ee/yti/sotsiaaltöö-0#oppekava-ja--ained->; Sotsiaaltöö õppekava, magistriõpe. Tallinna Ülikooli õppeinfosüsteem. Loetud aadressil: <https://ois2.tlu.ee/tluois/kava/STSTM/21.YK>

³⁵ Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse, magistriõpe, Tallinna Ülikool. Loetud aadressil: <https://www.tlu.ee/yti/sotsiaalpedagoogika-ja-lastekaitse>; Sotsiaalpedagoogika ja lastekaitse, magistriõpe. Tallinna Ülikooli õppeinfosüsteem. Loetud aadressil <https://ois2.tlu.ee/tluois/kava/STSPM/21.YK>

- kujundada pädevusi kohanemis-, käitumis- ja õpiraskustega laste ja noorte tundmaõppimiseks, nõustamiseks ning nende tegutsemisvõime ja toimetuleku toetamiseks;
- süvendada oskusi ja teadmisi huvitegevuse väärtustamise võimalustest ning seostada seda ennetustegevusega;
- edendada teaduslikku mõtlemist probleemide analüüsivõime süvendamise kaudu;
- kujundada hoiakut ja mõtteviisi, et sotsiaalpedagoogilised aktiivsused peaksid läbima tervet elukaart;
- luua eeldused õpingute jätkamiseks doktoriõppes.

Õpiväljundid:

- omab süsteemset ülevaadet ja süvateadmisi inimese, ühiskonna ja institutsioonide seostest;
- on teadlik arengutest, sotsiaalpedagoogika teooriatest ja meetoditest, lastekaitse- ja noorsootöö meetodite rakendusvõimalustest üldhariduskoolis;
- omab teadmisi sotsiaalprobleemidest ühiskonnas ja nende ilmnemisest koolis;
- omab nõustamisalaseid teadmisi tööks lapsevanematega ja peredega;
- oskab kriitiliselt analüüsida probleemsituatsioone, olemasolevaid riske ja hinnata abivajava lapse, pere vajadusi ning ressursse ja planeerida lahenduskeskseid tegevusi;
- suudab integreerida teadmise ja oskused praktikaga;
- on teadlik oma tegevuse eetilistest aspektidest, võimalustest ja piirangutest;
- on võimeline erialaga seonduvaid probleeme kriitiliselt analüüsima ning argumenteerima;
- oskab anda põhjendatud hinnanguid eriala raames.

Kohustuslikest õppeainetest seostub lastekaitsetööga Erivajadusega laps tavakoolis; Psühhosotsiaalne töö laste ja noorukitega; Haridusprobleemide normatiivsed tagamaad; Ülevaade sotsiaalpedagoogika teooriatest ja meetoditest; Lahenduskeskne töö laste ja peredega; Laste õiguste kaitse põhikursus; Ülevaade perepoliitikast ning Lapse heaolu hindamine; Kriisinõustamine; Praktika.

Valikainete hulgas on lastekaitsetööga seotud Digipädevuse alused; Lapsepõlve teoreetilisi käsitlusi; Lapse õiguste kaitse tsiviilkohtumenetluses; Välispraktika; Sotsiaalne ettevõtlus ja kogukonna areng.